

Opvs Theologicvm

In Tres Tomos Distribvtvm, In quo praecipua totius Theologiae capita
accurate pertractantur ... Adiecto ad finem Tertij Tomi Indice rerum
notabilium

Qui totam primam partem D. Thomæ, ac multa alia continet, quorum
Indicem sequens pagina dabit

Mauro, Silvestro

Romae, 1687

Tractatvs Decimvs Qvartvs. De Opere sex dierum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-84111](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-84111)

QVÆSTIONVM THEOLOGICARVM

In primam partem S. Thomæ.

LIBER QVARTVS.

Continens Tractatus de Opere sex dierum, de Anima,
ac de formatione primorum hominum, eo-
rumque statu innocentie.

VIA creaturæ diuiduntur in spirituales, & corporeas, Sanctus Thomas postquam à quæst. 44. vsque ad 64. inclusiue egit de creatione in genere, ac de creaturis spiritualibus, hoc est de Angelis, à quæstione 65. vs-

que ad 119. quæ est vltima primæ partis, disputat de creaturis corporeis, ac præsertim de homine. Et quia creaturæ corporeæ sunt à Deo creatæ, formatæ, & ordinatæ per opus sex dierum, ideo à quæstione 65. vsque ad 74. decem quæstionibus disputat de opere sex dierum. Descendit deinde ad agendum de homine: & quia homo constat ex anima rationali, & corpore, ideo à quæstione 75. vsque ad 90. quæstionibus sexdecim disputat de anima præsertim rationali. A quæstione 91. vsque ad 102. agit de formatione primorum hominum secundum corpus, ac de statu innocentie. Absoluto tractatu de creatione, ac distinctione rerum, descendit S. Thomas ad agendum de gubernatione, & eius effectibus, qui sunt rerum conseruatio, earundem mutatio à Deo, ac mutatio vnius creaturæ ab alia, ac de gubernatione, ac de his tribus effectibus gubernationis disputat à quæstione 103. vsque ad 119. & vltimam. Nos igitur doctrinam de opere sex dierum trademus hoc tractatu 14. tractatu 15. agemus de Anima, tractatu 16. disputabimus de formatione primorum hominum, eorumque statu innocentie, ac demum tractatu 17. agemus de gubernatione, ac tribus eius effectibus. Titulos quæstionum ostendet index initio positus.

TRACTATVS XIV.

De opere sex dierum

QVÆSTIO CCXI.

Virum creatura corporalis sit à Deo, ab eoque per se facta fuerit propter suam bonitatem.

S. Thom. quæst. 65. art. 1. 2. 3. & 4.

1.

IDETVR creatura corporalis, ac visibilis non fuisse producta à Deo summe bono, sed à principio malo, vt docuerunt Manichei: primo quia Ecclesiasticus 3. dicitur: Didici, quod

omnia opera, quæ fecit Deus, perseverent in perpetuum; & Gen. 1. dicitur: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona; sed creatura corporea, & visibilis non perseverat in perpetuum, siquidem vt dicitur 2. ad Corinth. 4. Quæ videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna; rursus creatura corporea non est valde bona, imò multa corpora, puta serpentes, venena &c. sunt mala, & nociua: ergo creatura corporea, & visibilis non est à Deo summe bono, sed à principio malo, hoc est à Diabolo, qui ideo 2. ad Corinth. 4. vocatur Deus huius sæculi.

2. Secundo quæ sunt à Deo, tanquam à primo principio conducunt hominem ad Deum vltimum finem, & non retrahunt à Deo: sed creatura corporea, & visibilis retrahit hominem à Deo, ideoque Apost. 2. ad

iiii

Co-

Corinth. 3. dicit, non contemplantibus nobis quæ videntur, ne ab eorum contemplatione tetraherentur à Deo; ergo.

3. Tertio videtur saltem creatura corporea, & visibilis non fuisse producta à Deo per se, & ex prima intentione, sed ad pœnam creaturæ spiritualis peccantis, vt docuit Origenes. Iustitia enim diuina non dat inæqualia, nisi inæqualibus: sed creatura corporea sunt in perfectione inæquales, & inferiores creaturis spiritualibus; ergo Deus ab initio creauit solas creaturas spirituales æquales in perfectione; & quia plures ex illis per liberum arbitrium inæqualiter peccarunt, creauit inæqualia corpora, quibus creaturas spirituales veluti diuersis carceribus alligaret, iuxta proportionem peccati, quod commiserant.

4. Quarto videtur creatura corporea producta fuisse à Deo, mediantibus Angelis. Vt enim dicit Aristoteles 1. Metaphys. cap. 2. Sapientis est ordinare: sed diuina sapientia gubernat inferiora per superiora quodam ordine, vt dicit Augustinus lib. 3. de Trinit. cap. 4. ergo proportionaliter naturam corpoream, quæ est inferior, produxit per Angelos, qui sunt superiores in natura.

5. Quinto idem semper facit idem: ergo si Deus corpora produxisset per se, & non per Angelos, corpora non differrent inter se.

6. Sexto videntur saltē formæ corporales procedere ab Angelis, qui sunt formæ spirituales. Spirituales enim substantiæ sunt perfectiores, & habent maiorem virtutem causandi, quam corpora cœlestia; sed corpora cœlestia causant formas corporum inferiorum; ideoque dicuntur causare generationes, & corruptiones; ergo Angeli, qui sunt substantiæ spirituales, causant formas corporum inferiorum.

7. Respondeo, quod Sanctus Thomas quæst. 65. descendit ad agendum de creatione creaturarum corporalium, ac de ipsis corporibus creatis, & ordinatis à Deo per opera sex dierum, vt refertur initio Geneseos. Quæstione ergo 65. reiecit quatuor præcipuos errores hæreticorum circa creationem, & formationem corporum: Quæstione 66. examinat opiniones Patrum, & Philosophorum circa creationem materiæ informis, cœli empyrei, & temporis: Quæstione 67. & sequentibus vsque ad 74. agit de singulis sex diebus, ac de operibus in ijs factis, nec non de septima die, qua Deus quieuit ab omni opere, quod patrarat.

8. Circa creationem igitur corporum, quatuor sunt præcipui errores. Primus est Manicheorum, qui vt dictum est quæst. 111. num. 15. docuerunt dari duo prima principia improducta, alterum summè bonum, hoc est Deum, alterum malum, ac non Deum bonum, sed principium malum creasse mundum hunc corporeum, ac visibilē, ideoque ab Apollolo 2. ad Corinth. 4. vocari Deum huius sæculi.

9. Secundus error est Origenis, qui vt dictum est quæst. 111. num. 9. lib. 1. Periarchon cap. 7. & 8. docuit creaturam corporalem creatam quidē fuisse à Deo summè bono, sed non ex prima intentione, sed in pœnam creaturæ spiritualis, quæ peccauerat. Existimauit igitur Deum ab initio creasse solas creaturas spirituales, quarum aliquæ per liberum arbitrium se conuerterunt ad Deum, & in sua simplicitate remanentes, pro diuersitate meritorum promotæ sunt ad diuersos ordines Angelorum: aliæ auersæ sunt à Deo, & peccarunt, quædam magis, quædam minus, & in pœnam alligatæ sunt varijs corporibus, tanquam carceribus pro diuersitate peccati, & hanc fuisse causam, propter quam Deus creauit varia genera corporum, vt quælibet creatura haberet carcerem suo peccato proportionatum.

10. Tertius error est Platonis in Timæo, Avicennæ, & plurium veterum hæreticorum, qui vt dictum est quæstione 111. num. 7. docuerunt à Deo productam esse solū primam creaturam spiritualement, hoc est primam Intelligentiam, à qua producta sit secunda Intelligentia, & sic gradatim vsque ad ultimam creaturam spiritualement, siue ultimam Intelligentiam, quæ produxerit creaturas corporeas, ac proinde mundum corporeum, productum fuisse immediatē ab Intelligentijs, siue Angelis.

11. Quartus error est eorum, qui dixerunt omnes formas, quæ sunt in materia, derivari à formis separatis à materia. Et quidem Plato docuit præter singularia in materia existentia dari vniuersalia, hoc est species, & genera extra materiam existentia, quæ vocabat ideas, à quibus deriuentur formæ in materia existentes per modum cuiusdam participationis. Existimauit igitur præter homines singulares, & materiales in materia existentes dari per se hominem separatū à materia, per cuius participationem, & impressionem formentur homines in materia, co pacto, quo per impressionem sigilli formatur eius imago, ac relinquitur in cera. Proportionaliter censuit præter equos singulares in materia existentes dari per se equum separatū à materia, per cuius impressionem formentur equi singulares: præter animalia singularia dari per se animal, per cuius impressionem formentur omnia animalia: præter viuentia singularia dari per se viuens, & per se vitam, per cuius impressionem formentur omnia viuentia: præter entia singularia dari per se ens, seu ipsum esse, per cuius impressionem existant, & formentur omnia entia.

12. Avicennas autem existimauit formas rerum corporalium separatas à materia non per se subsistere, sed solū existere intentionaliter in intellectu Intelligentiarum separatarum, quas nos vocamus Angelos, ac proinde ab Angelis, siue Intelligentijs habentibus in suo intellectu ideas corporum procedere,

dere, & formari corpora naturalia, non aliter, ac artificialia formantur ab artifice secundum ideam, quam habet in intellectu. Iuxta principia Auicennæ quidam moderni heretici, quos tacito nomine Sanctus Thomas refert art. 4. quæst. 65. docuerunt Deum esse creatorem omnium rerum, etiam materiæ, sed materiæ à Deo creatam, à Diabolo fuisse formatam, & per varias species distinctam iuxta ideam, quam habuit in mente.

13. Contra hos quatuor errores Sanctus Thomas quatuor articulis quæstionis 65. ponit quatuor conclusiones. Prima conclusio est: non solum omnes creaturæ spirituales, & inuisibiles, sed etiam omnes corporeæ, & visibiles factæ sunt à Deo. Conclusio est de fide. Nam in symbolo Constantinopolitano credimus in Deum factorem cæli, & terræ, visibilibus omnium, & inuisibilibus: ac verba illa visibilibus omnium, & inuisibilibus, quæ non habentur in symbolo Apostolorum, addita sunt contra Manichæos. In Concilio Lateranensi etiam sub Innocentio III. & refertur cap. Firmiter de summa Trinitate in confessione fidei de Deo dicitur: quod utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporealem, Angelicam videlicet, & mundanam.

14. Probatur primò ex manifestis testimonijs Scripturæ. Nam Gen. 1. habetur: In principio creauit Deus cælum, & terram, ac recensentur multa alia corpora à Deo facta, ideoque Hieronymus epist. 139. quæ est ad Cyprianum, censet rerum solum corporalium, & visibilibus productionem eo loco commemorat à Moyse. Psalmo 101. Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. 2. Machab. 7. Mater Machabæorum filios alloquens dicit. Peto nate, ut aspicias ad cælum, & terram, & omnia, quæ in eis sunt, & intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus, & hominum genus. Quia verò Manichæi asseriebant auctorem veteris Testamenti fuisse Deum malum, ac proinde solum de Deo malo intelligenda loca veteris Testamenti, quibus Deus dicitur creasse cælum, & terram, & alia visibilia, hoc idem probari potest clarissimis testimonijs Testamenti noui. Nam Ioan. 1. de Verbo Dei dicitur: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Paulus ad Heb. 1. affert illud Psalms 101. Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Apocal. 10. Angelus inquit per uiuentem in secula seculorum, qui creauit cælum, & omnia, quæ in eo sunt, & terram, & ea, quæ in ea sunt, & mare, & ea, quæ in eo sunt.

15. Addit Suarez lib. 1. de opere sex dierum, cap. 1. ex his locis probari etiam Deum creasse mundum hunc visibilem per veram, & propriam creationem, hoc est effectiorem ex nihilo. Confirmat ex Patribus, qui verba illa: In principio creauit Deus cælum, & terram intellexerunt de vera, & propria creatione. Cyrillus lib. 5. Thesauri, cap. 4. dicit: Quando nondum producta creati dicuntur, necessario de ni-

hilo ad esse procedere intelliguntur. Idem docet lib. 1. in Genesim initio, cum Chrysostomo ibidem Homil. 2. Athanasius etiam de Incarnat. Verbi initio dicit: Ex nihilo, ac prorsus nunquam extantibus Deum Patrem per Verbum suum rerum vniuersitatem fecisse agnoscit, cum ad istum modum loquitur per Verbum suum: in principio creauit Deus &c. Et Epist. quod Nicenæ Synodus &c. dicit. Itane Deus condit ut homo? Absit. Deus enim creat, cum vocat ea, quæ non sunt sine ullius rei, aut ope, aut opera.

16. Probatur secundo ratione. Nam ex dictis quæstione 118. creare est ita proprium Dei, siue entis à se, ut nulla creatura possit eleuari ad creandum; sed ex dictis q. 17. vnum tantum datur ens à se, & vnus tantum Deus; ergo vnus tantum Deus potest creare; sed corpora productione prima, qua producatur etiam materia, non possunt produci, nisi per creationem, qua fiant ex nihilo, & non educantur ex subiecto præexistente: nam materia cum non sit in subiecto, non potest educi ex potentia subiecti; ergo corpora in prima productione fuerunt creata à Deo, nec potuerunt produci ab vlla creatura, nec à principio malo improducto, cum vnicum tantum sit ens improductum, Deus nimirum summè bonus.

17. Probatur tertio ratione, quam affert Sanctus Thomas hoc art. 1. quæst. 65. quam sic explico. Omnia, quæ conueniunt in aliquo, in eoque sunt vnum, illud, in quo vniuntur debent tandem accipere ab vna causa, vnoque principio: nam diuersa non faciunt vnum, sed diuersa; sed omnia entia spiritualia, & corporea, visibilia, & inuisibilia, quantumlibet diuersa, conueniunt in esse, & in hoc, quod sunt: ergo debent accipere esse ab vno principio essendi. Maior & videtur ex se satis constare, & probatur ad hominem ex principijs Manichæorum. Nam ideo per ipsos omnia mala procedunt ab vno primo principio malo, quia conueniunt, & sunt vnum in ratione mali; sed omnia entia bona, & mala, corporea, & spiritualia, visibilia, & inuisibilia conueniunt in ratione entis, & in hoc, quod habent esse: ergo debent produci, & habere esse ab vno primo principio, quod est Deus summè bonus. Videri possunt quæ dicta sunt quæst. 111. & 116. vbi ostensum est non dari vnum primum principium malum, quod sit causa omnis mali.

18. Secunda conclusio, quam contra Origenem, eiusque sectatores ponit Sanctus Thomas art. 2. quæst. 65. est: Deus non ex sola occasione peccati, & in poenam creaturarum spiritualium, quæ peccarunt, sed per se ex primaria sua intentione hunc mundum visibilem creauit propter suam bonitatem, ut illam per varios gradus creaturarum diffunderet.

19. Probatur primo: nam illa opinio Origenis supponit animas hominum peccasse, antequam corporibus vnirentur; sed hoc repu-

gnat Scripturæ: ergo. Probatur minor, afferendo aliqua loca Scripturæ. Ioann. 9. interrogantibus: *Rabbi quis peccavit, hic, aut parentes eius, ut hic cæcus nasceretur?* Respondit Iesus, neque hic peccavit, neque parentes eius, sed ut manifestentur opera Dei in illo; ergo anima cæci nati non detrusa fuerat in corpus cæcum in poenam peccati, quod commisset, antequam corpori vniretur. Ad Roman. 9. Apostolus de Esau, & Iacob dicit: *Cum nondum nati essent, aut aliquid boni egressent, aut mali:* ergo animæ illorum, antequam corpori vnirentur, nihil boni egerant, aut mali. 2. ad Corinth. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum:* ergo animæ hominum, antequam corpori vniantur, nihil gesserunt boni, vel mali, de quo debeant rationem reddere. Ideo opinio ista cum alijs erroribus Origenis damnata est in quinta Synodo generali, & in 6. Synodo act. 11. dum approbata est epistola Sophronij, ac recensetur inter hæreses ab Epiphano. Hæresi 64. initio, & ab Augustino lib. de hæresibus, hæresi 43. Ex professo autem illam impugnant Augustinus lib. 11. de Ciuit. cap. 23. Nyssenus lib. de Opificio hominis, cap. 28. & 29. Cyrillus Alexandrinus lib. 1. in Ioann. cap. 9. & alij.

20. Secundo illa opinio Origenis supponit animas hominum creatas fuisse eiusdem speciei cum Angelis, ac illis æquales, quod repugnat non solum fidei, sed etiam rectæ philosophiæ.

21. Tertio Scriptura satis expressè docet creaturas corporeas creatas esse, non ut creatura spiritualis puniatur, sed quia erant bonæ, & viles ad alios fines. Gen. enim 1. narrata creatione cuiuslibet generis creaturarum corporearum, subiungitur: *& vidit Deus, quod esset bonum:* quasi diceret, verba sunt Sancti Thomæ, quod unumquodque idè factum est, quia bonum est illud esse; & concludit Scriptura: *Et vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona.* Ibidem dicitur: *Fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem, ac noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, ut luceant in firmamento cæli, & illuminent terram.* Deuter. 4. de cælo, Sole, & astris dicitur: *Quæ creauit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cælo sunt.* Isa. 45. *Ipsè Deus formans terram, & faciens eam, non in vanum creauit eam, sed ut inhabitaretur, formauit eam.* Constat etiam ex Scriptura Deum creasse omnia propter suam bonitatem manifestandam. Nam Prouerb. 6. dicitur: *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus:* & ad Coloss. 1. *In ipso, & per ipsum condita sunt vniuersa in cælis, & in terra, visibilia, & inuisibilia:* ergo corpora non sunt creata solum occasionalitè ad puniendos spiritus, qui peccarant, antequam corporibus vnirentur.

22. Quarto rejicit Sanctus Thomas illam opinionem Origenis ab absurdo. Ut enim arguit Augustinus lib. 11. de Ciuitat. cap. 23.

Quid stultius dici potest, quam istum Solem, ut in vno mundo vnus esset, non decori pulchritudinis, vel saluti rerum corporalium consuluisse artificem Deum, sed hoc potius euenisse, quia vna anima sic peccauerat, ut tali corpore mereretur includi? Ac per hoc si contigisset, ut non vna, sed duæ, sed decem, vel centum similiter, æqualiterque peccassent, centum Soles haberet hic mundus, quod ut non fieret, non opificis prouisione mirabili ad rerum corporalium salutem, decorumque consultum est, sed contigit potius tanta vnus anima progressionem peccantis, ut sola tale corpus mereretur. Ex proportionali ratione si plures animæ sic peccassent, essent in mundo plures Lunæ &c.

23. Concludit Sanctus Thomas, quod totum vniuersum cum singulis suis partibus etiam spiritualibus ordinatur ad Deum sicut in finem, in quantum in eis per quamdam imitationem diuinæ bonitatis representatur ad gloriam Dei. Probat, explicando, quo pacto assignetur finis totius hominis, & partium eius, qui homo dicitur microcosmus, hoc est mundus paruus, & inferendo, quod proportionaliter debet assignari finis totius vniuersi, & partium eius, quod vniuersum dicitur macrocosmus, hoc est mundus magnus. Primo igitur vnaquæque pars hominis habet pro fine suum actum, puta finis oculi est actus videndi, finis auris est actus audiendi. Secundò pars ignobilior est propter nobiliorem, puta sensus est propter intellectum, pulmones sunt propter cor, palpebræ propter oculum. Tertio omnes partes sunt propter perfectionem totius, puta omnes partes hominis sunt propter perfectionem totius hominis. Quarto totus homo est propter finem extrinsecum, nimirum ut fruatur Deo summo bono. Proportionalitè in vniuerso primò qualibet pars etiam corporea habet pro fine proprium actum, & perfectionem. Secundò creaturæ ignobiliores sunt propter nobiliores, puta creaturæ inferiores homine sunt propter hominem. Tertio singulæ creaturæ, ac singulæ partes vniuersi sunt propter perfectionem vniuersi. Quarto totum vniuersum cum suis partibus ordinatur ad Deum, tanquam ad finem extrinsecum, in quantum in vniuerso, & singulis eius partibus per quamdam imitationem diuinæ bonitatis representatur. Addit, quod creaturæ rationales aliquo speciali modo habeant pro fine Deum ut cognoscendum, & amandum.

24. Opponi potest pro errore Origenis. Ecclesiastici 39. dicitur: *Ignis, grando, fames, & mors omnia hæc ad vindictam creata sunt: bestiarum dentes, scorpj, & serpentes, & romphæa in exitum impiorum.* Ignis inferni dicitur paratus Diabolo, & Angelis eius: ergo possumus dicere omnia corpora creata esse ad supplicium spirituum.

25. Respondeo, negando consequentiam. Primo licet transmittamus hæc condita esse ad impios puniendos, non sequitur omnia corpora creata esse ad puniendos spiritus, cum manifestè constet cælum, terram, mare, Solem,

lem; stellas &c. ex primaria intentione condita fuisse ad perfectionem vniuersi. Secundo illa ipsa corpora, quæ in auctoritatibus allatis recensentur, ex primaria intentione condita sunt ad perfectionem vniuersi, & in bonum electorum, quibus omnia cooperantur in bonum. Sed quia Deus vidit multos peccaturos, ex secundaria intentione creata sunt etiam, vt Deus posset illis vt in puniendos impios, & reprobos, quibus ex ipsorum culpa ipsa bona cooperantur in malum. Ideo in Ecclesiastico cap. 39. post verba in obiectione relata, subditur: *Bona bonis creata sunt ab initio sic nequissimis bona, & mala. Initium necessaria rei vite hominum, aqua, ignis, & ferum, sal, lac, panis similigineus, & mel, & botrus vuae, & oleum, & vestimentum. Hæc omnia sanctis in bona, sic & impijs in mala conuertentur.* Addo, quod ipse infernus, cuiusque ignis creatus est propter perfectionem vniuersi, ad quam spectat, vt detur etiam carcer destinatus poenæ eorum, qui peccarint, eo pacto, quo ad perfectionem ciuitatum spectat etiam carcer. Sicut autem ex eo, quod in ciuitate detur carcer, ineptè argueretur, quod omnia ædificia sint carceres, sic ex eo, quod infernus sit carcer paratus impijs, ineptè arguitur omnia corpora mundi, etiam Solem, Lunam &c. esse carceres paratos spiritibus, qui peccarant. Præterea infernus primò, & per se conditus est propter bonum electorum, vt videlicet etiam metu poenæ absterneant à peccatis, & beatitudinem consequantur.

26. Tertia conclusio, quam contra Platonem, Auicennam, ac plures veteres hæreticos relatos nu. 7. ponit Sanctus Thomas art. 3. est: Omnia entia, & omnia corpora, prima productione, qua producta est etiam prima materia, producta sunt immediatè à solo Deo, ac proinde falsum est, quod Deus immediatè produxerit solam primam Intelligentiam, quæ produxerit secundam vsque ad vltimam Intelligentiam, quæ produxerit mundum corporum.

Probatur primò ex Scriptura, & Patribus allatis num. 11. quibus addi potest locus Isai. 44. vbi Deus de se ipso dicit: *Ego sum Dominus faciens omnia, extendens cælum solus, stabilis terram, & nullus mecum.*

27. Probatur secundo ratione. Nam corpora productione prima non transmutatiua producantur simul cum materia prima, ac proinde ex nihilo, & nullo subiecto præsupposito, & sic propriè creantur: sed creare ex nihilo, nullo subiecto præsupposito, est ita proprium Dei, vt non possit conuenire ulli creaturæ, vt dictum est quæst. 18. ergo.

28. Quarta conclusio, quam Sanctus Thomas art. 4. ponit contra eos, qui dixerunt omnes formas, quæ sunt in materia, derivari à formis separatis à materia, nimirum ab ideis, vel Intelligentijs, siue Angelis, vt explicatum est num. 8. & 9. est: formæ rerum corporarum non procedunt ab ideis, nec ab

Intelligentijs, sed educuntur ex potentia materiæ ab agentibus naturalibus producentibus composita, ex quibus constant.

Probatur: nam generantur res singulares, puta generatur equus singularis, ignis singularis: sed simile generatur à suo simili; ergo equus singularis non generatur ab equo vniuersali, & separato à materia, qui valdè est dissimilis equo genito, sed ab alio equo singulari, qui est simillimus genito, ac per generationem forma equi educitur ex potentia materiæ, ac sola anima rationalis creatur à Deo, vt dictum est quæst. 33. de anima. Eadem ratione probatur cæteras formas materiales non procedere ab Intelligentijs, siue Angelis, sed ab agentibus naturalibus, & corporeis, à quibus producantur corpora, formas educi ex potentia materiæ. Videri possunt, quæ dixi in Philosophia in lib. de generat. quæstion. 18. in resp. ad 3.

29. Addit Sanctus Thomas primò, quod quia corpora mouentur à substantia spiritali creata, nimirum ab Angelis, vt Augustinus dicit lib. 3. de Trinit. cap. 4. Angeli in quantum per motum localem præsertim corporum cœlestium applicant corpora, concurrunt ad generationes corporum inferiorum, & ad formas ex materia educendas, non per immediatum influxum, sed per motum localem applicatiuum corporum immediatè influentium.

30. Addit secundo, quod etiam species intentionales intellectus Angelici, quæ sunt quædam feminales rationes formarum corporarum, reducantur ad Deum, tanquam ad primam causam, siquidem vt cum eodem Sancto Thoma quæst. 55. art. 2. diximus quæstion. 130. Angeli species intentionales accipiunt immediatè à Deo.

31. Addit tertio, quod quia in prima productione corporum materia non fuit transmutata ex potentia in actum, formæ fuerunt immediatè productæ à Deo, cui soli ad nutum obedit materia corporalis, tanquam propriæ causæ. Vnde ad hoc significandum Moyses singulis operibus præmittit, fiat hoc, vel illud: in quo significatur formatio rerum per Verbum Dei facta, à quo secundum Augustinum tract. 1. in Ioannem post medium, est omnis forma, & compago, & concordia partium.

32. Ad 1. Ecclesiast. 3. dum dicitur: *Didici, quod omnia, quæ Deus fecit, permanent in æternum*, significatur, quod permanent in æternum saltem secundum materiam, quia creaturæ etiam corruptibiles nunquam rediguntur in nihilum, sed saltem remanebunt secundum materiam. Addo creaturas tanto magis esse immobiles, & perpetuas, quanto magis propinquæ sunt Deo, qui est omnino immobilis, & perpetuus. Creaturæ igitur corruptibiles sunt perpetuæ secundum materiam, sed mutantur secundum formas substantiales. Creaturæ incorruptibiles sunt immobiles secundum locum, vt corpora cœlestia, vel secundum

dum affectiones, ut Angeli. Apostolus dicens: *Quae videntur temporalia sunt, quae autem non videntur, aeterna*, loquitur de praemijs, ac significat praemia visibilia esse temporalia, inuisibilia autem fore aeterna, ideoque loquens de praemio inuisibili dixerat: *aeternum gloriae pondus operatur in nobis*. Verificatur tamen, quod omnia visibilia sunt temporalia, quia omnis creatura visibilis subiaceret tempori, vel secundum esse, vel secundum motum. Idem Apostolus 2. ad Corinth. 4. Diabolum vocans *Deum huius saeculi*, loquitur in eo sensu, in quo ad Philipp. 3. dicit: *Quorum Deus ventris est*. Sicut ergo hoc dicens, non significauit ventrem esse creatorem illorum, sed solum significauit illos seruire ventri, sic diabolum vocans *Deum huius saeculi*, significauit solum saeculariter viuentes seruire diabolo, non autem significauit diabolum creasse hoc saeculum, ac corpora visibilia. Denique creatura corporea est bona, sed quia non est bonum vniuersale continens omnia bona, sed est bonum particulare, & contractum, una creatura bona potest esse contraria alteri creaturae bonae, illique nocere; sed omnia bona etiam particularia, & contracta debent esse à summo bono: ergo omnis creatura debet esse à Deo, ac non à Diabolo.

33. Ad 2. distinguo maiorem, quae sunt à Deo, ducunt per se ad Deum, ac per se non retrahunt à Deo, concedo: quae sunt à Deo per se conducunt ad Deum, ac per accidens ex abusu peccantium non possunt à Deo retrahere, nego: distinguo eodem pacto minorem: & nego consequentiam. Creatura corporea inuisibiles per se conducunt ad Deum iuxta illud ad Rom. 1. *Inuisibilia mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur*. At ex culpa eorum, qui insipienter eis vtuntur, possunt per accidens retrahere à Deo: ideoque Sap. 14. dicitur: *Creaturae facta sunt in mscipulam pedibus insipientium*. Quia verò per accidens insipientes à Deo abducunt per aliquod bonum in ipsis existens, quod bonum debent habere à summo bono, hoc ipsum ostendit creaturas, quae per accidens abducunt insipientes à Deo, esse à Deo.

34. Ad 3. ex eo, quod inaequalitas rerum non possit esse à Deo, responsum est quaestione 121. num. 21. in respons. ad 4. ac nu. 16. ostensum est distinctionem, & inaequalitatem rerum, cum spectet ad perfectionem, & pulchritudinem vniuersi, procedere per se à Deo, tanquam à prima causa. Nihil igitur est hoc loco addendum.

35. Ad 4. concedo maiorem, & minorem, ac nego consequentiam. Licet diuina sapientia creaturas inferiores gubernet per superiores, tamen illas non creat per superiores, quia creare est proprium Dei, ac non potest conuenire vlli creaturae, ut dictum est num. 26. & magis ex professo quaest. 118. Quia verò sapientis est ordinare, Deus, qui est sapientissimus, creaturas ordinauit, instituendo diversos gradus creaturarum.

36. Ad 5. distinguo antecedens: idem semper facit idem, dum operatur per modum naturae determinatae ad vnum, concedo: dum operatur per modum artis ex idea plurium, nego antecedens, & consequentiam. Deus licet sit vnus, nihilominus operatur ex perfectissima idea omnium creabilium, ideoque potest producere plura, & infinita, prout voluerit.

37. Ad 6. concedo maiorem, & minorem, ac nego consequentiam. Quia Angeli sunt perfectiores corporibus coelestibus, ideo causant formas corporum inferiorum modo perfectiori, mouendo nimirum, & applicando corpora coelestia, & inferiora, ut etiam explicatum est quaest. 203. num. 12.

QVÆSTIO CCXII.

Verum informitas materiae tempore praecesserit formationem ipsius, & utrum una sit materia informis omnium corporum?

S. Th. qu. 66. art. 1. 2.

1. **P**rimò videtur informitas materiae tempore praecessisse formationem, ita ut materia in primo instanti creationis caruerit omni forma substantiali, deinde formata fuerit varijs formis substantialibus. Gen. enim 1. dicitur: *terra erat inanis, & vacua*, siue inuisibilis, & incompressa; sed illa inanitas, & vacuitas significat carentiam omnis formae substantialis, ut docet Augustinus lib. 12. confess. cap. 12. & lib. 2. de Genes. ad litt. cap. 11. ergo.

2. Secundò natura imitatur Deum; sed cum natura format materiam, formationem praecedat informitas, seu priuatio formae in materia: ergo.

3. Respondeo, quod quia Genes. 1. narratur Deus in principio creasse coelum, & terram, deinde sex diebus distinxisse, & ornasse, ideo Sanctus Thomas postquam quaest. 65. egit de rerum creatione, & reiecit errores Philosophorum, quaest. 66. descendit ad agendum de creaturarum rerum distinctione, & ornatu, & examinat opiniones Patrum. Et quia materia corporalis distinguitur, & ornatur per formam, articulo primo quaerit, utrum, & in quo sensu materia prima prius tempore fuerit informis, deinde fuerit formata, ac sic distincta, & ornata per formam.

4. Docet ergo primò, quod circa hoc punctum diuersae videntur fuisse opiniones Patrum. Augustinus enim lib. 1. de Genes. ad litt. cap. 5. docuit informitatem materiae praecessisse formationem eiusdem origine solum, & natura, non autem tempore. At Basiliius Homil. 2. in Hexameron, Chrysost. Homil. 2. in Genes. & Ambrosius lib. 1. in Hexam. cap. 3. docent informitatem materiae non solum ori-

ori-

origine, ac natura, sed etiam tempore præcessisse formationem eiusdem, ita ut materia creata fuerit informis, ac post instans creationis fuerit formata.

5. Docet secundo informitatem materiæ posse dupliciter sumi. Primo informitas materiæ potest sumi pro carentia omnis formæ, & si sic sumatur, ut eam sumpsit Augustinus, informitas materiæ non præcessit, nec potuit tempore præcedere eius formationem, ac proinde vera est Augustini sententia. Probat autem S. Thomas, ex eo, quod materia sit pura potentia, & sit actu per formam, ut nos cum eodem Sancto Doctore diximus quæst. 7. physica: sed creationis terminus est actus, & existentia rei, ac proinde res per creationem accipit esse actu: ergo si materia creata fuisset spoliata omni forma, fuisset actu sine actu, quod implicat. Si verò dicatur, quod creata fuerit cum forma communi corporeitatis, ac deinde acceperit alias formas corporeitati superadditas, sequeretur, quod alia formæ ut potè supponentes primam formam, essent accidentales, ac proinde non daretur alia generatio, quam accidentalis, ut docuerunt quidam antiqui Philosophi. Addo, quod si cum sententia Scoti, & aliorum asseratur materiam habere propriam existentiam, ac saltè supernaturaliter potuisse creari spoliata omni forma substantiali, nihilominus cum non possit naturaliter existere spoliata omni forma substantiali, dicendum, quod Deus creando naturam, non operatus est contra naturam, ac proinde non creauit materiam spoliata omni forma substantiali.

6. Secundo informitas materiæ potest sumi, non in quantum excludit omnem formam, sed in quantum excludit illam formositatem, & decorem, qui nunc apparet in creatura sensibili. In hoc sensu informitatē sumpsit Basilii, Chrysostomi, & Ambrosii locis citatis num. 4. ac dixerunt talem informitatem materiæ tempore præcessisse eius formationem, formositatem, & decorem. Et quidem ex litera Genesim videtur materiæ corporali in prima creatione defuisse triplex formositas, ex cuius defectu erat informis. Primo corpori diaphano, quod dicitur cælum, includens etiam aerem, qui vocatur cælum aerem, deerat formositas lucis, ideoque dicitur, quod tenebra erant super faciem abyssi. Secundo terræ deerat formositas, quam habet nunc, in quantum non est tecta aquis, & hæc significatur, dum dicitur: *terra autem erat inanis, & vacua*, vel ut alij legunt *inuisibilis*. Tercio deerat formositas, quam habet, in quantum est vestita herbis, & plantis: & hæc significatur per eadem verba: *terra erat inanis, & vacua*, vel ut alij legunt *incomposita*. Cum ergo in diuerso sensu informitatem materiæ sumpsit Augustinus, in diuerso alij Patres, videntur discrepasse solum in quæstione de nomine. At superest quæstio de re, quam cum Sancto Thoma quæst. 74. art. 2. examinabi-

mus quæst. 122. in qua quæritur, vtrum sex dies creationis mundi realiter distinguantur, ut docuerunt Basilii, Chrysostomus, Ambrosius, alijque communiter, an sint vnus dies, imò vnus instans, quo Deus mundum simul creauit, & ornauit, quod instans distinguatur in sex dies, iuxta diuersas cognitiones angelorum, ut docuit Augustinus. Nam iuxta hanc opinionem Augustini informitas materiæ nequē in secundo sensu tempore præcessit eius formositatem: at iuxta opinionem aliorum Patrum, tempore præcessit.

7. Potest quæri primo, vtrum dum Gen. 1. dicitur: *In principio creauit Deus cælum, & terram*, nomine terræ intelligatur materia prima, an elementum terræ?

Respondeo, quod Augustinus lib. 1. de Gen. ad litter. cap. 8. & lib. de Genesi contra Manichæos, cap. 5. & 7. existimauit significari materiam primam, quam Moyses, quia rudi populo Israelitico loquebatur, vocauit nomine rerum notarum, terræ nimirum, & aquæ, quia habet similitudinem cum terrâ, in quantum subidet formis, & cum aqua, in quantum est apta ad hoc, ut diuersimodè formetur, & figuretur. Insinuauit ergo Moyses materiam primam esse quodammodo mediam inter terram, & aquam, in quantum est potentia tum terra, tum aqua: & quia est pura potentia, dicitur inanis, & vacua, ac dicitur inuisibilis, & incomposita, quia cognoscitur, & perficitur, ac completur per formam. At Basilii, Chrysostomi, & Ambrosii censuerunt verbis illis, *terra erat inanis, & vacua* significari elementum terræ: & hæc explicatio communiter præfertur.

8. Quæri potest secundo, vtrum mundus conditus, antequam per sex dies distinguere- tur, coincidat cum illo chaos, quod posuerunt aliqui ex antiquis naturalibus.

Respondet Sanctus Thomas hoc artic. 1. in respon. ad vltimum argumentum, quod differt præsertim in hoc, quod illi antiqui posuerunt in mundo chaos, & confusionem excludentem omnem distinctionem, ideoque Anaxagoras docuit solum intellectum esse distinctum, & immixtum, ac cætera distinguere. At Scriptura sacra in mundo primo condito ponit multiplicem distinctionem. Primo ponit distinctionem cæli à terra, dicens: *In principio creauit Deus cælum, & terram*. Secundo ponit distinctionem elementorum. Et quidem terram, & aquam expressè nominauit, quia hæc duo elementa nota sunt omnibus: aerem, & ignem non nominauit expressè, quia hæc duo elementa non sunt satis nota rudibus, qui imaginantur aerem nihil esse, ideoque spatium plenum aere dicunt esse vacuum. Plato in Timæo, & plures alij existimarunt Moysen, dum dixit, *Spiritus Domini ferebatur super aquas*, nomine spiritus Domini significasse aerem. Sed quia in Scriptura nomine spiritus Domini solet significari, non aer, sed Spiritus Sanctus, Diuus Thomas existimat etiam hoc loco signi-

significari Spiritum Sanctum, qui ferebatur super aquas, non corporaliter, sed sicut voluntas artificis superfertur materiæ, quam vult formare. Melius ergo dicitur aerem, qui est subiectum tenebrarum, & erat super aquas, insinuari per illa verba, *tenebrae erant super faciem abyssi*, hoc est super superficiem aquarum, quæ vocatur abyssus propter profunditatem. Plato existimauit ignem insinuari per cælum, quod censuit esse naturæ igneæ, vt refert Sanctus Augustinus lib. 8. de Ciuit. capit. 15.

9. Art. 2. Sanctus Thomas quaerit, vtrum vna sit materia informis omnium corporalium, ac relatis pluribus opinionibus philosophorum, concludit materiam corporum coelestium, quæ censet esse incorruptibilia, esse diuersæ rationis à materia corporum inferiorum corruptibilium. Sed quia hæc quaestio est philosophica, & fuit à nobis examinata in libris de cælo, & mundo, quaest. 6. vbi secuti sumus sententiam, quam Sanctus Thomas tradit hoc articulo, nihil hic est addendum.

10. Ad 1. Si nomine informitatis materiæ intelligatur priuatio omnis formæ substantialis, vt intellexit Augustinus, informitas non potuit tempore, sed solum natura præcedere formationem. At si nomine informitatis intelligatur sola priuatio formositatis, & decoris, qui nunc apparet in materia corporea, informitas potuit tempore præcedere formationem materiæ, vt dictum est numer. 5. & 6.

11. Ad 2. Natura imitatur Deum quantum potest, sed non potest assequi perfectam Dei imitationem. Quia ergo natura non potest quidquam producere, nisi ex subiecto præsupposito, & carente forma, quam debet introducere, idcirco in operatione naturæ informitas, seu carentia formæ introducendæ præcedit tempore formationem, & formam introducendam. At quia Deus potest producere rem ex nihilo, potest producere simul materiam, & formam, absque eo, quod informitas materiæ præcesserit formationem?

QVÆSTIO CCXIII.

Vtrum cælum empyreum, & tempus concreata fuerint materia informi?

S. Tho. q. 66. art. 3. & 4.

1. **P**rimò videtur cælum empyreum non fuisse concreatum, hoc est simul ab initio creatum cum materia informi. Cælum enim empyreum non est mobile; sed omne corpus sensibile est mobile; ergo non datur cælum empyreum, quod sit corpus sensibile ab initio simul creatum cum materia informi.

2. Secundo cælum empyreum, si daretur

esset lucidissimum, ac proinde semper illuminaret omnes cælos inferiores diaphanos, & totum aerem vsque ad nos; ergo inunquam esset nox, quod repugnat experientia.

3. Tertio videtur tempus non fuisse ab initio simul creatum cum materia informi. Nam tempus est numerus motus firmamenti, ac diuidit diem, & noctem; sed firmamentum non est creatum ab initio simul cum materia informi, sed est creatum secunda die, vt narratur Gen. 2. ergo tempus non fuit creatum ab initio, sed secunda die.

4. Respondeo circa cælum empyreum, eiusque existentiam, naturam, & creationem, plures occurrere quaestiones. Primo ergo quaeritur, vtrum supra omnes cælos mobiles detur aliquod cælum immobile, quod sit patria, & domus beatorum. Caietanus in cap. 12. epistol. 2. ad Corinthios docet, primum mobile, quod existimat esse immediatè supra cælum stellatum, esse supremum cælum, & patriam beatorum, ac supra illud non dari aliud cælum immobile, & addit. *Empyreum siquidem cælum à posterioribus traditum, nullibi inuenitur in Scriptura.* Pro hac opinione aliqui citant Damascenum lib. 2. de fide, cap. 6. vbi supra firmamentum, seu cælum stellatum ponit vnum tantum cælum cæli, & primum cælum, idque dicit fuisse cognitum à Philosophis; sed Philosophi non cognouerunt vllum cælum immobile supra primum mobile; ergo Damascenus videtur negare cælum empyreum immobile. Citatur etiam Basiliius Homil. 3. in Hexamer. vbi vltra cælum aereum, duos tantum cælos ponere videtur, & Theodoretus quaest. 11. in Genesim.

5. Sanctus Thomas art. 3. quaest. 66. dicit, quod cælum empyreum non inuenitur positum, nisi per auctoritates Strabii, & Bedæ, & iterum per auctoritatem Basilii. Et quidem Strabus, qui est auctor glossæ ordinariæ, in cap. 1. Gen. in illa verba: *In principio creauit Deus cælum, & terram*, dicit: *cælum, non visibile firmamentum, sed empyreum, idest igneum, vel intellectuale, quod non ab ardore, sed à splendore dicitur, quod statim repletum est Angelis.* Vnde Iob. 38. *vbi eras, cum me laudarent astra matutina, & inbilarent omnes filij Dei?* Beda to. 4. lib. in Hexamer. explicans illa verba: *In principio creauit Deus cælum, & terram*, dicit. *Ipsam enim est cælum superius, quod ab omni huius mundi volubili statu secretum diuinæ præscientiæ manet semper quietum; & paulo post addit: suis incolis mox creatum, hoc est beatissimis Angelorum agminibus impletum est.* Sanctus Basiliius hom. 2. in Hexamer. dicit: *Sicut damnati in tenebras ultimas alligantur, sic remuneratio pro dignis operibus restauratur in ea luce, quæ extra mundum est, & ibi quietis domicilium foris erit.* Videtur etiam cælum empyreum posuisse Theodoretus, qui quaest. 11. in Genesim dicit. *Quemadmodum cælum istud nobis est pro tegmine, ita cælum, quod videmus, pro tegmine supra positum cælum habet.* Hanc sententiam vnanimitè secuti sunt Scholastici cum Magistro in 2. dist.

2. &

2. & S. Thomæ 1. par. quæst. 66. artic. 3. nec non Interpretes sacræ Scripturæ in Gen. cap. 1. nimirum Alcuinus, Rabanus, Lyranus, & alij, Hugo etiam Victorinus in summa sentent. tract. 2. cap. 1. Videri potest Suarius lib. 1. de opere sex dierum, cap. 4.

6. Suadetur hæc sententia primo ex Scriptura, quæ sæpè insinuat supra omnes cœlos nobis visibiles dari cœlum, quod est domus Dei, & domicilium beatorum, illudque vocat cœlum cæli. Psalm. 102. *Dominus in cælo paravit sedem suam.* Psalm. 112. *cœlum cæli Domino: ubi Theodoretus: non hoc, quod videtur, sed illud, quod superius est, quod huiusce veluti tectum est, quemadmodum hoc, quod videmus, nostrum tectum est.* Deuter. 10. *Domini Dei tui cœlum est, & cœlum cæli* Psalm. 67. *Psallite Deo, qui ascendit super cœlum cæli.* 2. ad Corinth. 5. *Sciatis, quoniam si terrena domus nostra huius habitationis dissoluatur quod adificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis.* Rursus cœlum empyreum videtur esse, quod Apostolus 2. ad Corinth. 12. vocat tertium cœlum, narrans se fuisse raptum usque ad tertium cœlum. Primum enim cœlum est æereum, secundum sydereum, tertium empyreum.

7. Suadetur secundo rationibus congruentiæ. Nam sicut terra, quæ est domicilium hominum viatorum, debet esse immobilis, ac de ea dicitur Eccles. 1. *terra autem in æternum stat*, sic cœlum, quod est domicilium angelorum, & hominum beatorum, debet esse immobile: ergo supra omnia corpora cœlestia mobilia debet dari cœlum empyreum, immobile, & quod in æternum stet, nec perpetua vertigine circumuoluatur. Rursus sicut infernus damnatorum est in loco infimo, sic domicilium beatorum debet esse in loco supremo, ac proinde super alios cœlos.

8. Queritur secundo, quale sit cœlum empyreum?

Respondeo, quod debet esse proportionaliter tale, qualia erunt corpora beatorum: sed corpora beatorum habebunt quatuor precipuas dotes, nimirum claritatem, incorruptibilitatem, leuitatem, & subtilitatem: ergo cœlum empyreum est clarissimum, ac lucidissimum, incorruptibile, ac inalterabile, lenissimum, ita ut debeat esse naturaliter supra cætera corpora vniuersi, & subtilissimum subtilitate proportionali subtilitati corporum beatorum. Rursus sicut corpora beatorum erunt pulcherrima, sic cœlum empyreum est pulcherrimum in ratione habitationis beatorum. Si verò quærat, utrum cœlum empyreum sit incorruptibile naturaliter, vel saltem supernaturaliter, respondeo, quod iuxta sententiam Aristotelis, & aliorum dicentium alios cœlos esse incorruptibiles naturaliter, a fortiori cœlum empyreum est naturaliter incorruptibile. Si verò procedamus iuxta sententiam plurium recentiorum docentium, cœlos inferiores empyreo esse naturaliter corruptibiles, dicendum cœlum empyreum esse

incorruptibile saltem supernaturaliter per qualitatem superadditam, proportionaliter, ac corpora beatorum, licet naturaliter sint corruptibilia, erunt supernaturaliter incorruptibilia, & immortalia per qualitatem supernaturalem.

9. Queritur tertio, utrum cœlum empyreum sit totum solidum, vel totum fluidum, ad modum aeris, vel partim solidum, partim fluidum?

Respondeo probabile esse, quod sit partim solidum, partim fluidum, ut videtur docuisse Daniel Malonius in 2. dist. 7. sect. 5. licet Suarius lib. 1. de opere sex dierum, cap. 5. num. 6. post relatum sententiam Malonij, opinetur esse totum solidum.

Probat: nam cœlum empyreum debet esse accommodatum, & proportionatum corporibus beatorum, & eorum visibus; sed corpora beatorum erunt partim solida, partim fluida: nam præter ossa, aliasque partes solidas, habebunt sanguinem, & humores fluidos, & cavitates pectoris, ventris &c. plenas aura cœlesti fluida, vel ut loquitur S. Thomas in 4. Dist. 44. qu. 1. art. 2. quæst. 1. ad 2. *plenas non turpibus humoribus, sed nobilibus humiditatibus*; ergo etiam cœlum empyreum debebit esse partim solidum, partim fluidum; alioquin corpora beatorum deberent perpetuo penetrari cum corpore cœlesti solido, ac respirando, & expirando, non possent retrahere, & emittere auram cœlestem fluidam. Confirmatur primo: nam angeli beati debebunt posse loqui, & laudes diuinas canere etiam vocibus sensibilibus: sed voces sensibiles exigunt medium fluidum, per quod propagentur: ergo. Confirmatur secundo ad hominem contra Suarium. Nam num. 7. dicit: *ut ex materia beatitudinis suppono, corpus gloriosum non erit in partibus internis vacuum, sed omnia illa interiora loca corporis, quæ nunc alimentis, excrementis superfluis, humoribus, aut aere replentur, tunc purissimo, & lucidissimo aere cœlesti replebuntur.* Illo ergo ventur ad formandam vocem &c. sed aer ille erit fluidus, & cœlestis: ergo etiam extra corpora beatorum potest in cœlo empyreo admitti aer cœlestis. Videtur igitur cœlum empyreum constare ex partibus solidis, quibus constituitur veluti tectum superius concavum, & pavimentum inferius conuexum, cuius quasi pavimenti pars exterior concava sit veluti tectum cœlorum inferiorum. Debet præterea constare ex partibus internis fluidis ad modum aeris lucidissimi, quod corpus fluidum vocamus auram empyream, qua etiam plenæ sint concavitates corporum beatorum. Sed hæc sufficit indicasse. Hinc sequitur, quod sicut corpora beatorum sunt mobilia, sic cœlum empyreum quoad partes fluidas est mobile, licet quoad partes solidas sit immobile, nec perpetua vertigine circumuoluatur.

10. Queritur quinto, utrum cœlum empyreum influat in inferiora?

Respondeo duas esse sententias. Prima negat. Docuit hanc sententiam Alensis 2. par. quæst. 47. Memb. 1. & Sanctus Thomas in 2. dist.

K k k k

dist.

dist. 2. quæst. 2. art. 3. Secunda est affirmatiua, quam retractans priorē secutus est Sanctus Thomas 1. par. quæst. 66. art. 3. ad 2. & quod lib. 6. quæst. 11. art. 19. quem præter Caietanum, & Thomistas secuti sunt Aegydius in 2. dist. 2. quæst. 2. art. 4. Argentina ibidem quæst. 2. art. 1. Durandus quæst. 2. Ricch. art. 3. quæst. 3. & ex nostris Suarius lib. 1. de opere sex dierum, cap. 5. num. 9. & hanc opinionem existimo probabiliorem.

11. Probat; nam entia debent ita ordinari, ut superiora influant in inferiora: ergo etiam cœlum empyreum, quod est supremum, debet influere in cœlos inferiores. Confirmatur: nam angeli primæ hierarchiæ, qui assistunt, ac saltem regulariter non mittuntur, influunt in Angelos inferiores, qui mittuntur, ut docet Dionysius cap. 8. de cœlesti hierarchia: ergo cœlum empyreum, hoc est corpus cœleste, quod non mouetur, influit in corpora inferiora, quæ mouentur. Rursus Angeli beati agunt in hæc inferiora: ergo etiam cœlum empyreum, licet sit locus beatorum, debet agere in hæc inferiora. Addit Sanctus Thomas, quod cœlum empyreum, quod non mouetur, influit in primum cœlum, quod mouetur, non aliquid transiens, & adueniens per motum, sed aliquid fixum, & stabile, puta virtutem continendi, & causandi, vel aliquid huiusmodi ad dignitatem pertinens.

12. Queritur sexto, vtrum cœlum empyreum creatum fuerit ab initio, & in primò instanti simul cum materia informi?

Respondeo, quod Augustinus Eugubinus in cap. 1. Gen. videtur docuisse cœlum empyreum esse æternum, & increatum, ac à Deo distinctum, ac eius opinionem sic intellectam Pererius in Genesim vocat absurdam, execrandam, & à Christi disciplina abhorrentem; Catherinus in Gen. Molina in 1. par. tractatu de opere sex dierum, disput. 3. & alij vocant errorem in fide. Sanctus Basilij homil. 1. in Hexam. dicit credibile esse ante huius visibilis mundi creationem fuisse alium intelligentijs superioribus accommodatum, tempore anteriorem, æternam nimirum, & perpetuum, & substantijs spiritualibus ornatum. Hæc verba Basilij, ne contineant errorem in fide, debent ita intelligi, ut cum dicit cœlum empyreum, quod vocat alium mundum, esse æternum, significet esse æternum à parte post, eo pacto, quo Apostolus 2. ad Corinthios 2. dum empyreum vocat *Domum non manufactam æternam in talis*, loquitur solum de æternitate à parte post. Alia sententia est plurium Patrum Græcorum, qui ut dictum est supra quæst. 170. num. 10. sicut docuerunt Angelos creatos fuisse, non quidem ab æterno, sed ante hunc mundum nobis visibilem, ita videntur existimasse cœlum empyreum, domicilium Angelorum creatum fuisse in tempore, sed ante mundum nobis visibilem. At sicut nos quæstione illa 170. num. 13. diximus Angelos conditos fuisse simul cum

mundo corporeo, non post, neque antè, sic consequenter existimamus cœlum empyreum creatum fuisse simul cum mundo hoc visibili, ac cum materia informi, non post, neque ante, ut etiam docet Sanctus Thomas hac quæst. 66. art. 3. Probat rationibus eo loco allatis. Nam sicut Angeli creati sunt ab initio mundi, sic locus Angelorum, hoc est cœlum empyreum creari debuit ab initio mundi. Affert aliam rationem congruentiæ Sanctus Thomas hoc artic. 3. quæst. 66. dicens: *Potest conuenientior ratio sumi ex ipsa conditione gloriæ. Expectatur enim in futura remuneratione duplex gloria, scilicet spiritualis, & corporalis, non solum in corporibus humanis glorificandis, sed etiam in toto mundo innouando. Inchoata est autem spiritualis gloria ab ipso mundi principio in beatitudine Angelorum, quorum aequalitas Sanctis promittitur. Unde conueniens fuit, ut etiam à principio corporalis gloria inchoaretur in aliquo corpore, quod etiam à principio fuerit absque seruitute corruptionis, & mutabilitatis, & totaliter lucidum, sicut tota creatura corporalis expectatur post resurrectionem futura. Et ideo illud cœlum dicitur empyreum, id est igneum, non ab ardore, sed à splendore.*

13. Queritur septimo, vtrum dum dicitur, *In principio creauit Deus cœlum, & terram*, nomine cœli significetur empyreum.

Respondeo, quod non significatur expressè, sed comprehenditur, & insinuat. Sicut igitur nomine terræ intelligitur globus terrestris, qui erat coopertus aquis, sic nomine cœli intelligitur totum spatium à terra cooperta aquis vsque ad finem mundi, quod continebat cœlum acreum, æthereum, & empyreum.

14. Queritur octauo, vtrum tempus creatum fuerit, hoc est ab initio creatum simul cum cœlo empyreo, & cum materia informi?

Respondet Sanctus Thomas art. 4. huius quæstionis 66. quod communiter dicitur quatuor esse primo creata, scilicet naturam Angelicam, cœlum empyreum, materiam corporealem informem, & tempus. Ratio est, quia in creatione Angeli, Cœlum empyreum, & materia informis acceperunt initium, ac primum instans suæ durationis successiue, quod fuit etiam initium totius motus, ac temporis: ergo simul cum alijs tribus factum fuit initium temporis. Sicut autem, ut dictum est quæstione superiori 212. iuxta sententiam Augustini materia informis, non tempore, sed natura præcessit eius formationem, sic ut docet Sanctus Thomas aliquo modo proportionali præcessit etiam tempus.

15. Ad 1. distingo maiorem: omne corpus sensibile inferius empyreo est mobile iuxta præsentem statum mundi, concedo; est mobile in perpetuum, nego maiorem; concedo minorem; & nego consequentiam. Corpora sensibilia inferiora empyreo sunt mobilia iuxta præsentem statum mundi, in quo debent

bent dari generationes, & corruptiones inferiorum: at post diem iudicii, sicut cessabunt generationes, & corruptiones, sic corpora etiam inferiora aliter disponuntur, & acquirunt immobilitatem, & corpora beatorum acquirunt dotem incorruptibilitatis, & alias dotes. Quia verò cælum empyreum est locus beatorum, ab initio debuit habere dotem incorruptibilitatis, & localis immobilitatis, qua circa mundum inferiorem non circumvoluatur, ut dictum est num. 7. Vide Sanctum Thomam art. 3. quæst. 66. in resp. ad 1.

16. Ad 2. Argumentum quærit, quo pacto cælum empyreum, cum sit lucidissimum, non semper illuminet omnia inferiora, & sic causet perpetuam diem. Respondet primo Basiliius Homil. 2. in Hexameron: constat factum esse cælum rotunditate conclusum, habens corpus spissum, & adeò validum, ut possit ea, quæ extrinsecus habentur, ab interioribus separare. Ob hoc necessario post se regionem relictam carentem luce constituit, vtpote splendore, qui superradiabat, excluso. Iuxta hanc doctrinam Basilij cælum empyreum secundum partem, qua respicit inferiores cælos, & mundum nostrum elementarem, est densissimum, & opacissimum, ac proinde impedit, ne lux interior propagetur ad cælos inferiores, & ad mundum elementarem. Addit Sanctus Thomas, quod quia firmamentum, licet sit solidum, est diaphanum, ut patet, quia lumen stellarum videmus, non obstantibus cælis medijs, videtur, quod etiam pars illa cæli empyrei, quæ respicit cælos inferiores, ac mundum elementarem, licet sit solidissima, debet esse diaphana, ac proinde non apta ad impediendum, ne lux empyrei propagetur ad inferiora. Idèd potest aliter dici, quod habet lucem cælum empyreum non condensatam, ne radios emittat, sicut corpus solis, sed magis subtilem, vel habet claritatem gloria, qua non est conformis cum claritate naturali?

17. Ad 3. distinguo maiorem: tempus de facto est motus firmamenti, in quantum motus firmamenti de facto est primus motus sensibilis, concedo: tempus essentialiter est motus firmamenti, nego maiorem: concedo minorem: & nego consequentiam. Tempus est numerus primi motus: & quia de facto motus firmamenti est primus motus sensibilis, idèd de facto tempus sensibile est numerus motus firmamenti. Si autem daretur motus sensibilis prior motu firmamenti, ille motus esset tempus, & mensura, quia omnia mensurantur primo sui generis. Si ergo motus firmamenti non cepit ab initio, tempus, quod præcessit motum firmamenti, fuit numerus non motus firmamenti, sed alterius motus, saltem quo mens Angelica numerat successionem suarum cogitationum, vel durationum &c.

QVÆSTIO CCXIV.

*Vtrum lux propriè in spiritualibus dicatur?
& vtrum lux corporea sit corpus,
vel qualitas?*

S. Tho. q. 67. art. 1. 2. 3.

1. **P**rimò videtur lux propriè dici de spiritualibus. Augustinus enim lib. 4. de Gen. ad litteram, cap. 28. dicit, quod in spiritualibus melior, & certior lux est, & quod Christus non sic dicitur lux, quomodo lapis, sed illud propriè, hoc figuratiuè. Dionysius cap. 4. de diuinis nominibus ponit lumen inter nomina intelligibilia Dei: & Apost. ad Ephes. 5. dicit: omne, quod manifestatur, lumen est, ac proinde docet etiam manifestationem spirituales esse lumen.

2. Secundo videtur lux materialis esse corpus. Nam Augustinus lib. 3. de lib. arbitrio cap. 5. dicit, quod lux in corporibus primum locum tenet. Aristoteles autem dicit lucem esse speciem ignis.

3. Tertio ferri, intersecari, ac reflecti, coniungi etiam, ac separari sunt propria corporum; sed radij luminis feruntur, intersecantur, ac reflectuntur, coniunguntur etiam, ac separantur, ut docet Dionysius cap. 2. de diuinis nominibus: ergo.

4. Quarto videtur lux non esse qualitas sensibilis. Nam qualitates sensibiles remanent, & conseruantur in subiecto, etiam ablato agente, ut patet in calore, & frigore, & præterea habent contrarium, eo pacto, quod calor est contrarius frigori; sed lux non habet contrarium, & non remanet, ablato agente, ideoque cum lucerna extinguitur, cubiculum remanet tenebrosus: ergo.

5. Quinto causa est perfectior effectui; sed lux corporum cœlestium causat formas substantiales in inferioribus, ac dum reddit colores actu visibiles, dat illis quoddam esse spirituale: ergo lux non est qualitas materialis, sed vel est corpus, vel qualitas spiritualis.

6. Respondeo, quod Sanctus Thomas postquam quæst. 65. & 66. egit de creatione, ac distinctione rerum in genere, descendit magis in particulari ad agendum de opere distinctionis facto singulis sex diebus: & quia prima die facta est lux, ac diuisa à tenebris, quæst. 66. agit de luce, eiusque productione, ac distinctione à tenebris.

7. Articulo igitur primo quærit, vtrum lux propriè dicatur de spiritualibus, siue vtrum aliqua spiritualia possint propriè dici lux?

Responder nomen lucis primo impossibile esse ad significandam lucem corpoream, hoc est id, quod facit manifestationem in sensu visus, deinde ex usu extensum esse ad si-

Kkkk 3

gui-

gnificandum omne id, quod facit quaecumque manifestationem, qua res manifestatur quacumque cognitione etiam intellectiva. Hinc sequitur nomen lucis secundum primam impositionem propriè dici de sola luce corporea, de spiritualibus autem dici metaphorice. At ex usu nominis dicitur etiam propriè de spiritualibus. Explicatur exemplo. Nomen visio primo impositum est ad significandum actum sensus visus. Quia verò sensus videndi est nobilissimus, & certissimus, ideo nomen visionis, ac verbum videndi extensum est ad significandam cognitionem, præsertim certam aliorum etiam sentium, & ipsius intellectus, ac licet ex prima impositione dicatur propriè de solo actu sensus videndi, de actibus autem aliorum sensuum, & intellectus dicatur solum metaphorice, tamen ex usu loquentium dicitur propriè de actibus etiam aliorum sensuum, & ipsius intellectus. Propriè enim loquimur, dum dicimus: *vide quomodo sapit? quomodo redolet? quomodo est calidum? quam suauiter canit?* licet sapor percipiatur sensu gustus, odor sensu odoratus, calidum sensu tactus, cantus sensu auditus. Propriè etiam beati dicuntur Deum videre, iuxta illud Christi Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, licet Deum videant visione purè intellectiva, & spirituali, ac cognitio intuitiva Dei propriè vocatur visio beatifica. Idem dic proportionaliter de nomine lucis.

8. Hinc conciliantur dicta Patrum, quæ videntur contraria. Ambrosius enim, dum lib. 2. de fide ad Gratianum, initio Prologi, ponit splendorem inter ea, quæ de Deo metaphorice dicuntur, loquitur de nomine splendoris secundum primam impositionem; at non negat ex usu loquentium propriè splendorem posse dici etiam de spiritualibus, eo pacto, quo Verbum Dei ab Apostolo ad Heb. 1. dicitur *Splendor gloriæ*. Augustinus, Dionysius, & alij relati num. 1. in primo argumento, dum dicunt nomen lucis dici propriè etiam de spiritualibus, ex usu videlicet loquentium, non negant primò impositum fuisse ad significandam lucem corpoream.

9. Articulo secundo quarit, vtrum lux materialis sit corpus?

Respondet impossibile esse, vt lux materialis sit corpus. Probat pluribus rationibus. Prima ratio desumpta ex parte loci est. Corpora non possunt simul penetrari; sed lux penetratur cum toto aere, vt constat experientia; ergo quandoquidem aer est corpus, lux non est corpus: alioquin corpus lucis, & corpus aeris penetrarentur.

10. Secunda ratio desumpta ex parte motus localis est. Motus corporis fit successiuè, & corpus, quod mouetur, prius peruenit ad medium, quam ad extremum: sed illuminatio fit instanti, ac cum Sol oritur, radius protenditur per immensam lineam rectam, nec prius peruenit ad partem propinquam,

quam ad distantissimam eius lineæ: ergo illuminatio non fit per motum localem corpusculorum emissorum à Sole, ac lumen emissum à Sole, & ab alijs corporibus luminosis, non consistit in corpusculis. Nec potest dici lumen propagari per motum velocissimum, ideoque imperceptibilem à nobis. Nam motus ille, eiusque successio in paruo spatio posset quidem latere; at in maximo spatio, hoc est ab oriente in occidentem latere non posset. Vtraque ratio desumpta ex successione motus, & ex impenetrabilitate corporum, desumpta est ex Aristotele 2. de Anima. Nam textu 69, agens ex professo de lumine, dicit. *Neque est ignis, neque omnino corpus, neque destitutus ullius corporis &c.* Neque enim possibile est duo corpora in eodem simul esse. Et paulo post textu 70. *Et non rectè Empedocles, aut si quis alius sic dixit, quod feratur lumen, & extendatur inter terram, & continens, nos autem lateat.* Hoc enim & est præter eam, qua est in ratione, veritatem, & præter ea, quæ videntur. In paruo enim spatio lateret nos: ab oriente autem in occidentem latere, magna quidem multum petiit. Hoc est, petiit à nobis, vt concedatur aliquid prorsus incredibile.

11. Tertia ratio desumpta etiam ex parte motus localis est. Omnia corpora mouentur determinatè ad vnam partem, puta sursum, aut deorsum per lineam rectam, vt grauias, & leuia, vel circulariter, vt corpora celestia; sed lux propagatur vndique ad omnes partes, & per omnes lineas, ac implet totam sphaeram; ergo lux non est corpus, nec propagatur per motum localem.

12. Quarta ratio desumpta ex corruptione lucis est. Si lux esset corpus, sequeretur, quod cum ex absentia luminis aer obtenebratur, totum illud corpus lucidum corrumpere; sed vnum corpus non corrumpitur, quin aliud generetur; ergo cum aer obtenebratur, generaretur aliud corpus, & materia lucis acciperet aliam formam substantialem; sed cum aer obtenebratur, nullum corpus generatur, nisi forte dicatur, quod etiam tenebræ sunt corpus, quod generatur, cum lux corrumpitur, quod est absurdum; ergo. Confirmatur: nam nullum corpus ita pendet à sua causa productiua, vt ea subtrahita, statim corrumpatur; ergo ridiculum est dicere, quod ad absentiam luminis tantum corpus, quod implet totum spatium ab oriente in occidentem, statim corrumpatur.

13. Quinta ratio desumpta ex generatione lucis est: si lux esset corpus, deberet generari ex aliqua materia; sed non apparet, ex qua materia generetur corpus tam magnum, vt repleat integrum hemisphaerium: ergo.

14. Posset aliquis respondere corpus hoc lucidum non corrumpi, sed simul cum Sole circumferri, veluti corona quædam radiorum affixa Soli, vel alteri corpori luminoso. Impugnat Sanctus Thomas hanc responsionem. Nam cum aliquod corpus circumpo-

nitur

nitur candela, vel alteri corpori luminoso, totum maximum spatium, quod ante illuminabatur, obscuratur: ergo lumen illud corrumpitur. Neque enim dici potest, quod corpus illud radiosum retrahatur ad candela: hoc enim est contra experientiam. Rursus cum candela extinguitur, aer obscuratur: ergo lumen illud corrumpitur. Concludit Sanctus Thomas, quod *quia omnia hæc, non solum rationi, sed sensui etiam repugnant, dicendum est, quod impossibile est lumen esse corpus.*

15. Articulo tertio quærit, vtrum lux sit qualitas?

Respondet aliquos docuisse, quod sicut color in pariete ex.gr. habet esse reale, in aere non habet esse reale, sed intentionale, siquidem aer non accipit in se colorem, sed similitudinem, & speciem intentionalem coloris, sic lux, quæ in corpore lucido, puta in Sole, vel igne, habet esse reale, in aere non habet esse reale, sed intentionale, ac proinde lumen à corpore luminoso propagatum per medium, est species intentionalis lucis, quæ est in corpore luminoso.

16. Reijcit hanc opinionem Sanctus Thomas duabus rationibus. Prima ratio est. Aer, quia recipit colorem, non secundum esse reale, sed solum secundum intentionale, non constituitur, neque denominatur coloratus: ergo si aer reciperet lumen solum secundum esse intentionale, non constitueretur, neque denominaretur illuminatus: sed aer ita recipit lumen, vt constituatur, ac denominetur illuminatus: ergo recipit lumen secundum esse reale, ac non solum secundum intentionale. Secunda ratio est. Species intentionales non causant in subiecto naturales transmutationes, puta non calefaciunt, neque frigidificiunt: sed lumen calefacit aerem, in quo recipitur: ergo.

17. Alij docuerunt lucem esse formam substantialem Solis.

Reijcit Sanctus Thomas hanc etiam opinionem duabus rationibus. Prima ratio est. Nulla forma substantialis est per se sensibilis, siquidem vt docet Aristoteles lib. 3. de Anima, text. 26. quod quid est, hoc est substantia, est obiectum intellectus, non autem sensus: sed lux est per se sensibilis, ac proinde sensibilis: ergo lux non est forma substantialis, sed accidentalis. Secunda est. Repugnat, vt id, quod est forma substantialis in vno, sit forma accidentalis in alio, siquidem forma substantialis constituit rem in sua specie, ac non aduenit rei constituta in sua specie: sed lux non est forma substantialis aeris, alioquin, aer, cum amittit lucem, amitteret suam formam substantialem, ac proinde corrumpetur: ergo.

18. Concludit Sanctus Thomas, quod si cut calor est qualitas actiua consequens formam substantialem ignis, sic lux est qualitas actiua consequens formam substantialem So-

lis, vel cuiuslibet alterius corporis à se lucentis.

19. Addo primo ex dictis in Philosophia quæstione 23. de Anima, lumen aduentitium esse qualitatem diuersæ rationis à luce ingenita; ex.gr. lumen propagatum per aerem est diuersæ rationis, & aliquantulum degenerans à luce ingenita Soli, vel igni. Probatur. Nam lux ingenita Soli, vel igni agit sphericè, & in omnem partem; lumen verò receptum in aere non agit sphericè, sed solum in vnam partem; ergo degenerat ab actiuitate, ac proinde à perfectione lucis ingenitæ.

20. Addo secundo ex dictis ibidem, quod licet lumen aduentitium sit qualitas realis, tamen participat aliquid de intentionali. Probatur: nam in quantum non propagat sphericè, sed per vnicam directionem, participat naturam specierum intentionalium: in quantum est qualitas actiua, alteratiua, & calefactiua, participat de qualitate reali. Ratio à priori potest esse, quia in vnoquoque genere supremum infimi attingit infimum, supremi, eo pacto, quo homo, qui est supremus inter substantias corporeas, participat aliquid de substantijs incorporeis, cum sit spiritalis secundum animam; ergo non est mirum, si inter qualitates reales, & intentionales detur lumen participans aliquid de vtriusque, vt explicatum est.

21. Ad 1. iam num. 8. explicatum est, quo pacto conciliantur dicta Patrum, quorum aliqui affirmant lucem dici de spiritalibus propriè, aliqui negant dici propriè, & asserunt dici solum metaphoricè.

22. Ad 2. Augustinus dicens, quod lux in corporibus primum locum tenet, lucem sumit pro corpore lucido, idest igne, qui tenet primum locum inter quatuor elementa. Aristoteles etiam dicens lumen esse speciem ignis, lumen sumit pro corpore luminoso, ac species ignis distinguit per materiam, ac docet ignem in materia aerea dici flammam, in materia terrea dici carbonem. Addit Sanctus Thomas parum esse curandum de ijs, quæ Aristoteles in libris logicis dicit per modum exempli. Multa enim dicit non ex propria sententia.

23. Ad 3. distingo maiorem: ferri, interfecari, reflecti, coniungi, ac separari propriè, & per motum localem, sunt propria corporum; concedo: ferri, interfecari &c. analogicè, & non per motum localem, sed per productionem similis, est proprium corporum, nego: distingo eodem pacto minorem; & nego consequentiam. Dupliciter possumus apprehendere radios lucidos egredi à Sole, ferri, interfecari, reflecti, coniungi, separari &c. primo propriè, & per motum localem, ita vt radij lucidi iidem numero, qui sunt in Sole, sed inuoluti ad modum filorum, & sicut fila quadam lucida, egrediantur à Sole, ac per motum localem diffundantur ab oriente in occidentem, & cum inue-

inueniunt impedimentum, reflectantur: ijdem numero ad modum filorum intersecantur, coniungantur, separentur &c. Ferri, intersecari, reflecti hoc pacto est proprium corporum, & si radij lucidi hoc pacto ferrentur per motum localem, essent corpora, ac veluti fila lucida. Verum radios lucidos non hoc pacto ferri, intersecari, reflecti &c. per motum localem, probatum est num. 10. præsertim ex eo, quod prius radij isti peruenirent ad partem propinquiorem luminoso, quam ad distantiore, quod est contra experientiam. Secundo possumus apprehendere radios lucidos ferri, intersecari, reflecti &c. analogicè, & per productionem similis, sine motu locali, ita ut lux existens in Sole, remanens in Sole producat in loco immediato lucem similem, à qua producat in loco sequenti lux similis, & sic ab oriente in occidentem, & quando lux inuenit impedimentum, loco producendi lucem in subiecto incapaci, ac proinde impediens, producat lucem per aliam lineam, & sic reflectatur, vel refrangatur. Radij lucidi feruntur, intersecantur, reflectuntur hoc secundo modo, qui non est proprius corporum, sed potest conuenire qualitatibus, siquidem calor potest hoc pacto diffundi per totam sphaeram sine motu locali per productionem similis caloris.

24. Ad 4. distinguo maiorem: qualitas corruptiua, & alteratiua, & quæ non participat esse intentionale, habet contrarium, & remanet in subiecto, ablato agente, concedo: qualitas purè perfectiua, & participans esse intentionale, habet contrarium, & remanet in subiecto, ablato agente, nego maiorem: concedo minorem: & nego consequentiam. Duplex est qualitas. Prima est corruptiua, vel alteratiua: & quia productio, & alteratio procedunt à contrarijs, ideo qualitates corruptiue, & alteratiue, ex gr. calor, frigus &c. habent contrarium. Secunda est qualitas purè perfectiua: & hæc potest non habere contrarium, ac lux cum sit qualitas purè perfectiua, non habet contrarium. Rursus species intentionales sensibiles non remanent, ablato agente: sed lumen aduentitium ita est qualitas realis, ut participet esse intentionale, ut dictum est num. 20. ergo non est mirum, quod lumen aduentitium assimiletur speciebus sensibilibus intentionalibus etiam in hoc, quod non remanet, ablato agente, hoc est corpore luminoso.

25. Ad 5. distinguo maiorem: causa principalis est perfectior effectu, concedo: causa instrumentalis est perfectior effectu, nego maiorem: distinguo eodem pacto minorem: & nego consequentiam. Causa instrumentalis potest esse imperfectior effectu, ideoque accidentia, licet sint imperfectiora substantia, possunt instrumentaliter producere substantiam, ut dictum est in lib. de Generat. questione 21. sed lumen agit ut instrumentum corporum

coelestium: ergo licet non sit forma substantialis, potest causare formas substantiales inferiores. Rursus lumen ex dictis num. 20. participat esse intentionale, quod aliquo pacto dicitur spirituale: ergo potest coloribus dare quoddam esse intentionale, quod aliquo pacto dicitur spirituale, ac reddere illos actu visibiles.

QVÆSTIO CCXV.

Quenam fuerit lux primo die producta, & qualis fuerit?

S. Th. q. 67. art. 4.

1. **P**rimo videtur lux illa, quæ cap. 1. Gen. dicitur producta primo die, fuisse lux spiritualis gratiæ, qua natura Angelica fuerit formata, & illuminata. Ut enim arguit Sanctus Augustinus lib. 11. de Ciuitate, cap. 9. inconueniens est, ut Moyses omiserit creationem, & formationem naturæ Angelicæ: ergo cum dixit, *In principio creauit Deus cælum, & terram*, sicut per terram significauit materiam corporealem informem, sic per cælum intellexit naturam spiritualementem, hoc est Angelicam informem, & nondum formatam lumine gratiæ, & gloriæ: ergo cum dixit, quod dicente Deo, *fiat lux, facta est lux*, nomine lucis intellexit lucem spiritualementem gratiæ, vel gloriæ, qua formata est natura spiritualis, & Angelica, præsertim cum lux spiritualis propriè dicatur lux, ut explicatum est questione præcedenti 214. num. 7.

2. Secundo videtur lux materialis, quæ diuisa est à tenebris, & fecit diem, ac noctem, non fuisse producta prima die. Lux enim materialis suo motu faciens diem, ac noctem, est lux Solis; sed Sol non est productus prima die, sed quarta: ergo lux materialis suo motu faciens diem, & noctem, non est producta prima die, sed quarta.

3. Tercio dies, & nox sunt per motum firmamenti; sed firmamentum factum fuit secunda die; ergo lux faciens diem, ac noctem facta fuit non prima, sed secunda die.

4. Respondeo plures quæstiones esse examinandas. Primò ergo queritur, vtrum nomine lucis, quæ dicitur producta primo die, intelligatur sola lux spiritualis, vel sola materialis, vel vtræque. Augustinus lib. 11. de Ciuit. cap. 7. & 9. lib. 1. operis imperfecti in Gen. ad litt. cap. 5. lib. 23. contra Faustum, cap. 10. & lib. 1. contra Aduersarium Legis, & Prophetarum, cap. 10. 11. & 12. docet ex fundamento allato num. 1. in primo argumento, nomine lucis productæ prima die significari solum lucem spiritualementem gratiæ, & gloriæ, qua illuminata, & formata fuerit natura Angelica, quæ prius natura erat informis. Hanc Augustini sententiam secuti sunt Eucherius lib. 1. in Genes. cap. 1. & Rupertus lib. 1.

lib. 1. in Gen. cap. 10. Confirmari potest hæc opinio ex rationibus dubitandi allatis num. 2. & 3. quibus suadetur lucem corpoream non fuisse productam prima die.

5. Secunda sententia communis Patrum, & Scholasticorum docet, nomine lucis productæ prima die, significari lucem materialem, & sensibilem. Auctores huius sententiæ, quos referemus infra num. 11. & seqq. examinando, quænam fuerit lux corporea primo die producta, possunt diuidi in duas classes. In prima sunt, qui ita docent nomine lucis productæ prima die significari lucem corpoream, vt non rejiciunt opinionem S. Augustini, qui asserit significari lucem spirituales. In hac classe autem sunt Isidorus de summo bono, cap. 10. Beda in Hexamer. & super Genesim, Glossa ibidem, Magister, & Sanctus Thomas hoc art. 4. quæst. 67. In secunda sunt, qui rejiciunt sententiam Augustini, ac negant nomine lucis productæ prima die propriè significari lucem spirituales.

6. Dicendum primo: nomine lucis primo die productæ non significatur sola lux spiritualis, sed vel sola materialis, vel utraque. Probatum primò ex auctoritate communis Patrum, & Scholasticorum, quos affert Suarez lib. 2. de opere sex dierum, cap. 1. num. 4. qui addit, quod hanc sententiam amplectitur Ecclesia in Hymno Dominicæ ad Vesperas, in quo dicitur: *Lux creator optimè, lumen dierum proferens, primordiis lucis nouæ, mundi parans originem.*

7. Probatum secundo. Nam Moyse loquebatur rudi populo Hebræorum: ergo nomina lucis, tenebrarum, diei, noctis, mane, & vespere adhibuit primo, iuxta intelligentiam rudis populi; sed rudis populus hæc intelligebat de luce, ac tenebris materialibus, de die, & nocte materiali: ergo. Rursus sicut dum dixit, quod tenebræ erant super faciem abyssi, locutus est de materialibus tenebris, sic dum deinde dicit, quod facta est lux, locutus est de materiali luce.

8. Sanctus Thomas hoc art. 4. quæst. 67. affert quatuor rationes, propter quas Deus à productione lucis ornatum mundi visibilis inchoauit. Prima ratio est, quia lux est qualitas, & ornamentum primi corporis, hoc est cœlestis, & etiam ignis, qui est primum elementum; sed ornatu mundi debuit inchoari, producendo qualitatem, & ornamentum primi corporis: ergo. Secunda ratio est: sicut in cognitione proceditur à communioribus ad minus communia, vt docet Aristoteles lib. 1. physicorum initio, sic in operatione debet procedi à communioribus ad minus communia, ideoque idem Aristoteles lib. 2. de hist. Animal. cap. 2. dicit, quod prius generatur viuens, quam animal, & animal, quam homo; sed lux est qualitas communissima, siquidem est communis corporibus cœlestibus, & inferioribus: ergo ornatu mundi debuit incipere à productione lucis.

Tertia ratio Basilij Hom. 2. in Hexameron. est, quia lux est quasi ornamentum rerum cœlestium, & inferiorum, & omnium sensibilem, siquidem decor, & pulchritudo rerum sensibilibus videri non possunt, nisi manifestentur à luce. Hanc rationem afferunt etiam Damasc. lib. 2. de fide cap. 7. & Hugo Victorinus lib. 1. de Sacramentis cap. 1. & sequent. lib. etiam 4. Esdræ, cap. 6. habetur. *Erat tunc spiritus, & tenebræ circumferebantur, & silentium, sonus vocis humane nondum erat abs te. Tunc dixisti de thesauris tuis proferri lumen luminosum, quo appareret opus tuum.* Quarta ratio est, quia dies non potest esse sine luce: ergo quandoquidem Deus voluit mundum ordinare, & ornare sex diebus, initio debuit creare lucem.

9. Dicendum secundò: nomine lucis primo die productæ potest intelligi etiam lux spiritualis. Probatum. Vt enim cum S. Augustino lib. 12. confess. cap. 18. & sequentibus diximus quæst. 13. num. 12. non est inconueniens, vt idem locus Scripturæ habeat plures sensus literales, ita vt illos auctor Scripturæ primò per verba significare intenderit: ergo quandoquidem Moyse loquebatur non solum rudi populo, sed etiam sapientibus Hebræorum, verisimile est, quod nomine lucis primo die productæ, significarit etiam lucem spirituales gratiæ, qua natura spiritualis, siue Angelica, quæ in priori natura erat informis, in posteriori natura fuit formata inchoatiue per gratiam, ac non multo post fuit formata perfectiue per gloriam, & beatitudinem, ac lux, hoc est Angeli, qui perseuerarunt in charitate, diuisi fuerunt à tenebris, hoc est ab Angelis, qui peccando, facti sunt tenebræ, vt explicat Augustinus.

10. Quæritur secundò, quænam fuerit lux sensibilis primo die producta?

Respondeo, quod omnes, qui dicunt primo die fuisse productam lucem sensibilem, affirmant etiam lucem illam fuisse formam eiusdem rationis cum hac luce, quam videmus, saltè quoad hoc, quod erat essentia, quædam tenebras depellens, & corporum colores, ac pulchritudinè manifestans. Quæritur ergo solum, vtum fuerit lux alicuius corporis, vel ab omni corpore separata: & siquidem fuit lux alicuius corporis, cuius corporis lux fuerit? Ratio autem dubitandi est, quia cum Sol, & astra narrentur productæ fuisse quarta die, lux primo die producta non potuit recipi in Sole, nec in villo astro, & non est facile assignare, in quo alio corpore reciperetur. Hinc ortæ sunt variæ sententiæ.

11. Prima ergo sententia docet lucem illam prima die factam fuisse extra omne subiectum, ac per se existentem, ac quarta deinde die positam in corpore solari, cui inhæret. Ita sentit Basilius, qui Homil. 2. in Hexameron circa finem, & latius homil. 6. circa initium docet, prima die productam fuisse ipsam naturam, ac formam lucis, & die quarta produ-

Aut fuisse corpus Solis, ut primogenitæ luci vehiculum esset, ideoque primam illam lucem synceram, & immaterialem vocat, quia nimirum, licet esset apta inhaerere corpori, ac materiæ, tamen nondum corpori, ac materiæ inhaerebat, & erat immersa. Verba Basilij Hom. 6. sunt. *Tunc enim, prima videlicet die, ipsa lucis natura producta est. Nunc autem, quarta nimirum die, solare hoc corpus, ut primogenitæ luci vehiculum sit, preparatum est.* Et paulo post: *sic purissima illi, ac syncera, & incorporea luci vehiculum nunc luminaria preparata sunt.* Addit, quod licet lux sit qualitas corporis, nihilominus divina virtute potuit existere separata à corpore. Eandem sententiam docuit Nazianzenus orat. 43. in novam Dominicam, ubi loquens de lumine prima die producto, dicit. *Nec verò id organicum à principio, nec mea quidem sententia, solare protulit, verum incorporeum, & Solis expers: sed postea ad orbem terrarum illustrandum Soli traditum est.* Nam cum in alijs rebus hanc rationem tenuisset, ut materiam prius conderet, ac deinde eam forma conneſtaret, ordine videlicet, ac figura, magnitudineque unicuique rei impositis, hic ut maioris cuiusdam miraculi specimen ederet, formam materiam priorem protulit (forma enim Solis lumen est) ac postea materiam induxit, Solem hunc nimirum diei coelum fabricatus. Idem Basilij Homil. 2. in hexam. explicans, quo pacto lux illa primogenita faceret diem, & noctem, dicit. *Nunc quidem deinceps post Solis generationem dies est aer ipse à Sole in hemisphærio supra terram lucente illuminatus, & nox terra umbra, occultato Sole, succedens.* Tunc autem non secundum motum solarem, sed diffusa primogenita luce illa, & rursus contracta, iuxta præſinitam à Deo mensuram dies fiebat, & nox. Idem dicit Dam. lib. 2. de fide, cap. 7. Eandem sententiam indicat Anastasius Synaita lib. 4. in Hexam. Athanasius quaest. 83. ad Antiochum, ac Theodoretus in Psalm. 43. in illa verba *Laudate eum Sol, & Luna &c.* Siquidem dicunt lucem fuisse factam prima die, ac die quarta fuisse positam in Sole, vel inter astra distributam.

12. Contra hanc sententiam est: nam miracula non spectant ad ordinem naturalem, sed ad supernaturalem, & fiunt à Deo in confirmationem fidei; ergo non est dicendum, quod Deus in prima productione naturæ, & ordinis naturalis, in qua fides non erat confirmanda, fecerit magna, & inusitata miracula; sed productio illa lucis separata à subiecto fuisset magnum miraculum; ergo. Confirmatur ex Augustino, qui lib. 2. de Genes. ad litt. dicit. *Nunc enim, quemadmodum Deus instituerit naturas rerum secundum Scripturas eius nos conveniunt querere, non quid in eis, vel ex eis ad miraculum potentia sua velit operari.*

13. Secunda sententia docet prima die lucem creatam fuisse in corpore distincto à Sole, quod alij nubem lucidissimam, alij ignem appellant; alij dicunt solum fuisse corpus splendidissimum, sed non explicant, quale fuerit, ac Hugo Victorinus lib. 1. de Sacram. parte 1.

cap. 9. solum dicit fuisse lucidum corpus vicem Solis gerens: Petrus autem Comestor, Lyranus, & Abulenſis vocant nubem lucidam: Alenſis 2. parte, quaest. 46. memb. 3. art. 1. citat Bedam dicentem corpus illud fuisse nubem lucidam, quod etiam cum Magistro in 2. dist. 13. dicit Sanctus Bonaventura, art. 1. quaest. 1. Nyſſenus lib. de Hist. sex dierum, Hermes apud Cyrillum lib. 2. contra Iulianum, & Damasc. lib. 2. de fide, cap. 7. vocant lucem illam igneam, sicut ignem splendentem.

14. Impugnatur hæc opinio ex principiis Sancti Thomæ hoc art. 4. quaest. 67. in resp. ad 2. Nam vel corpus illud lucidum, siue fuerit nubes lucida, siue aliud corpus, remansit, postquam die quarto factus est Sol, vel non remansit, sed est corruptum, aut in præiacentem materiam resolutum: neutrum dici potest: ergo. Probatur minor. Si enim dicatur, quod defecit esse, contra est: nam ut arguit Sanctus Thomas: *Scriptura principio Genes. commemorat institutionem naturæ, quæ postmodum perseverat. Unde non debet dici, quod aliquid tunc factum fuerit, quod postmodum esse defecit.* Eodem argumento utitur Rupertus lib. 1. in Genes. cap. 10. dicens. *Vide, utrum condignum sit tanta maiestati, ut ceterorum dierum opera statuerit in seculum, & in seculum seculi, præceptumque posuerit illis, quod non præteribit, opus autem primæ lucis tale faceret, quod mutato consilio, post exiguum triduum funditus extingueret.* Si dicatur, quod ex corpore illo lucido factus est Sol, arguit Sanctus Thomas: nam hoc dici non potest, si dicatur corpus Solis non esse de natura quatuor elementorum, sed incorruptibile per naturam: quia secundum hoc materia eius non potest esse sub alia forma. Demum si dicatur, quod corpus illud lucidum, puta nubes lucida adhuc remanet, & est coniuncta Soli, ut ab eo discerni non possit: arguit Sanctus Thomas. Nam secundum hoc nubes illa superflua remaneret. Nihil autem est vanum in operibus Dei. Augustinus etiā lib. 1. de Genes. ad litt. cap. 13. relata opinione, quod nubes illa lucida remaneret unita Soli, ita ut discerni non possit, eam tacite rejicit, tanquam rem superfluum, ac sine fundamento dictam. Consonat Damasc. lib. 2. de fide cap. 7. dicens. *Neque verò primogenitam lucem luminaribus istis summus ille rerum opifex idcirco imposuit, quod alterius luminis penuria laboraret. Sed nec lux illa iners, & superuacanea maneret.*

15. Tertia sententia docet lucem prima die productam non fuisse aliam, quam lucem Solis, ac in ipso Solis corpore fuisse productā. Existimant ergo Solem creatum fuisse in primo creationis instanti simul cum cælo, ac terra, sed sine luce, post aliquod verò tempus, Deo dicente, *facta lux*, datam illi fuisse lucem.

16. Contra hanc sententiam est, quia Sol naturaliter non potest vllō instanti, vel tempore carere luce: ergo non potuit naturaliter, sed solum miraculose creari sine luce; sed non debet

debet dici, quod Deus in prima creatione naturæ fecerit miracula, præsertim non dando rebus creatis suas proprietates naturales, ut dictum est num. 13. ergo.

17. Quarta sententia, cuius primus auctor videtur Burgenſis in Gen. & quam deinde secutus est Molina tract. de opere sex dierum, docet lucem primæ dici productam fuisse immediate à Deo sine concursu causæ secundæ, ac deinde quarto die, Sole producto, conservatam fuisse à Sole. Addunt Deum diuisisse diem, ac noctem, non per motum localem Solis, vel alterius corporis illuminantis, sed per successiuam productionem, & suspensionem luminis in variis partibus, eo pacto, quo productum fuisset per motum localem Solis.

18. Hæc etiam sententia laborat eadem difficultate. Nam in prima conditione naturæ recurrit ad miracula, & ad ea, quæ sunt præter naturam. Modus enim ille productionis luminis fuisset miraculosus, ac præter naturam.

19. Quinta sententia, quam ex Dionysio cap. 4. de diuinis nominibus sequitur Sanctus Thomas hoc art. 4. quæst. 67. ad 4. docet, quod illa lux producta primo die fuit lux Solis, qui initio creatus fuerat cum cælo, & terra, sed informis informitate accidentali, deinde secundo die per lucem fuit formatus, sed non vltima formatione, quam accepit quarto die, cum positus est in firmamento. Hanc sententiam existimo veram, & ut melius intelligatur, libet illam explicare, tum in sententia plurium recentiorum, qui contra Aristotelem docent cælum non esse quintam substantiam incorruptibilem, sed esse substantiam elementarem, ac corruptibilem, tum in sententia Aristotelis, Sancti Thomæ, & Peripateticorum, quam ego in philosophia secutus sum, quæst. 16. de cælo, qui putant cælum, & corpora cælestia esse quintam substantiam ingenerabilem, & incorruptibilem, sed capacem condensationis, ac rarefactionis accidentalis &c. Ex hac autem explicatione patebit primo, quo pacto Sol ab initio creatus fuerit informis; secundo quo pacto post aliquod tempus, nimirum post sex horas, formatus fuerit per lucem; tertio quo pacto quarta die, qua positus fuit in firmamento, acceperit vltimam formationem; quarto quo pacto Deus diuiserit lucem à tenebris, ac noctem à die; quinto quo pacto fuerit facta prima dies, tum naturalis, tum artificialis; sexto quo pacto fiat intelligenda verba, quibus Moyses describit lucem primæ dici productam; septimo demum quænam opera, & quo ordine facta fuerint primæ die.

20. Primò igitur, iuxta opinionem docentem cælum esse substantiam elementarem, corpora habentia lucem ingenitam sunt corpora ignea, ideoque Sol est immensa quadam moles ignea; ergo Deus faciendo primam lucem, accendit ingentem molem igneam. In primâ igitur creatione Deus creauerat in cæ-

lo maximam molem ignibilem, sed adhuc illam non accenderat, ideoque talis moles non erat lucida, nec illuminabat, & erat Sol informis, ac proinde tenebræ erant super faciem cæli, & abyssi. At cum dixit, fiat lux, accendit illam immensam molem, & sic facta est lux. In opposita sententia dicentium cælum esse quintam substantiam ingenerabilem, & incorruptibilem, adeoque corpora cælestia, lucida non esse ignea, dicendum, quod Deus ab initio creauit corpus ex se potens producere lucem, sed in tali dispositione raritatis, & confusionis cum alijs corporibus opacis, ut adhuc non haberet proximam, & expeditam potentiam producendi lucem, & illuminandi; ergo ab initio non illuminabat, ac proinde Sol erat informis, & carens formositate lucis, & tenebræ erant super faciem cæli, & abyssi. At cum dixit fiat lux, Deus corpus illud separauit ab alijs corporibus, præsertim opacis, ac perduxit ad densitatem, & ad reliquas dispositiones requisitas ad hoc, ut haberet potentiam proximam producendi lucem, & illuminandi, ac fecit, ut illuminaret, & sic facta est lux; ergo Sol est formatus, licet non vltima formatione. Ex hoc deinde corpore in varias partes diuiso, quarta die vltimo formatus est Sol, & alia luminaria, ut explicabimus, cum agemus de opere quartæ diei, qu. 219.

21. Facta luce, & corpore luminoso, vidit Deus, quod lux esset bona, & comprehendit, ac cognouit eius bonitatem, & omnes utilitates, quas afferre potest vniuerso. Quia verò inter alias utilitates, quas corpus luminosum potest afferre, vna ex præcipuis est, ut si moueatur circulariter, possit causare vicissitudines dierum, ac noctium, ideo Deus fecit, ut corpus luminosum motu primi mobilis moueretur circulariter, & sic diuisit lucem à tenebris, hoc est tempus lucis, quo corpus luminosum mouetur supra horizontem, à tempore tenebrarum, quo mouetur infra horizontem, ac voluit, & fecit, ut tempus lucis, quo nimirum primum luminosum mouetur supra horizontem cuiuscunque regionis, appellaretur dies, tempus autem tenebrarum, quo primum luminosum mouetur infra horizontem, appellaretur nox; siquidem Deus non solum est causa rerum, sed etiam impositionis nominum.

22. Concludit Moyses opus primæ diei, dicens: *Et factum est vespere, & mane dies vnus*, hoc est primus. Iuxta enim phrasim hebraicam *ly vnus* significat idem, ac *primus*, sicut Marci 16. dum dicitur *vna sabbatorum*, idem significatur, ac prima die sabbatorum, seu hebdomadæ.

23. Ut autem intelligatur melius sensus horum verborum, supponendum est, quod dies artificialis est tempus, quo primum luminosum fertur supra horizontem, ac eius principium est, cum primum luminosum apparet in oriente, quod dicitur mane, finis est, cum peruenit ad occidentem, & vocatur

vesper: nox autem artificialis est tempus, quo primum luminosum fertur infra horizontem, eiusque initium est vesper, finis est mane. At dies naturalis est integra circulatio primi mobilis, quæ fit spatio 24. horarum, & complectitur diem artificialem, & noctem artificialem.

24. Hoc posito, sensus propositorum verborum est. Primum luminosum, quod respectu regionum, de quibus Moyses loquebatur, & propè quas sexta die conditus fuit Adam, formatum fuerat supra horizontem, adeoque fecit diem artificialem, motu primi mobilis processit ad occidentem, & sic fecit vespeream, quæ fuit finis primæ diei artificialis, ac deinde per motum infra horizontem processit ad orientem, & fecit mane, quod fuit terminus noctis, & principium sequentis diei artificialis, & sic vespere, & mane facta est prima dies naturalis, hoc est prima circulatio primi mobilis.

25. Existimo tamen, quod hæc prima dies naturalis non continuerit integram, sed dimidiatam diem artificialem. Ratio est, quia ut diximus, primum mobile cepit per motum facere suam circulationem statim post instans, seu momentum creationis, antequam fieret lux, & formaretur primum luminosum; sed tunc adhuc non erat artificialis, quippe quæ fit per motum primi luminosi supra horizontem: ergo prima dies naturalis, hoc est prima circulatio primi mobilis incepit ante primam diem artificialem. Post quartam circiter partem circulationis primi mobilis hoc est post sex horas à creatione mundi, fecit Deus primum luminosum in meridiano regionis, in qua sexta die formandus erat Adamus, ac primum luminosum per motum primi mobilis processit ad occidentem, & sic per vespeream terminata est prima dies dimidiata artificialis sex circiter horarum, ac per motum infra horizontem primum luminosum processit ad orientem, & sic per noctem artificialem completa est prima circulatio primi mobilis, factaque est vespere, & mane prima dies naturalis. Probatum autem hæc sententia. Si enim dicamus primam diem naturalem, cuius Moyses mentionem facit, completi integram diem artificialem, sequeretur, quod Deus non complevisset opus creationis sex diebus naturalibus, sed sex, & toto tempore, quod intercessit inter creationem mundi, & formationem lucis, quod est inconueniens: ergo dicendum, quod prima dies naturalis non complectitur integram diem artificialem; ergo primum luminosum fuit formatum non in horizonte, sed supra horizontem, siquidem dies præcessit noctem; sed hæc debent intelligi de horizonte regionis, in qua conditus fuit Adam: ergo primum luminosum fuit conditum non in horizonte, sed supra horizontem regionis, in qua sexta die conditus fuit Adam. Sed hoc posito, videtur congruentissimum, quod fuerit formatum in meridiano il-

lius regionis: ergo primum luminosum fuit conditum in meridiano regionis, in qua sexta die factus fuit Adam; sed si primum luminosum conditum fuit in meridiano illius regionis, cum processit ad orientem, absoluta est integra circulatio primi mobilis, adeoque prima dies naturalis: ergo primum luminosum formatum fuit post quartam partem primæ diei naturalis, hoc est sex horis post creationem mundi.

26. Inferitur primò sensus propositorum verborum, qui est; creato mundo informi, & tenebroso, Deus ut per lucem auferret informatam tenebrarum, non voce forinsecus sonante, sed æterno imperio suæ voluntatis, vel intellectus practici, dixit *facta lux*, & statim facta est lux. Diuina enim virtute, vel accensa est ingens moles ad hunc finem ab initio creata, & sic incepit illuminare, vel corpus aptum ad illuminandum, quod tamen non illuminabat, quia non habebat debitam densitatem, ac debitam separationem ab alijs corporibus opacis, perductum est ad debitam densitatem, & separationem à corporibus opacis, ac sic incepit lucere, & illuminare. *Et vidit Deus lucem, quod esset bona*, æterna sua scientia, qua comprehendit omnes perfectiones lucis, & omnes utilitates, quas allatura erat vniuerso. Et quia lux potest etiam esse utilis ad causandam vicissitudinem dierum, ac noctium, ideo Deus fecit, ut corpus luminosum motu primi mobilis moueretur circa terram, & sic diuisit tempus lucis, quo primum luminosum mouetur supra horizontem, à tempore tenebrarum, quo mouetur infra horizontem, ac tempus lucis vocauit diem artificialem, tempus autem tenebrarum vocauit noctem artificialem. Primum luminosum, quod formatum fuerat in meridiano loci, in quo die sexta faciendus erat Adam, processit ad occidentem, & fecit vespeream, quæ est terminus diei, & principium noctis, ac deinde per motum infra horizontem processit ad orientem, & fecit mane, quod est terminus noctis, & principium diei, & sic completa est prima circulatio primi mobilis, ac prima dies naturalis.

27. Secundo potest inferri, quænam, & quo ordine fuerint facta prima die. In primo instanti, seu momento, quod est initium totius temporis, conditus fuit mundus corporeus, sed informis, & in supremo coelo creati fuerunt Angeli in statu gratiæ, & charitatis, ut dictum est quæst. 179. In secundo instanti, seu momento ex angelis quidam per liberum arbitrium facti sunt immutabiliter mali; quidam firmati sunt immutabiliter in bono. In tertio instanti Angeli mali cum Lucifero addicti sunt æternæ damnationi, atque ex coelo electi, detrusi sunt in infernum ipsis paratum; Angeli autem boni donati sunt visione Dei, ut dictum est quæst. 184. Post sex circiter horas factum est primum luminosum, per cuius motum ad occidentem, ac deinde ad orientem

com-

completa est prima dies naturalis, hoc est prima circulatio primi mobilis.

28. Ad 1. In quæstione, in qua quæritur, utrum Moyses initio geneseis narrauerit creationem naturæ spiritualis, hoc est Angelicæ, duæ sunt sententiæ. Primò Augustinus censet inconueniens fuisse, ut Moyses omiserit creationem, & formationem Angelorum, adeoque docet eorum creationem contineri illis verbis: *In principio creauit Deus cælum, & terram, formationem autem illis, fiat lux*, ut explicatum est num. 4. At Basilus, & Chrysostomus putant creationem angelorum omisam fuisse à Moysè, sed non conueniunt in ratione, propter quam omisit. Basilus Homil. 1. in Hexam. dicit Moysen omisisse creationem Angelorum, quia fuerant creati multo ante mundum, de cuius mundi creatione Moyses agebat: quod tamen est falsum ut diximus quæst. 170. Chrysostomus Homil. 2. in geneseis dicit Moysen omisisse creationem Angelorum, ne populus Hebræorum rudis, & propensus ad idololatriam, sumeret occasionem adorandi Angelos, tanquam Deos. Nostra sententia euitat hoc incommodum, siquidem num. 9. diximus Moysen narraffe creationem, & formationem Angelorum ita obscure, ut intelligeretur à sapientibus, non autem à populo rudi, ne sumeret occasionem adorandi angelos, tanquam Deos.

29. Ad 2. iam num. 18. dictum est cum Sanctis Dionysio, & Thoma lucem primæ diei fuisse lucem Solis, ac Solem quartæ die fuisse ultimò formatum, ac positum in firmamento, ut explicabitur quæst. 219. cum agatur de opere quartæ diei.

30. Ad 3. Dictum est num. 23. diem naturalem fieri per motum primi mobilis, quod statim post creationem cepit moueri, dum adhuc essent tenebræ super faciem abyssi, adeoque diem naturalem incepisse ante diem artificialem, quæ incepit, cum facta est lux.

QVÆSTIO CCXVI.

Utrum firmamentum factum fuerit secunda die, & diuidat aquas ab aquis, & quæ sint aquæ, quæ sunt supra firmamentum?

S. Th. quæst. 68. art. 1. 2. & 3.

1. Videtur firmamentum non fuisse factum secunda die: primò quia firmamentum est cælum, ideoque Gen. 1. dicitur: *vocauit Deus firmamentum cælum*; sed cælum creatum est initio, & ante omnem diem, siquidem *in principio creauit Deus cælum, & terram*: ergo. Confirmatur: nam sicut corpora elementaria, hoc est terra, & aqua creata sunt ab initio, sic cæli creati debuerunt ab initio.

2. Secundo omnia opera sex dierum for-

mata sunt ex materia prius creata; sed firmamentum, cum sit ingenerabile, & incorruptibile, debuit fieri per creationem ex nihilo, & non ex materia prius creata: ergo debuit fieri ab initio, non autem secunda die.

3. Tertio videntur aquæ non esse supra firmamentum. Aqua enim est elementum, ordinatum ad missionem, per quam generentur mista, & est corpus graue, & fluidum: sed elementa ordinata ad generationem mistorum non debent esse supra firmamentum, ubi nulla mista debent generari: & corpora grauiora non debent esse supra Lunam, sed infra Lunam: & demum corpora fluida non debent esse supra firmamentum, cuius superior superficies est rotunda, & conuexa: nam, fluida non possunt consistere in rotundo, & conuexo, ut constat experientia; ergo.

4. Quarto videtur firmamentum non diuidere aquas ab aquis. Si enim diuideret aquas ab aquis, deberet ex utraque parte contingi ab aquis; sed aquæ inferiores non pertingunt vsque ad partem concauam firmamenti: ergo.

5. Respondeo, quod sicut prima imperfectio mundi erat imperfectio tenebrarum, sic secunda imperfectio erat confusio, per quam corpora cœlestia, & elementaria erant confusa in abyssi, quæ implebat totum spatium à terra vsque ad primum mobile. Deus igitur postquam prima die abstulit imperfectionem tenebrarum per productionem lucis, die secunda, ut auferret imperfectionem confusionis abyssi, dixit: *Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis*, ac omnipotentissima virtute, quæ omnia, quæcumque ab æterno voluit, temporibus præscriptis fecit, secunda die, hoc est primo mobili faciente secundam suam circulationem, non ministerio Angelorum, vel alterius creaturæ, sed per se ipsum fecit. *Deus firmamentum, diuisitque aquas, quæ erant sub firmamento, ab ijs, quæ erant super firmamentum.*

6. Ut hæc melius intelligantur, quæritur primo, quid intelligatur nomine firmamenti?

Respondeo duas esse præcipuas sententias. Prima Caietani, & Pererij in Genesim, Eugubini in Cosmopœia, Lorini in psalm. 18. ad illa verba, *Et opera manuum eius annunciat firmamentum*, Pinedæ in illud Job 37. *Tu forsan cum eo fabricatus es firmamentum*, Tornelli in Annalibus, Suarez lib. 2. de opere sex dierum, cap. 5. num. 7. qui dicit huic opinioni fauere Augustinum lib. 2. de Gen. ad lit. cap. 4. Hieronymum Epist. 83. ad Oceanum, & expressus Rupertum lib. 1. in Genes. cap. 22. docet nomine firmamenti, quod aliqui ex hebræo vocant *expansum*, seu *extensum*, intelligi hunc aerem latissimè expansum, vel saltem aliquam eius partem, puta illam, in qua condensantur nubes, quod separat aquas superiores, hoc est contentas in nubibus, & quæ deinde resoluntur in pluias, ab inferioribus, quæ sunt

636 De firmamento, & diuisione aquarum.

in terra, & mari, lacubus, fluuijs &c.

8. Secunda sententia satis communis antiquorum Patrum docet nomine firmamenti intelligi cœlum, in quo sunt stellæ, tum fixæ, tum errantes, siue planetæ, & in quo quarta die dicitur Deus posuisse luminaria, ac stellæ. Docuerunt hanc sententiam Iustinus Martyr quæst. 93. Basiliius hom. 3. in Hexam. Chrysost. Homil. 4. in Gen. Hieronymus Epist. 83. ad Oceanum, Epiph. in Epist. ad Ioannem Hierosolymitanum, Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 9. Rupertus lib. 1. in Gen. cap. 23. & sequi. Hugo de S. Viç. lib. de Sacram. par. 1. cap. 17. & adnotat. in Gen. Richardus de Sancto Victore in tractatu except. lib. 2. cap. 8. & alij. Sanctus autem Thomas hoc articulo refert, & problematice defendit vtramque sententiam.

9. Existimo cum communi sententia Patrum, nomine firmamenti intelligi cœlum, in quo sunt stellæ, tum fixæ, tum errantes, siue planetæ.

Probat: nam Gen. 1. dicitur: *Fecitque Deus duo luminaria magna, luminare maius, ut præesset diei, & luminare minus, ut præesset nocti, & stellæ, & posuit eas in firmamento cœli*; ergo hoc est firmamentum, de quo paulo ante dictum est: *Et fecit Deus firmamentum, diuisitque aquas, quæ erant sub firmamento, ab his, quæ erant super firmamentum*; sed cœlum, in quo Deus quarta die posuit Solem, Lunam, ac stellæ, est cœlum planetarium, & sydereum incipiens à cœlo Lunæ, & terminatum ad cœlū, in quo sunt stellæ fixæ; ergo nomine firmamenti intelligitur cœlum sydereum, & planetarium, incipiens à cœlo Lunæ, & terminatum cœlo sydereo, in quo sunt stellæ fixæ.

10. Quæritur secundo, ex qua materia factum fuerit firmamentum?

Respondeo, quod factum fuit vel ex materia elementari, ac præsertim ex aquis, iuxta opinionem dicentium cœlum esse elementū, aut constare ex nostris elementis, vel ex quinto corpore cœlesti, iuxta opinionem dicentium cœlum esse quintam substantiam simplicem. Porro si totum cœlum sydereum, & planetarium est solidum, Deus fecit hoc firmamentum ex corpore elementari, vel quintæ substantiæ per condensationem perducto ad soliditatem: si totum est fluidum, fecit ex eodem corpore perducto ad debitam fluiditatem: si verò partim est solidum, partim fluidum, fecit ex corpore elementari, vel ex corpore quintæ substantiæ, partim solidato, partim attenuato. Conformior tamen Scripturæ videtur opinio docens firmamentum saltem secundum extremitates, quæ sunt cœlum Lunæ, & cœlum stellarum fixarum, esse solidum, ut sic tanquam solidissimus murus separaret aquas, quæ sunt supra firmamentum, ab aquis, quæ remanserunt sub firmamento, hoc est sub cœlo Lunæ. Et confirmatur hoc ipsum ex nomine firmamenti, quo vitur lectio vulgata, & correspondet

græco nomini *stereoma*, quo vsi sunt septuaginta interpretes. Hanc verò opinionem de soliditate cœlorum supponit ut certam, Eliu vnus ex amicis Iob, cap. 37. dicens: *Tu forsitan cum eo fabricatus es Cœlos, qui solidissimi quasi ære sunt*? Aliqui ex hebræo loco firmamenti legunt *extensum*, seu *expansum*, ideoque alludens ad hoc nomen expansum siue extensum David psal. 104. de Deo dixit: *Qui extendit cœlum, sicut pellem*; sed etiam quod extenditur ad modum pellis est solidum: ergo etiam nomen expansi separantis aquas ab aquis importat soliditatem, saltē secundum extremitates.

11. Quæritur tertio, quid intelligatur nomine aquarum superiorum, & inferiorum?

Respondeo, quod nomine aquarum superiorum, & inferiorum iuxta opinionem dicentium cœlum esse corpus elementare, intelliguntur aquæ elementares, & eiusdem rationis, quæ per firmamentum factum in medio aquarum ita sunt diuisæ, ut pars aquæ remanserit sub cœlo Lunæ, pars supra cœlum stellarum fixarum, atque occupauerit totum spatium interceptum inter firmamentum, & primum mobile, ac plerique putant aquas constitutas supra firmamentum fuisse densatas ad modum crystalli, ex iisque factum cœlum crystallinum. Iuxta opinionem, asserentem cœlum esse quintam substantiam, nomine aquarum superiorum intelligitur corpus cœleste, quod propter maximam perspicuitatem, analogice dicitur aqua, licet specie differat ab aqua elementari, sicut cœlum beatorum propter maximam claritatem vocatur empyreum, hoc est igneum, licet specie differat ab igne elementari. Per firmamentum igitur separatæ sunt aquæ cœlestes ab elementaribus, & aquæ elementares remanserunt sub cœlo Lunæ, aquæ cœlestes occuparunt spatium interceptum inter cœlum stellarum, & primum mobile, ac de aquis cœlestibus loquitur David, dum psal. 143. dicit: *aquæ omnes, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini*. Auctores vtriusque sententiæ, tum quæ affirmat aquas positas supra firmamentum, esse elementares, tum quæ id negat, videri possunt apud Suar. lib. 2. de opere sex dierum cap. 4.

12. Ex his potest inferri sensus positorum verborum, qui est. Ablata à mundo imperfectione tenebrarum per formationem lucis, ut auferret Deus imperfectionem confusionis elementorum cum corpore cœlesti, secunda die dixit: *Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis*: ac sua omnipotenti virtute Deus non per Angelos, sed per se ex corpore elementari, vel ex quinto corpore cœlesti condensato, atque ad debitam soliditatem perducto, fecit firmamentum, hoc est cœlum planetarium, ac sydereum, quod incipit ab orbe lunari, in quo quarto die posuit Lunam, & terminatur orbe, in quo eodem quarto die posuit stellæ fixas, & per hoc firmam-

mamentum diuisit aquas inferiores, atque elementares, quæ remanserunt sub firmamento, ab aquis superioribus, vel elementaribus, vel non elementaribus, sed quintæ substantiæ, ac solam analogicè conuenientibus cum aquis elementaribus, quæ remanserunt in spatio intercepto inter orbem stellarum fixarum, & primum mobile. Et quia nihil est, quod diuinæ voluntati, & actioni possit resistere, ita ut impediatur, quo minus consequatur effectum, factum est ita, adeoque factum est firmamentum, ac diuisio aquarum inferiorum à superioribus, ac Deus firmamentum appellauit cælum. Dum autem hæc fierent, primum luminosum ab oriente motum est ad occidentem, ac vespere terminauit diem, artificialem, atque ab occidente rediit ad orientem, ac mane terminauit noctem artificialem, & sic post secundam circulationem primi mobilis facta est secunda dies naturalis à creatione mundi.

13. Ad 1. distinguo minorem: cælum creatum est initio, & ante omnem diem, sed informe, & non omnino formatum, concedo: creatum est, & omnino formatum, nego minorem; & nego consequentiam. Sicut Deus ab initio creauit mundum inferiorem informem, ac deinde sex diebus formauit, & ornauit, sic cælum creauit quoad aliquas partes informe, ac deinde formauit, & ornauit. Cælum igitur sydereum, ac planetarium creatum est informe, ac deinde quarta die formatum est, faciendo firmamentum, & ponendo in eo luminaria, ac stellas, ut explicatum est num. 10. Plures circa hoc punctum sententias vide apud S. Thomam art. 1. quæstione 68. ad 1.

14. Ad 2. ex eo, quod firmamentum, cum sit corpus ingenerabile, & incorruptibile, non potuerit secunda die fieri ex materia prius creata, respondeo, quod iuxta sententiam asserentem firmamentum esse corpus elementare, vel compositum ex elementis, potuit secunda die fieri ex materia elementari etiam per transmutationem substantialem. Iuxta opinionem asserentem, quod est quinta substantia ingenerabilis, & incorruptibilis, potuit secunda die ex materia cœlesti accidentaliter formari, materiam illam condensando, & indurando absque vlla transmutatione substantiali, ut dictum est num. 10.

15. Ad 3. iuxta sententiam dicentem, aquas positas supra firmamentum esse cœlestes, & incorruptibiles diuersæ speciei ab elementaribus, ac vocari aquas propter maximam perspicuitatem, tales aquæ non sunt graues, sed leues, ac proinde sunt supra firmamentum, tanquam in suo loco naturali, ac non ordinantur ad generationem substantiæ inferiorum. Rursus si sūt duratæ ad modum crystalli, non sunt fluidæ, & etiā si essent fluidæ, possent quiescere in superficie conuexa firmamenti, sicut aqua elementaris fluida ab initio creationis quiescebat in superficie conuexa terræ;

iuxta sententiam autem, quæ asserit aquas positas supra firmamentum esse elementares, cum dicatur totum cælum esse corpus elementare, vel ex elementis compositum, aquæ illæ sunt ita tenues, ut sint leuiiores, vel minus graues firmamento constante ex aquis condensatis, ideoque possunt esse supra firmamentum, tanquam in loco naturali aquarum sic attenuatarum.

16. Ad 4. Ut firmamentum diuidat aquas ab aquis, non est necesse, ut sicut aquæ superiores contingunt eius superficiem conuexam, sic inferiores attingant eiusdem superficiem concavam, sed sufficit, ut firmamentum impediatur, ne aquæ inferiores possint ascendere supra firmamentum. Addit Sanctus Thomas art. 3. quæst. 68. quod Moyses propter inuisibilitatem aeris, & similitum corporum, omnia huiusmodi corpora sub aquæ nomine comprehendit, & aqua in hoc sensu attingit superficiem concavam firmamenti.

QVAESTIO CCXVII.

Utrum sit unum tantum cælum?

S. Th. quæst. 68. art. 4.

1. **Q**ueritur primò, quid de hoc puncto docuerint Patres?

Respondeo Chrysostomum Homil. 4. in Genesim existimasse dari vnum tantum cælum. Fundamentum fuit, quia Scriptura dicens, *In principio creauit Deus cælum, & terram*, sicut vnus tantum terræ, sic vnus tantum cœli mentionem fecit. Verba Chrysostomi sunt. *Et quomodo dicunt aliqui esse multos cœlos? Non ex diuina Scriptura hoc didicerunt, sed ex suis opinionibus, ut ita dicant, impelluntur. Beatus autem Moyses nihil his amplius docet. Nam ut dixit: In principio creauit Deus cælum, & terram &c. Quia verò psalm. 148. dum dicitur laudate eum cœli cœlorum, videntur poni plures cœli, respondet: Dicunt, qui eius linguæ gnari sunt, cœli nomen plurali numero ab Hebraeis vocari, quod consistunt qui & Syrorum linguam sciunt. Et nemo ea lingua dicit cælum, sed cœli, & ideo dicit B. David dictum cœli cœlorum, non quod multi sunt cœli: non enim hoc nos docuit B. Moyses: sed quia mos est linguæ hebraicae vnā rem nominare plurali numero.*

2. At Basiliius Homil. 3. in Hexameron dicit dari plures cœlos. Relata enim, & reiecta opinione quorundam philosophorum, qui dicebant impossibile esse, ut detur secundum cælum, siquidem in primo consumpta est tota materia circulariter mobilis, quam putabant esse increatam, & ingenitam, subdit. *Nos autem in tantum absumus ab eo, ut de secundo dubitemus, ut etiam tertium inquiramus, cuius aspectu B. Paulus dignus factus est. Psalmus porro 148. cœlos cœlorum nominans etiam plurius notionem nobis induxit. Neque verò hæc magis inopinata sunt, quam septem circuli, in quibus septem stellas*

stellas ferri pene omnes consone consentitur &c. Basilii sequitur Damascenus lib. 2. de fide, cap. 7.

3. Sanctus Thomas hoc art. 4. relatis his duabus opinionibus, dicit. *Sed hæc diuersitas magis est in voce, quam in re. Nam Chrysostomus unum cœlum nominat totum corpus, quod est supra terram, & aquam. Nam etiam aues, quæ volant in aere, dicuntur propter hoc volucres cœli. Sed quia in isto corpore sunt multe distinctiones, propter hoc Basilii posuit plures cœlos.*

4. Queritur secundo, quot modis cœlum dicatur in Scripturis, & quot cœli assignentur à quibusdam Patribus secundum singulos modos?

Respondet Sanctus Thomas hoc art. 4. quæst. 68. cœlum in Scripturis dici tripliciter. Primo propriè, & naturaliter, in quantum distinguitur ab hoc mundo inferiori, & elementari; secundo latè in quantum includit etiam corpora elementaria, quæ participant aliquam proprietatem cœli, nimirum sublimitatem, & lumen actû, vel potentia, eo quod fiat corpora diaphana: tertio metaphoricè.

5. Nomine cœli propriè, & naturaliter sumpti, intelligimus corpus sublime, lucidum actû, vel potentia, incipiens ab astris, & protensum vsque ad finem mundi, quod cœlum iuxta Peripateticos est incorruptibile. Iuxta hanc acceptionem poni solent tres cœli. Primum, & altissimum totaliter lucidum, quod vocatur empyreum, de quo actum est quæst. 213. secundum totaliter diaphanum, ac transparens, ac non terminans visum, quod vocant cœlum aqueum, vel crystallinum, constitutum ex aquis, quæ sunt supra firmamentum, de quo actum est quæstione 216. num. 11. Tertium incipiens à firmamento, protensum vsque ad Lunam, quod vocant sydereum. Hoc est partim lucidum actû, ac terminans visum, siquidem Sol, Luna, & sydera sunt lucida actû, ac terminant visum: partim est diaphanum, seu transparens, & visum non terminans. Cœlum sydereum communiter diuiditur in octo sphaeras, quæ dicuntur etiam octo cœli, nimirum in sphaeram stellarum fixarum, & in septem sphaeras septem planetarum, hoc est stellarum errantium. Sed de numero, motibus, fluiditate, vel soliditate, & corruptibilitate, vel incorruptibilitate sphaerarum, & corporum cœlestium, est quæstio partim physica, partim astronomica, ac de ea quædam dixi in Philosophia, quæst. 5. 6. & 7. de cœlo, & mundo.

6. Nomine cœli latius sumpti, in quantum includit etiam corpora elementaria, quæ participant aliquam proprietatem corporum cœlestium, nimirum sublimitatem, & lumen actû, vel potentia, hoc est perspicuitatem, intelligimus totum spatium à globo, terra, quo vsque ad finem mundi. Iuxta hanc acceptionem Damasc. lib. 2. de fide, cap. 7. ponit tres cœlos: æreum, quod incipit à globo teraqueo, & protenditur vsque ad cœlum Lunæ; sydereum, quod incipit à sphaera Lunæ,

& protenditur vsque ad illud, quod Apostolus 2. ad Corinthios 12. vocat tertium cœlum, & nos vocamus Emphyreum: & demum ipsum cœlum emphyreum.

7. Quia cœlum æreum continet duo elementa, nimirum ærem, & ignem, & singula elementa continent duas regiones, ideo Rabanus in cap. 1. Genes. cœlum æreum diuidit in quatuor cœlos. Superiorem regionem ignis contiguam cœlo lunari vocat cœlum igneum: inferiorem regionem ignis contiguam aeri vocat cœlum Olympicum: superiorem regionem aeris vocat cœlum æthereum: inferiorem regionem aeris contiguam orbi teraqueo vocat cœlum æreum. Quibus addendo cœlum sydereum, chrysellinum, & emphyreum numerantur septem cœli corporei. Sed de loco ignis elementaris egi in philosophia in tractatu de elementis quæst. 40. de regionibus aeris quæst. 43. in resp. ad 4.

8. Nomine cœli metaphoricè sumpti, primo intelligitur ipsa Trinitas diuinarum Personarum propter eius spirituales sublimitatem, & lucem, ideoque aliqui illud, quod Isa. 14. dicitur sub persona Luciferi, *ascendam in cœlum, ac ero similis altissimo*, explicant ita, vt sensus sit, *ascendam ad æqualitatem Dei*. Secundo spiritualia dona propter eorum eminentiam vocantur cœli: ideoque S. Augustinus lib. 1. de Serm. Domini in Monte, cap. 9. verba illa: *merces vestra multa est in cœlis*, explicat ita, vt sensus sit, *merces vestra multa est in donis spiritualibus*. Tertio tres cœli dicuntur tria genera spiritualium visionum, nimirum corporales, imaginariæ, & intellectuales, ideoque Augustinus lib. 12. de Genes. ad litt. cap. 28. & 29. dicit Paulum raptum esse vsque ad tertium cœlum, in quantum raptus est ad visionem quandam intellectualem.

9. Potest queri, quare cum terra sit vna tantum, dentur plures cœli?

Respondet Sanctus Thomas in resp. ad 1. rationem esse, quia terra comparatur ad cœlum, sicut centrum ad circumferentiam: sed circa vnum centrum possunt dari plures circumferentiæ, quarum vna sit intra aliam: ergo non est inconueniens, quod circa terram vnâ dentur plures cœli.

10. Queritur potest secundo, in quo sensu Aristoteles lib. 1. de cœlo textu 95. dicat esse vnũ tantum cœlum, quia constat ex tota materia.

Respondet Sanctus Thomas Aristotelem eo loco nomine cœli intelligere vniuersitatem creaturarum materialium, & corporearum, quæ manifestè includit totam materiam, & est vna tantum. Addo Basilium Homil. 3. in Hexameron referre, & irridere aliquos philosophos, qui dicebant materiam non creari à Deo & inferebant non posse Deum facere, nisi vnum cœlum, quia tota materia absumpta est in vno cœlo. Contra hos dicit Basilus. *Videntes bullas propter similitudinem causam fieri, tum vnã, tum multas, dubitant de cœlis pluribus, an sufficiat opificialis potentia ipsius*

fos ad esse producere: quorum robur, & magnitudinem nihil differre putamus à cana humiditate, quæ in salientibus aquis super inflatur, si ad excellentiam potentie Dei respexerimus.

11. Quæri potest tertio, in qua ratione, communi conveniant celi primo, & secundo modo dicti?

Respondet Sanctus Thomas in resp. ad 3. quod conveniunt in hoc, quod sint aliquid sublime, & luminosum actu, vel potentia, ut dictum est num. 5.

QVAESTIO CCXVIII.

Virum congregatio aquarum, & productio plantarum convenienter dicantur facta die tertio?

S. Thom. quæst. 69. art. 1. & 2.

1. **P**rimò videntur aquæ tertia die non potuisse congregari in vnum locum. Terra enim erat tota aquis cooperta: ergo non erat locus, in quo aquæ congregarentur.

2. Secundo si aquæ fuissent congregatæ in vnum locum, omnes aquæ essent continuæ, quod est falsum, & contra experientiam, quæ constat dari lacus, & maria, præsertim Caspiû, quorum aqua non continuatur cum alijs aquis.

3. Tertio aquæ fluminum naturaliter fluunt ad mare: ergo non indiguerunt diuino præcepto, ut congregarentur in vnum locum, hoc est in mare.

4. Quarto productio plantarum videtur non fuisse convenienter facta tertio die. Ideo enim animalia non sunt facta tertio die, quia non pertinent ad opus distinctionis, sed ad opus ornatus; sed etiam productio plantarum non pertinet ad opus distinctionis, sed ad opus ornatus: ergo non debuit fieri tertia die, quæ factum est opus distinctionis.

5. Respondeo, quod tertia imperfectio mundi erat confusio elementorum; per quam terra erat undique tecta aquis, adeoque inhabitabilis, aquæ verò erant ita confusæ cum alijs duobus elementis aeris, & ignis, ut constituerent abyssum, quæ implebat totum spatium interceptum inter terram, & cælum, in quo cælo quarta die posita fuit Luna. Deus igitur, postquam secunda die per productionem firmamenti diuisit aquas superiores ab inferioribus, ut tertia die auferret confusionem elementorum, dixit æterno suo imperio: congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum vnum, & appareat arida. Et factum est ita. Deus nimirum omnipotenti sua virtute tertia die exequens id, quod ab æterno decreuerat, aperuit in globo terræ ingentes concauitates oceanum, & lacuum atque ex terra ex ijs concauitatibus egesta, constituit aggres montium, & collium, atque aquam

ad debitam densitatem perductâ in apertis concauitatibus congregauit, ac proinde ex aquis emerit arida, partim erecta in montes, & colles, partim depressa in valles prout requirebatur ad habitationem hominum, & animalium. Totum verò spatium interceptum inter globum terraqueum, & cælum lunare occuparunt duo elementa, aeris, & ignis in debitam raritatem diffusa. Duobus deinde elementis nomen Deus imposuit, atque aridam vocauit terram, congregationes autem aquarum vocauit maria. Aliorum duorum elementorum, aeris nimirum, & ignis, non facit Moyses expressam mentionem, quia ut diximus supra, rudi populo loquebatur, cui duo hæc elementa propter paruum ipsorum sensibilitatem parum sunt nota, ideoque vulgus spatium interceptum inter terram, & cælum existimat vacuum. Ablata confusione corporum, ac tum elementis, tum aquis cælestibus dispositis, prout requirebatur ad productionem, vitam, & conseruationem animalium, ac plantarum, Deus æterna sua scientia vidit, quod bona esset talis diuisio, ac comprehensiuè cognouit omnes eius vtilitates. Quia verò Deus secunda die opus distinctionis inchoauit, tertia verò die perfecit, ideo Deus dicitur hoc opus approbasse, non secunda die, cum adhuc erat imperfectum, sed tertia die, postquam illud perfecit.

6. Infertur, quid dicendum sit de alijs sententijs. Prima sententia est Augustini, qui lib. 1. de Genes. contra Manichæos, cap. 5. & 12. & in opere imperfecto de Genes. ad litt. cap. 15. & lib. 4. cap. 22. & 34. suppositis suis principijs, quod nimirum sex dies creationis mundi non fuerint materiales, sed intellectuales, desumpti ex cognitionibus Angelorum, & quod omnia fuerint in eodem instanti producta, & formata, ita ut infirmitas solum natura præcesserit formationem, docuit, illis verbis, congregentur aquæ in vnum locum, & appareat arida, significari formationem substantialem terræ, & aquæ. Hanc sententiam Augustini explicat Sanctus Thomas hoc art. 1. quæst. 36. Ex auctoribus etiam, qui docuerunt hos sex dies esse naturales, & opera eorum facta fuisse cum successione temporis, aliqui censuerunt hæc tertia die terram, & aquam fuisse substantialiter productas in suis sibus, in quibus ita essent dispositæ, ut aquæ essent congregatæ in vnum locum, & terra visibilis appareret. Ita sensit Philo lib. de opificio mundi, Nyssenus in historia sex dierum, & Abulensis in Genes. qui etiam aerem, & ignem putant hoc tertio die fuisse producta. Consentit Sanctus Bonaventura in 2. dist. 14. par. 1. dub. 3. Magister ibidem, & Hugo Victorinus lib. de Sac. p. 1. cap. 21.

7. Nos huic opinioni non possumus acquiescere, quia ex vna parte supponimus cum communi sententia Patrum, opera sex dierum facta fuisse successiuè, sex diebus naturalibus: ex alia parte Scriptura dicens, *In principio creauit*

uit Deus celum, & terram, & addens spiritus Domini ferebatur super aquas, latis exprimit terram, & aquam quoad substantiam, & formas substantiales productas fuisse ab initio, tertia autem die aquas iam initio productas congregatas fuisse in vnum locum, terram autem, quæ quia tegebatur aquis, erat inuisibilis, amotis aquis, apparuisse.

8. Posito, quod aquæ tertia die non fuerint substantialiter productæ, sed illæ eadem, quæ operiebant totam superficiem connexâ terræ, fuerint congregatæ in vnum locum, quaritur, quo pacto sint congregatæ in vnum locum. Secunda ergo sententia docet, quod absque eo, quod aperirentur in terra villæ concauitates, & absque eo, quod aquæ condensarentur, vna pars aquæ, quæ operiebat vnâ partem superficiem terræ, eleuata fuerit, & superposita alteri parti, quæ operiebat alteram partem superficiem terræ, & sic vna pars superficiem terræ remanserit discooperata, & apparuerit. Hanc sententiam sequuntur Burgenfis, Carthusianus, & Catharinus in Genesim, & insinuant Basilius Hom. 4. in Hexam. & Amb. lib. 3. Hexamer. ac Sanctus Thomas hac quæst. 69. art. 1. ad 2. dicit esse probabiliorē cæteris opinionibus, & addit mare esse aliud terra, vt experimento compertum est in mari rubro, vt Basilius dicit Hom. 4. in Hexameron.

9. Nos neque huic sententiæ possumus acquiescere. Cum enim aqua ante congregationem operiret superficiem terræ, ac proinde esset altior, & à centro remotior, quam superficies terræ, illa pars aquæ, quæ adhuc est altius eleuata, & superposita alteri parti, sua natia gravitate deflueret, & sic operiret superficiem terræ: siquidem aqua naturaliter defluit in decliue. Rursus mare esset altius terra, quod est falsum: alioquin flumina dum ex terra fluunt ad mare, non descenderent, sed ascenderent. Videri possunt quæ de hoc puncto cum communi sententia philosophorum, & mathematicorum diximus quæst. 3. de cælo, & mundo, & in meteorologis quæstion. 63.

10. Propter hæc, & alia argumenta aliqui fatentur aquas maris propter suam gravitatem naturaliter debere defluere, ac operire superficiem totius terræ, sed miraculosè detineri diuino imperio. Hoc autem miraculum dicunt insinuari à Scriptura. Nam Iob. 38. dicitur de mari: *Circumdedi illud terminis meis, & posui velletem, & ostia, & dixi: usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes iumentes fluctus tuos.* Prouerb. 8. & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos. Psal. 103. *Terminum posuisti, quem nō transgredientur, neque conuertentur operire terram.* Psal. 32. *Congregans in vtre aquas maris.* Ierem. 5. *Posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum quod non præteribit.* Ecclesiast. 39. *In verbo eius stetit aqua, sicut congeries, & in sermone oris illius, sicut exceptoria aquarum.*

11. Contra hanc doctrinam opponi potest

id, quod Sanctus Thomas quæst. 68. artic. 2. ad 1. obijcit contra eos, qui dicebant, quod aquæ, quamuis sint naturaliter graues, virtute tamen diuina super cælos continentur. Verba Sancti Thomæ hanc doctrinam impugnantis sunt. *Hanc solutionem Augustinus excludit lib. 2. de Genesi ad litteram, cap. 1. dicens, quod nunc quemadmodum Deus instituit naturas rerum, conuenit quære, non quid in eis ad miraculum sua potentia velit operari.* Adde loca Scripturæ adducta non probare, quod Deus miraculosè detineat aquas, ne defluant supra terræ superficiem, eamque operiant, sicut operiebant ab initio, sed potius insinuare, quod Deus ita, illas congregarit, & incluserit littoribus maris, quasi manibus, vt naturaliter non possint ex illis egredi, & operire terram. Quid enim aliud significant verba illa Iob. 38. ubi Deus loquens de mari dicit: *Conclusi illud terminis meis, & posui velletem, & ostia, & dixi: usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes iumentes fluctus tuos, quam conclusi mare terminis littorum, quasi muris, & muros istos clausi velle, & ostijs, ita vt non possint à mari aperiri, vel perumpi, & dixi, usque huc, hoc est usque ad littora venies, & non procedes amplius, & hic, nimirum in littoribus confringes iumentes fluctus tuos.* Hæc est lex naturalis, quam vt dicitur Prouerb. 8. *Deus posuit aquis, ne transirent fines suos, hoc est littora altiora, quibus clauduntur.* Hæc littora sunt termini, quos aquæ maris non transgredientur, neque conuertentur operire terram, vt dicitur Psal. 103. *Intra maris littora, quasi intra quemdam vitem, congregauit Deus aquas maris, vt dicitur Psal. 32.* Posuit arenam altiorum littorum terminum mari cum præcepto sempiterno non pertransgredi tales arenas, vt dicitur Ierem. 5. *Demum, vt dicitur Ecclesiast. 39. In verbo Dei stetit aqua, quasi congeries, & in sermone oris illius, quasi exceptoria aquarum, maria nimirum, & lacus, & flumina clausa suis littoribus sunt exceptoria aquarum, & veluti quædam vasa ad aquas excipiendas, & intra se continendas.*

12. Tertia sententia, quam etiam vt probabilem proponit Sanctus Thomas hoc art. 1. quæst. 69. ad 2. docet aquam, quæ erat rarior, & sicut nebula tegebat terras, condensatam esse, & sic condensatam texisse illam tantum partem terræ, quæ de factō tegitur mari.

Contra hanc sententiam est, quia si illa maior raritas, quæ aqua erat rara ad modum nebule, non erat aquæ naturalis, incidimus in absurdum, quod Deus creans naturam constituerit aquam in statu non naturali: si erat naturalis, ergo dum aquam condensauit, operatus est contra naturam aquæ, ac proinde recidimus in idem inconueniens. Rursus sicut aqua totam terram operiens erat altior terra, sic pars illa aquæ, quæ etiam nunc terram operit, esset altior terra, ac proinde naturaliter deberet descendere ad terram operientem, & requiritur miraculum, vt non operiet.

12. Su-

13. Superest igitur quarta sententia, quam eodem art. 1. quæst. 69. ut probabilem refert Sanctus Thomas, ac nos num. 5. secuti sumus, & explicauimus, docens, quod Deus aperuit in terra aliquas concauitates, quibus confluentes aquæ reciperebantur. Hanc opinionem sequitur Suarius lib. 2. de opere sex dierum, cap. 2. num. 15. ac pro ea citat Augustinum lib. 1. de Genesi ad litt. cap. 12. & Damasc. lib. 1. de fide cap. 9. & 10. & Bedam in Hexam. Verba Damasceni clarissimè nostram sententiam docentis sunt. *Domino igitur iussu concauitates in terra factæ sunt, & sic in congregationes suas conueniunt aquæ. Hinc etiam & montes facti sunt.*

14. Quarta imperfectio mundi facta erat in eo, quod terra erat ioanis, & vacuitas ut nullis mineralibus, vel metallis ditata esset in profunditate, nullis herbis, aut plantis testis, & vestita in superficie. Deus igitur hanc etiam imperfectiorem ablaturus, dixit: *Germinet terra herbam viuentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram*, ut nimirum unaquæque herba, & unumquodque lignum pomiferum, & unaquæque arbor, & planta per proprium semen possit generare sibi simile in specie, prout requiritur ad conseruationem, & propagationem speciei. *Et factum est ita, & protulit terra herbam viuentem &c. & vidit Deus, quod esset bonum, & primo mobili complente suam circulationem, factus est vespere, & mane dies tertius.*

15. Pro explicatione, quæritur primò, utrum plantæ tertio die productæ fuerint secundum esse formale, an solum secundum esse virtuale, quod habent in suis seminibus, & virtutibus seminalibus.

Respondet Sanctus Thomas hoc artic. 2. quæst. 69. duas esse sententias. Prima Augustini lib. 5. de Gen. ad litt. cap. 4. & 5. & lib. 8. cap. 3. docet plantas tertio die productas esse solum secundum esse virtuale, ac proinde terram dici produxisse herbas, & plantas, quia accepit virtutem illas producendi.

16. Secunda sententia communis Patrum, & interpretum, nimirum Basilij Homil. 5. in Hexam. Ambrosij lib. 3. Hexam. cap. 8. 11. & 16. Chrysostomi Homil. 5. in Gen. Damasc. lib. 2. de fide, cap. 10. Theodoret, Cyrilli, Bedæ, & Glossæ ordinariæ in Gen. & aliorum, quam refert, & sequitur Suar. lib. 2. de opere sex dierum, cap. 7. num. 2. docet herbas, plantas, arbores, & alia vegetabilia producta fuisse secundum esse formale, quod habent in propria specie, ac non solum secundum esse virtuale, quod habent in seminibus. Hanc etiam sententiam videtur sequi S. Thomas hoc art. 2. quæst. 69. licet propter reuerentiam Augustini in hac, & similibus quæstionibus procedat problematice.

17. Existimo veram secundam sententiam. Probatur primò ex illis verbis Scripturæ: *Et protulit terra herbam viuentem, & facientem semen iuxta genus suum, lignumque faciens*

fructum, & habens unumquodque sementem secundum speciem suam: sed semen herbæ viuentis non est herba viuens, semen ligni non est lignum faciens fructum: ergo. Confirmatur: nam quinta die Deus produxit pisces, & volatilia, & sexta die animalia terrestria, & hominem, non solum in feminibus, sed in propria specie: ergo tertia die produxit herbas, & plantas, non solum in feminibus, sed in propria specie. Ideò dicitur: *Creauit Deus cetera grandia, & omnem animam viuentem, & omne volatile, & additur: Benedixitque eis Deus dicens: crescite, & multiplicamini &c.* quæ non conueniunt feminibus, sed animalibus in propria specie.

18. Probatur secundo ratione, quam affert S. Thomas. Nam ad opus creationis mundi perfecti spectat, ut producantur species plantarum, & animalium: quod verò species propagentur, & conseruentur, producendo sibi simile per semina, spectat potius ad opus gubernationis, & conseruationis rerum: ergo Deus sex diebus creationis debuit producere res in proprijs speciebus, ac non solum in feminibus.

19. Opponit Augustinus: Gen. 2. habetur: *In die, quo fecit Dominus celum, & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret*; sed virgulta non potuerunt fieri, antequam orirentur in terra, & herbæ, antequam germinarent, nisi fierent solum virtualiter in semine: ergo.

Respondet Sanctus Thomas artic. 2. quæst. 69. Deum fecisse virgultum agri, antequam oriretur in terra, & herbam, antequam germinaret, quia produxit illa per modum creationis, priusquam ordinario modo possent oriri ex terra.

20. Non tamen negamus Deum, dum dixit, *germinet terra*, dedisse terræ virtutem feminalem producendi continua successione herbas, & plantas, sed asserimus non solum dedisse hanc virtutem, sed etiam produxisse herbas, ac plantas, ut explicatum est. Probabile autem mihi est aliquas saltè arbores, & herbas productas fuisse tertio die in statu perfecto, & cum fructibus, alias cum floribus, prout postulabat perfectio mundi, & varietas regionum. Ideò Sanctus Thomas quæst. 70. art. 2. ad 5. dicit. *Herba factæ sunt in sua perfectione facientes semen: similiter animalia, & homo. Licet enim naturali processu ab imperfecto ad perfectum deueniatur, simpliciter tamen perfectius prius est imperfecto. Augustinus tamen lib. 2. de Genes. ad litt. cap. 15. hoc non asserit, quia dicit non esse inconueniens, quod Deus imperfecta fecerit, quæ postmodum ipse perfecit. Videri potest Suar. lib. 2. de opere sex dierum, cap. 7. num. 15. & seq.*

21. Quæritur secundo, utrum omnes, vel aliquæ tantum species plantarum, & herbarum fuerint productæ tertio die?

Respondeo, quod auctores communiter docent productas fuisse omnes species arborum,

M m m m

rum,

rum, plantarum, & segetum, & olerum perfectorum, quæ spectant ad perfectionem vniuersi, & propagari debent per semina ab ipsis decisa. Probabile verò est non omnes productas vbiq; sed in regionibus vnicuique proportionatis. Probabile rursus est herbas, & plātas, quæ oriuntur ex putri, vel ex commistione seminum, non fuisse productas secundum esse formale, sed secundum esse virtuale, quod habuerunt in suis causis æquiuocis, à quibus tonaturaliter nascuntur, vel per putrefactionem, vel per seminum commistionem.

22. Dubitatur, an quædam herba, & plāta venenose, ac hominibus noxiæ produci fuerint hac tertia die. Prima sententia negat. Secutus est hanc opinionem Augustinus lib. 2. de Gen. contra Manichæos, cap. 13. Allata enim obiectione Manichæorum; Si Deus iussit nasci de terra herbam pabuli, & lignum fructiferum, quis iussit nasci tantas herbas, vel spinosas, vel venenosas? Respondet: Dicendum est, quod per peccatum hominis terra maledicta sit, ut spinas pareret &c. Herba autem venenosa ad penam, vel exercitationem mortalium creata sunt, & hoc totum propter peccatum &c. Concludit. Ante peccatum ergo hominum non est scriptum, quod terra aliud prozulerit, quam herbam pabuli. Post peccatum autem videmus multa horrida, & infructuosa de terra nasci, credo propter eam causam, quam diximus. Sic enim dicitur ad primum hominum post peccatum Gen. 3. Maledicta terra in opere tuo &c. spinas, & tribulos germinabit tibi. Eandem sententiam saltem, quoad spinas, & tribulos docuerunt Basiliius Homil. 5. in Hexam. Ambrosius lib. 3. in Hexam. cap. 9. & 11. Beda, & Rabanus in Gen. Damasc. lib. 2. de fide. cap. 10. & Alcuinus quæst. 78. in Genes. Addunt ante peccatum, etiam rosas fuisse sine spinis.

23. Secunda sententia communis Theologorum, & Interpretum Scripturæ docet tertia hac die productas à Deo fuisse etiam spinas, tribulos, aliasque herbas, ac plantas noxias, & venenosas. Hanc sententiam, priori retractata, secutus est S. Augustinus lib. 3. de Genes. ad litteram, cap. 18. Addit, quod idcirco Deus Adæ dixit, spinas, & tribulos germinabit tibi, non quod alijs locis hæc ante nascerentur, & post in agris, quos homo ad capiendas fruges coleret, sed prius, & post in iisdem locis, prius autem non homini, post autem homini, ut hoc significetur, quod additum est tibi, quia non est dignum spinas, & tribulos pariet, sed pariet tibi, id est ut tibi ista iam nasci incipiant ad laborem, quæ ad pastum tantummodo alijs animalibus nascebantur. Idem, quoad spinas, & tribulos docet Sanctus Thomas hac quæst. 69. art. 2. ad 2. & 2.2. quæst. 164. artic. 2. ad 1. Quoad alteram verò partem de herbis, & plantis noxijs, consentiunt etiam Basiliius, & Ambrosius locis citatis n. 19.

24. Dicendum cum hac secunda sententia: Probabilius est Deum tertia die produxisse, vel formaliter in suis speciebus, vel virtualiter in virtute aliarum causarum spinas etiam, & tribulos, & herbas, ac plantas uoci-

uas, & venenatas. Ratio est, quia hæc omnia licet possint hominum corporibus nocere, tamen possunt etiam esse vtilia ad pabulum animalium, ad medicinam, & ad multa alia. Homines autem in statu innocentie ex ipsis percepissent multa commoda, nullum incommodum. Ex eadem ratione Deus quinta, & sexta die produxit etiam animalia venenosa. Ideo S. Augustinus lib. 3. de Gen. ad litt. cap. 13. inter alia dicit. Quante autem sint utilitates, siue manifeste siue occulte omnium, quæ terra gignens radicitus alit, & ipsi quædam intueantur, & ab expertis cetera inquirent. Lib. etiam 1. de Genesi contra Manichæos, cap. 16. dicit. Solent etiam Manichæi mouere questionem, ut dicant: Quid opus erat, ut tam multa animalia Deus faceret, siue in aquis, siue in terra, quæ hominibus non sunt necessaria? multa etiam perniciofa sunt, & timenda. Sed cum ista dicunt, non intelligunt, quemadmodum omnia pulchra sunt conditori, & artifice suo. Si enim aliquis opificis officinam imperitus intrauerit, videt ibi multa instrumenta, quorum causas ignorat, & si multum est insipiens, superflua putat. Iam verò si in fornacem incautus cecidit, aut ferramento aliquo acuto, cum id male tractat, se ipsum vulnerauerit, etiam perniciofa, ac noxia existimat ibi esse multa. Quorum tamen usum, quia nouit Artifex, insipientiam eius irridet, & verba eius non curans, officium suum constanter exercet. Et tamen tam stulti sunt homines, ut apud artificem hominem non audeant vituperare, quæ ignorant, sed cum ea vident, credunt esse necessaria, & propter usus aliquos instituta, in hoc autem mundo, cuius conditor est Deus, audent multa reprehendere, quorum causas non vident, & in operibus, & instrumentis artificis volunt se, videri scire quod nesciunt.

25. Quæritur tertio, vtrum Deus tertia die per se ipsum solum, vel mediante, & concurrente actu aliqua causa secunda, produxerit herbas, ac plantas?

Respondeo, quod omnes conueniunt in, asserendo hæc producta fuisse ex terra, ac proinde terra præstante suum concursum passiuum, & materiale, & hoc ad minimum, probant verba illa Gen. 1. Protulit terra herbam viuentem &c. Dubitatur ergo solum, vtrum terra, vel aliqua alia causa concurrerit actu?

26. Prima sententia Eugubini docet Deū primis duobus diebus ita terram, aliasque causas preparasse, & disposuisse, ut tertia die naturaliter secuta fuerit herbarum, & plantarum productio virtute terræ, primi luminaris, & aliarum causarum vniuersalium.

Hæc opinio est contra omnes Patres, & Theologos, & rejicitur. Nam productio illa, qua momento, vel brevissimo tempore productæ fuerunt innumerales herbae, plantæ, & arbores in statu etiam perfecto, non potuit esse naturalis causis secundis.

27. Secunda sententia Burgensis, & Caietani in Gen. docet terram non solum passiuè, sed etiam actuè tertia die concurrere ad productionem herbarum, & plantarum. Funda-

da

damentum sumunt ex illis verbis Gen. 2. *Protulit terra herbam virentem*, siquidem verbum *protulit* videtur significare concursum actuum proprium causæ efficientis.

28. Tertia sententia communior docet Deum solum produxisse plantas sine concursu actiuo causæ secundæ, terra præstante solum concursum passiuum proprium causæ materialis. Sequitur hanc sententiam Suar. lib. 2. de opere sex dierum, cap. 7. eamque tribuit Basilio, & Ambrosio in Hexameron, Chrysostomo in Gen. Lyrano, Abulensi, Pererio, & alijs.

29. Dicendum cum hac tertia sententia: Deus solus tertia die produxit actiue herbas, & plantas, terra solum passiuè concurrente.

Probat: nam neque terra, neque vlla causa secunda potuit naturalitèr, momento, vel breuissimo tempore actiue producere herbas, & plantas in statu perfectò; sed non est credibile Deum, producendo naturam, eleuasse causas secundas ad operandum miraculosè, & supra naturam: nam vt cum Sancto Thoma ex S. Augustino lib. 2. de Gen. ad literam diximus num. 9. *Nunc quæmadmodum Deus instituit naturas rerum conuenit querere, non quid in eis ad miraculum sue potentia velit operari.* Deus ergo dicens: *Germinet terra herbam virentem*, voluit, vt terra germinaret passiuè, & in genere causæ materialis, ideoque dum additur, *protulit terra herbam virentem*, significatur concursus solum passiuus, ac materialis. Confirmatur: nam matres in sententia Aristotelis, & satis communi, concurrunt solum passiuè, & materialitèr ad generationem filiorum, & tamen propriè dicuntur generare filios; ergo licet terra ad modum matris concurrerit solum passiuè, & materialitèr ad productionem herbarum, & plantarum, tamen propriè germinauit, & protulit herbam virentem. Productio porrò actiua horum tribuitur Deo Gen. 2. dum dicitur: *Fecit Deus celum, & terram, & omne virgultum agri*; & paulo post: *Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum.*

30. Ad 1. Ex eo, quod cum tota terra esset aquis cooperta, non possit assignari locus, in quo aquæ congregarentur, responsum est num. 5. aquas congregatas esse in ingentes concauitates, quas Deus aperuit in terra.

31. Ad 2. Ex eo, quod si aquæ congregatæ fuissent in vnum locum, omnes aquæ essent continuæ, quod est falsum, respondet Damascenus lib. 2. de fide, cap. 9. quod locus aquarum dicitur vnus, in quantum quælibet aquarum congregatio habet suum locum separatum à terra discooperta, non autem in quantum omnes aquæ constituunt vnā, congregationem continuam aquarum, siquidem eadem Scriptura insinuat factas esse plures congregationes aquarum, dicens: *Congregationesque aquarum appellauit maria.* Verba Damasceni sunt. Deinde præcepit Deus, vt congregarentur aquæ in vnā congregationem, & dicens in vnā congregationem, non significat in vno loco illas

congregasse (nam vide, vt postea dicat, & congregationes aquarum appellauit maria) sed secundum se ipsas à terra separatas simul factas esse aquas ostendit hic sermo. Congregata sunt igitur aquæ in congregationes suas, & apparuit arida. Sanctus Thomas artic. 1. quæst. 69. ad 3. addit aliam responsionem, dicens: *Quod omnes aquæ terminum habent, scilicet mare, in quo confluunt manifestis, vel occultis meatibus, & propter hoc dicuntur aquæ congregari in vnum locum.*

32. Ad 3. Apertis in terra concauitatibus, aquæ omnes naturalitèr per suam grauitatem descenderunt in illas concauitates, & constituerunt mare, sed indiguerunt præcepto diuino, ac operatione diuinæ omnipotentis aperientis illas concauitates, vt possent ad eas descendere, & vt deinde flumina naturali grauitate fluerent ad mare. Addit Sanctus Thomas quæst. 69. art. 1. ad 4. quod iussio Dei naturalem grauitatem, & motum corporibus præbet. Addit rursus, quod potest dici, quod naturale esset, quod aqua esset vndique circa terram, sicut aer vndique esset circa aquam, sed propter necessitatem finis, vt scilicet animalia, & plantæ essent super terram, oportuit, quod aliqua pars terræ esset discooperta ab aquis: quod quidem aliqui philosophi attribuunt actioni Solis per eleuationem vaporum disiccantis terram, sed sacra Scriptura attribuit potestati diuinæ, non solum in Genesi, sed etiam Job. 38. cap. vbi ex persona Domini dicitur: *circumdedit mare terminis meis; & Jerem. 5. Me ergo non timebitis, ait Dominus, qui posui arenam terminum mari?*

33. Ad 4. respondet Sanctus Thomas artic. 2. quæst. 69. ad 1. quod quia plantæ immobilitèr terræ inhærent, earum productio est quasi quedam terre formatio, ideoque ponitur tertia die, qua formata est terra. Ex opposita ratione animalia non sunt producta tertia die. Videntur autem eadem tertia die producta metalla in visceribus terræ, quia videntur quedam species terræ: sed quia latent intra terram, ideo Moyses, qui recensuit solum ea, quæ manifestè apparent, non fecit mentionem productionis metallorum.

QVAESTIO CCXIX.

Virum conuenienter productio luminarium, Solis nimirum, Lunæ, & Stellarum dicatur facta quarta die?

S. Th. qu. 70. art. 1. 2. 3.

1. **Q**Uæritur primò, vtrum conuenienter opus sex dierum diuidatur in triplex opus, nimirum in opus creationis, in opus distinctionis, seu formationis, & perfectionis, & in opus ornatus?

Respondet affirmatiue Sanctus Thomas artic. 1. quæst. 70. Probat primò ex Scriptura. Nam Moyses initio cap. 2. recapitulans opera sex dierum, quæ descripsit cap. 1. dicit:

Mmm 2 181.

Igitur perfecti sunt celi, & terra, & omnis ornatus eorum; ergo operi creationis, de quo dixerat, In principio creavit Deus celum, & terram; addit opus distinctionis, per quod ea, quæ creata erant imperfecta, informia, & confusa, fuerunt perfecta, distincta, & formata, vel substantialiter, ut opinatus est Augustinus, vel per convenientem decorem, & ordinem, ut censuerunt communiter alij Patres, & addit etiam opus ornatus.

2. *Quæritur secundo, an, & quo pacto opus ornatus differat ab opere distinctionis, formationis, ac perfectionis?*

Respondeo, quod perfectio celi, ac terræ consistit in iis, quæ sunt ipsis intrinseca, eorumque dispositione, & ordine; ornatus autem in iis, quæ sunt ab ipsis distincta, & quodammodo extrinsecè adiacent, eo pacto, quo homo perficitur per suas partes, & formas, puta per membra, eorumque formas, ornatur autem per vestimenta quodammodo extrinsecè adiacentia; sed distinctio maximè manifestatur per motum localem, quo vnum ab alio separatur; ergo Moyses, qui se accommodabat rudi captui populi Hebræi, nomine ornatus celi, terræ, & aquæ intellexit ea, quæ sensibilibus mouentur in cælo, terra, & aqua, quæ autem sunt sensibilibus affixa, significauit nomine perfectionis. Sicut igitur Moyses narrans creationem factam ab initio, fecit mentionem celi, terræ, & aquæ, dicens: *In principio creavit Deus celum, & terram, & spiritus Domini ferebatur super aquas*; sic agens de formatione, distinctione, & ornatu, narrat, quo pacto cælum, aqua, & terra primis tribus diebus fuerint formata, & distincta, & postremis tribus diebus fuerint ornata. Prima igitur die cælum fuit formatum, perfectum, & distinctum per productionem lucis, eiusque diuisionem à tenebris. Secunda die aquæ fuerunt distinctæ per firmamentum diuidens aquas superiores ab inferioribus. Tertia die terra fuit distincta, & formata per diuisionem aridæ à mari, & per productionem plantarum, quæ quia radicibus inhaerent terræ, consueverant sicut partes terræ, ideoque videntur pertinere ad perfectionem, non autem ad ornatum terræ. Proportionaliter tribus consequentibus diebus narratur ornatus celi, aquæ, & terræ, per productionem corporum, quæ in ipsis mouentur. Nam quarta die narratur productio luminarium, quæ sensibilibus mouentur in cælo ad ornatum ipsius. Quinta die narratur productio piscium, & avium, quæ sensibilibus mouentur in aqua, & aere, quæ duo elementa propter parvam aeris sensibilitatem sumuntur pro eodem. Sexta die narratur productio animalium, quæ sensibilibus mouentur in terra. Hinc affertur ratio, quare luminaria producta fuerint post plantas. Nam luminaria spectant ad opus ornatus, plantæ ad opus distinctionis; sed opus distinctionis debuit præcedere, opus ornatus debuit subsequi; ergo, Sanctus Bass-

lius Homil. 5. in Hexam. relatus à S. Thoma hac quæst. 70. art. 1. ad 4. affert aliam rationem moralem, ad excludendam nimirum Idololatriam. Qui enim dicunt luminaria esse Deos, dicunt, quod primoratalem originem habent plantæ à luminariis, quamuis ut dicit Chrysostomus Homil. 6. in Gen. sunt agricola cooperatur ad productionem plantarum, ita & luminaria per suos motus.

3. Dices: ex Aristotele 2. de cælo, tex. 43. & sequ. stellæ sunt affixæ suis sphaeris, sicut nodi in tabula, ac non mouentur, nisi motu orbium; ergo productio stellarum non pertinet ad opus ornatus, sed ad opus distinctionis.

Responderet Sanctus Thomas hac quæst. 70. art. 1. ad 3. quod secundum Ptolomæum stellæ non sunt affixæ sphaeris, ac mouentur motu proprio, sicut pisces in aqua, & aues in aere. Iuxta hanc opinionem Chrysostomus Homil. 6. in Gen. & Homil. 12. ad Populum dicit, quod non ideo dicitur, quod Deus posuit luminaria in firmamento, quod ibi sint fixa, sed quia iusserit, ut ibi essent. Abstrahendo ab utraque sententia, quia motus luminarium sensu percipitur, non autem motus sphaerarum, ideoque sensibilibus luminaria mouentur in cælo, sicut pisces in aqua, & aues in aere; Moyses captui rudis populi se accommodans luminaria recensuit inter ea, quæ spectant ad ornatum cælorum.

4. *Quæritur tertio, quo pacto Moyses descriperit productionem, & utilitates luminarium?*

Respondeo, quod Moyses descripto opere distinctionis facti tribus primis diebus, refert opus ornatus factum tribus posterioribus diebus, & incipiens ab ornatu celi dicit: *Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento celi*. Et quia quinque precipue utilitates luminarium: prima ut distinguant diem à nocte; secunda, ut sint signa pluuiarum, ventorum &c. tertia ut distinguant quatuor præcipua anni tempora, quæ sunt ver, æstas, autumnus, & hiems: quarta, ut suis motibus, ac circulationibus efficiant dies, & annos: quinta denique, ut luceant in cælo, & illuminent terram: ideo Deus has quinque præcipuas utilitates luminarium explicans, addidit, *& diuidant diem, ac noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, ut luceant in firmamento celi, & illuminent terram, Et factum est ita*. Deus nimirum omnipotenti sua virtute exequens in tempore, quod ab æterno decreuerat fecit duo luminaria magna, luminare maius, hoc est, Solem, ut præstet diem, & luminare minus, hoc est Lunam, ut præstet noctem, ac stellæ tum errantes, tum fixas, atque omnia hæc luminaria posuit in firmamento celi, quod ut dictum est quæst. 216. num. 9. incipit ab orbe Lunæ, & terminatur orbe stellarum fixarum, ac vnumquodque luminare in suo orbe, ac situ collocavit, prout requiritur ad bonum vniuersi, ut luceant, ac illuminent terram, & præstent diem, ac noctem, siquidem Sol præstet diem, cætera luminaria præstunt noctem, cum so-

lūm

tum tempore noctis possint perfectè videri. Per hoc verò, quod Sol præsit diei, cætera luminaria præsent nocti, tempus diei, quod est tempus lucis, diuiditur à tempore noctis, quod est tempus tenebrarum. *Et vidit Deus, quod luminaria essent bona, & dum fierent luminaria, primo mobili faciente suam quartam circulationem, factum est vespere, & mane dies quartus.*

5. Pro maiori explicatione queritur, quanto, ex qua materia facta sint luminaria?

Respondeo, quod luminaria sunt in duplici genere. Aliqua enim habent lucem ingentiam, aliqua habent lucem aduentitiam. Luminaria habentia lucem ingentiam, cuiusmodi sunt Sol, & fortasse stellæ fixæ, facta sunt ex primo luminoso secunda die producto, ut dictum est quæst. 216. num. 10. diuidendo illud in globos Solis, & stellarum fixarum. Luminaria, quæ non habent lucem ingentiam, sed solum habent lucem à Sole, qualis est Luna, & alij quinque planetæ, facta fuerunt ex materia cœlesti, vel elementari, illam debite condensando, ita ut redderetur apta ad reflectendum lumen Solis. Iuxta sententiam dicentium luminaria facta esse ex materia elementari, facta sunt per transmutationem substantialem. Iuxta alteram sententiam facta sunt per transmutationem accidentalem, puta condensando materiam. In hoc sensu Dionys. cap. 4. de diuinis nominibus dicit, quod lumen Solis, quod primo erat informe, tertio die formatum est.

6. Queritur quinto, in quo signo Zodiaci Sol fuerit primò constitutus?

Respondeo incertum esse, sed duas esse præcipuas opiniones. Prima plurium Hebræorum, quos sequitur Caietanus, docet mundum fuisse creatum in æquinoctio verno, adeoque Solem primò fuisse constitutum in signo Arietis. Secunda, quam ut communior Hebræorum, & ut rationabiliorem refert Lyranus, docet mundum fuisse productum in æquinoctio autumnali, adeoque Solem fuisse primò constitutum in signo Libræ. Probabilius videtur, quod mundus fuerit creatus in æquinoctio verno, adeoque quod Sol primò fuerit constitutus in signo Arietis. Ratio est primò, quia mundus debuit creari initio anni; sed initium anni est ver, quod correspondet iuuentæ, autumnus autem spectat potius ad finem anni senescentis, ideoque in autumnò decidunt folia, & fructus; ergo, &c. Confirmatur primò, quia etiam Aristoteles, & ii, qui censent tempus, & motum non incepisse, sed ab æterno fuisse, nihilominus dicunt, quod secundum naturam principium anni est in signo Arietis, quia si motus cœli debuisset incipere, debuisset incipere, Sole existente in signo arietis; ergo, cum nobis ex Scriptura innotuerit tempus, & motum incepisse, debemus dicere, quod incepit in signo arietis. Confirmatur secundo: nam Exodi 12. primus mensis vocatur,

in quo est æquinoctium vernum: ergo, &c. Nec obstat, quod arbores productæ fuerint cum seminibus, & fructibus; sed arbores solum in autumnò habent semina, & fructus: ergo, &c. Dicendum enim est, quod sicut terra herbam virentem præfert solum tempore veris, & tamen licet per aduersarios mundus productus fuerit in autumnò, nihilominus terra protulit herbam virentem, ac si esset tempus veris, sic licet mundus productus fuerit tempore veris, tamen arbores diuina virtute productæ sunt cum fructibus, ac si esset tempus autumnus. Deus nimirum, cuius perfecta sunt opera, ut dicitur Deuter. 32. quarto die terram ornauit floribus, & herba virente, ac si esset ver, & simul arbores ditauit fructibus, ac si esset autumnus. Posito, quod Deus creauerit mundum initio anni, verisimile est, quod primum luminosum prima die constituerit in primo gradu arietis, & quod quarta die constituerit Solem in quarto gradu arietis, in quo debet esse quarta die anni. Lunam autem constituerit in signo opposito, hoc est in quarto gradu libræ, ita ut illam Luna pleno orbe inceperit præesse nocti. Ut enim dicit Sanctus Thomas quæst. 70. artic. 2. ad 3. *Luna quando est perfecta, oritur vespere, & occidit mane*, & satis probabile est, quod facta fuerit plena, sicut, & herbe factæ sunt in sua perfectione facientes semen. Probabile etiam est, quod Sol fuerit primò constitutus in meridiano paradisi, ideoque quod fuerit productus sexta hora quartæ diei artificialis. Quod autem Sol inceperit suum motum à meridiano, indicat David Psal. 18. canens: *Exultant ut Gigas ad currendam viam: à summo cœlo egressio eius: & occursum eius usque ad summum eius*: ergo Sol ut Gigas incepit suum motum à summo cœlo, hoc est à meridiano: sed hoc debet intelligi de meridiano paradisi, & regionis propinquæ: ergo &c.

7. Queritur sexto, in quo sensu Sol, & Luna dicantur duo luminaria magna, cum Luna sit minor omnibus stellis fixis, & penè omnibus planetis.

Respondeo Solem, & Lunam esse luminaria magna respectu terræ, quia valde terram illuminant, & multo magis, quam reliqua sidera. Hanc rationem ex Chrysostomo Homil. 6. in Gen. assert Sanctus Thomas quæst. 70. artic. 1. ad 3. dicens: *Sicut Chrysostomus dicit, dicuntur duo luminaria magna, non tam quantitate, quam efficacia, & virtute, quia etsi alie stelle sint maiores quantitate, quam Luna, tamen efficitur Luna magis sentitur in istis inferioribus, & etiam secundum sensum maior apparet.*

8. Queritur septimo, quo pacto luminaria sint signa, siquidem Deus de illis dixit Gen. 1. *sint in signa, & tempora?*

Respondeo, quod sunt signa, & causæ multarum corporalium transmutationum, non autem eorum, quæ dependent ex libero arbitrio; siquidem cum sint materialia, non possunt directe agere in liberum arbitrium, illaque

que necessitare, licet possint indirecte inclinare, alterando corpus humanum. Quia luminaria non sunt signa infallibilia eorum, quæ dependeat à libero arbitrio, ut putabant plures gentiles, ideo Deus Ierem. 10. dicit: *A signis nolite timere, quæ gentes timeant*. Licet autem luminaria sint non solum signa, sed etiam causæ plurium effectuum, Moyses tamen potius dixit illa esse signa, quam causas, ne daret Hebræis occasionem idololatriæ, ut docet S. Thomas quæst. 70. artic. 2. ad 2.

9. Quæritur octauo, quo pacto Deus de luminaribus quarta die factis dixerit: *diuidant diem, ac noctem*, cum per lucem prima die productam iam facta esset diuisio diei à nocte.

Respondeo, quod licet per corpus luminosum prima die productum facta sit diuisio diei à nocte, tamen postquam ex illo corpore quarta die facta sunt luminaria, diuisio dierum à noctibus facta est, fit, & usque ad finem sæculi fiet per luminaria.

10. Quæritur nono, quandoquidem corpora nobiliora non habeat pro fine corpora minus nobilia, quo pacto Scriptura dicat luminaria esse facta, *ut illuminent terram*?

Respondet Sanctus Thomas quæst. 70. artic. 2. in terra esse hominem, qui propter animam rationalem est nobilior cælo, & luminaribus: ergo luminaria, dum facta sunt, ut illuminent terram, in qua sunt homines, facta sunt propter aliquid nobilius luminaribus. Addit creaturam nobiliorem posse ordinari ad minus nobilem, non secundum se consideratam, sed in quantum requiritur ad perfectionem vniuersi.

11. Quæritur vndecimo, vtrum luminaria sint animata?

Respondeo, quod ut refert Sanctus Thomas artic. 3. quæst. 70. in hac quæstione diuersæ fuerunt opiniones, non solum philosophorum, sed etiam Sanctorum Patrum. Anaxagoras enim teste, Augustino lib. 18. de Ciuit. cap. 41. apud Athenienses factus est reus, quia negauerat Solem esse Deum, vel aliquid animatum, & asseruerat esse lapidem ardentem, & carentem anima. Platonici docuerunt corpora cælestia esse animata, idemque ex Patribus docuit Origenes lib. 1. Periarch. cap. 7. ac insinuaui Hieronymus explicans illud Ecclesiast. 1. *Lustrans vniuersa per circuitum pergit spiritus*. At Basiliius Homil. 3. in Hexam. & Damasc. lib. 2. de fide, cap. 6. existimauerunt corpora cælestia non esse animata. Augustinus lib. 2. de Gen. ad lit. cap. 15. & in Enchir. cap. 58. quæstionem hanc reliquit sub dubio, ac in neutram partem inclinavit, & addidit, quod si sunt animata cælestia corpora, eorum animæ pertinent ad societatem Angelorum. Ostendit deinde Sanctus Thomas corpora cælestia non esse proprie animata, anima nimirum informante, sed æquiuocè, siquidem mouentur ab Intelligentia assistente, & quæ ipsis vnitur ut motor mobili, & concludit,

Vnde inter ponentes ea esse animata, & ponentes ea inanimata, parua, vel nulla differentia inuenitur in re, sed in voce tantum. Sed quia de hoc puncto egimus ex professo quæst. 7. de cælo, & mundo, ibique cum Sancto Thoma docuimus corpora cælestia, & præsertim luminaria non esse animata, sed moueri ab Intelligentia assistente, nihil hoc loco est addendum.

QVAESTIO CCXX.

Virum conuenienter describatur productio piscium, auium, & animalium irrationalium terrestrium, quinto, & sexto die facta.

S. Thomas quæst. 71. & 72.

1. **P**ostquam Deus ornauit terram herbis & arboribus, ac cælum luminaribus, quinta, & sexta die ornat terram, aquam, & aerem animalibus. Dixit igitur Deus æterni sui imperio: *producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamento cæli*. Nomine reptilium intelliguntur animalia, quæ vel pedibus carent, vel habent pedes valde breues, qualia sunt quæ viuunt in aquis, ac non gradiuntur, sed reptant. Ly reptile animæ viuentis idem significat, ac reptile habens animam viuentem, & sensitiuam. Nomine volatiliū super terram sub firmamento cæli, intelliguntur aues, quæ volant in aere, qui intercipitur inter terram, & firmamentum cæli, quod ut diximus supra, incipit ab orbe Lunæ. Deus igitur quinta die, primo mobili faciente quintam suam circulationem, exequens æternum suum imperium, creauit cete grandia, siue ingentes balænas, & omnem animam viuentem, ac motabilem, hoc est omnia animalia aquatilia viuentia vitam sensitiuam, ac se mouentia motu progressiuo, quam prodixerant aquæ in species suas, hoc est iuxta species suas, & omne volatile secundum genus suum. Et vidit Deus, quod esset bonum, benedixitque eis. Et quia Deus dum benedicit, benefacit, siquidem quod dicit facit, ideoque scriptum est ipse dixit, & facta sunt, ideo Deus sua benedictione piscibus, & auibus dedit maximam fecunditatem, & virtutem, atque appetitum se multiplicandi per commissionem maris, ac feminæ, ideoque explicans, quod benedictio ordinabatur ad multiplicationem, addidit: *Crescite non tantum mole corporis, sed numero, & multiplicamini, generando similia in specie, & replete aquas maris, & aues multiplicentur super terram*, in qua habent nidos, ac cibum quærunt. Et factum est vespere, & mane dies quintus. Primo siquidem mobili faciente quintam suam circulationem, Sol ab oriente processit ad occidentem, ac fecit vespem, ac deinde noctu ab occidente rediit ad orientem, & fecit mane,

mane, & sic facta est quinta dies naturalis.

2. Pro maiori explicatione quæritur primo, vtrum Deus quinta die pisces, & aues produxerit secundum esse formale, quod habent in proprijs speciebus, vel solum secundum esse virtuale, quod habent in seminibus?

Respondeo, quod Augustinus lib. 3. de Genes. ad litteram, sicut dixerat plantas tertia die productas fuisse solum secundum esse virtuale, quod habent in seminibus, sic asserit pisces, & aues hac quinta die productas fuisse solum secundum esse virtuale, dando aquis virtutes seminales hæc producendi. At nos sicut quæst. 218. num. 14. & 15. cum communi sententia Patrum, & Theologorum censuimus herbas, & plantas tertia die productas fuisse secundum esse formale, quod habent in proprijs speciebus, sic existimamus pisces, & aues productas fuisse secundum esse formale, quod habent in proprijs speciebus. Probat. Nam Scriptura dicit: *Creauit Deus cete granata, & omnem animam viuentem, atque motabilem, quam produxerant aque in species suas, & omne volatile secundum genus suum*; sed hæc si propriè intelligantur, sicut debent intelligi, significant productionem secundum esse actuale: ergo. Rursus, benedixit eis dicens, *crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris, auesque multiplicentur super terram*: benedictio autem hæc conuenit piscibus, & auibz actu existentibus in propria specie. Præterea prius animalia debuerunt produci in proprijs speciebus, ac deinde multiplicari, producendo sibi simile per semen, &c.

3. Quæritur secundo, vtrum Deus pisces, & aues quinta die creauerit ex nihilo, vel ex materia præexistente, ac initio creata, cum creauit Deus cælum, & terram?

Respondeo, quod non creauit ex nihilo, sed ex materia præexistente, & ante creata. Hoc enim ad minimum significant verba illa: *producant aque reptile animæ viuentis, &c.* Rursus post primam creationem opera sex dierum facta sunt, non ex nihilo, sed ex materia præexistente. Dum ergo dicitur: *Creauit Deus cete grandia*, creatio non sumitur omnino strictè pro productione ex nihilo, sed aliquanto latius, vt in pluribus alijs locis Scripturæ.

4. Quæritur tertio, ex qua materia producta fuerint aquatilia, & volatilia?

Respondeo, quod producta sunt ex omnibus quatuor elementis debitè permistis. Porro licet animalia constent ex omnibus quatuor elementis debitè permistis, tamen præcipuè constant ex terra, & aqua. Et quia aquatilia, & volatilia habent temperamentum magis aqueum, quam terreum, animalia terrestria habent temperamentum magis terreum, quam aqueum, ideo aquatilia, & volatilia dicuntur producta fuisse ex aqua, reliqua animalia terrestria dicuntur sexta die producta fuisse ex terra.

5. Quæritur quarto, vtrum in aliquo sensu volatilia fuerint producta ex terra, siue humo, & ex aere, & quæ circa hoc punctum fuerint auctorum opiniones?

Respondeo tres fuisse præcipuas sententias, quæ tamen videntur posse conciliari. Prima Caietani, & Catherini in Genes. 1. quos sequitur Pererius de opere sex dierum, docet illa producta esse ex humo, seu terra. Fundamentum est, quia Genes. 2. dicitur: *Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cæli*, adduxit ea ad Adam.

6. Secunda sententia docet volatilia producta esse ex aqua, sicut pisces. Sequuntur hanc sententiam Basilus, & Ambrosius in Hexam. Chrysostomus in Genes. Hieronymus epist. 83. ad Oceanum, dicens: *Primum de aquis, quod vixit egreditur, & pennatos fideles de terra ad cælum leuat*. Fauet etiam Augustinus lib. 3. de Gen. ad litt. cap. 7. & 8. & Ecclesia in hymno Ambrosij fer. 5. ad vespertas canit, *Magna Deus potentia, qui fertili natos aqua, partim relinquit gurgiti, partim leuas in aera*. Fundamentum est, quia Genes. 1. Deus dixit. *Producant aque reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamento cæli*.

7. Tertia sententia docet volatilia facta esse ex aere. Hanc magis probat Augustinus lib. 3. de Genes. ad litt. cap. 3. & lib. imperfecto in Genes. Eandem sequuntur Rupertus lib. 1. in Genes. cap. 5. & alij.

8. Dicendum has duas sententias posse conciliari. Explicatur. Aqua in vapores eleuata multum continet aeris, & vocatur etiam aer; sed aues productæ sunt ex aqua in vapores eleuata, pisces autem ex aqua manente in mari, & fluminibus: ergo aues ita productæ sunt ex aqua, vt etiam in aliquo sensu productæ sint etiã ex aere. Animalia igitur producta sunt in loco, in quo mouentur, & ex elemento in quo mouentur; & quia animalia terrestria mouentur in terra, pisces mouentur in aqua, aues in aere, ideo animalia terrestria producta sunt in terra, & ex elemento terræ; pisces in aqua, & ex aqua non eleuata in vapores, sed manente in mari, fluminibus, & lacubus; aues in aere vaporoso, & ex aqua in vapores eleuata, ac multum aeris continente, quæ proinde dicitur aer. Hanc sententiam hoc pacto explicatam docet Sanctus Thomas quæst. 71. artic. vnico ad 3. *Dicendum, quod aer quia insensibilis est, non per se ipsum connumeratur, sed cum alijs, partim quidem cum aqua, quantum ad inferiorem partem, quæ exhalationibus aquæ ingrossatur, partim etiam cum cælo quoad superiorem partem. Aues autem motum habent in inferiori parte aeris, & ideo sub firmamento cæli volare dicuntur, etiam si firmamentum pro nebuloso aere accipitur, & ideo productio autem aquæ ascribitur. Suarius lib. 2. de opere sex dierum, cap. 10. hanc opinionem sequitur, & pro ea asserit etiam Eucherium, cuius verba sunt. Volatilia ab aquis producta scribuntur, quia aer, in quo volitant, a sapien-*

sapientibus cum aquis deputatur, qui aquarum humida exhalatione pinguescit, ut volatus animalium suscipere possit.

9. Ad fundamentum sententiæ dicentis aues productas fuisse ex terra desumptum ex his verbis 2. Gen. *Formatis igitur Deus de humo cunctis animantibus terræ, & universis volatilibus cæli*: Respondet S. Augustinus lib. 9. de Genesi, ad litt. cap. 1. *ly ex humo* referri solum ad animalia terræ, quæ exprimentur in prima parte periodi, non autem ad volatilia cæli, quæ ponuntur in secunda parte periodi. Addit Augustinus humum esse terram aquæ mistam ad modum lutii, ac sic includere duo elementa, terram nimirum, & aquam.

10. Queritur quarto, utrum Deus quinta die produxerit pisces, & aues in statu perfecto?

Respondet cum Suario lib. 2. de opere sex dierum, cap. 10. num. 5. producta fuisse in statu perfecto cum suis individuis, & speciebus, ac proinde producta fuisse plura individua, prout requirebatur ad perfectionem, & varietatem mundi. Vide quæ de plantis dicta sunt quæst. 218. num. 17.

11. Queritur quinto, utrum monstra, vel animalia, quæ generantur ex putri, & ex commistione seminum, producta sint hac quinta die?

Respondet, quod sicut quæst. 218. nu. 18. dixi herbas, & plantas, quæ oriuntur ex putri, vel ex commistione seminum non fuisse productas secundum esse formale, sed secundum esse radicale, quod habebant in suis causis, sic probabile est monstra, & animalia, quæ generantur ex putri, vel ex commistione seminum, quinta, & sexta die producta fuisse, non secundum esse formale, sed secundum esse radicale, quod habebant in suis causis. Confirmatur: nam ex putrefactione, commistione seminum, & combinatione accidentali aliarum causarum, vel casu, vel arte humana quotidie producuntur in mundo novæ species rerum, quæ ante non erant actus: ergo verisimile est, quod Deus illas ab initio produxerit solum secundum esse virtuale, quod habuerunt in arte humana, vel Angelica. Sequitur hanc sententiam Suarius lib. 2. de opere sex dierum, cap. 10. num. 12. & 13. & pro eadem citat Pererium, & Torniellum in sexto die. Potest etiam afferri S. Thomas, qui quæst. 73. artic. 1. ad 3. dicit. *Species etiam novæ, si quæ apparent, præexistunt in quibusdam actibus virtutibus: sicut & animalia, ex putrefactione generata, producuntur ex virtutibus stellarum, & elementorum, quam à principio acceperunt, etiam si novæ species talium animalium producuntur. Animalia etiam quadam secundum novam speciem aliquando oriuntur ex commixtione animalium diversorum secundum speciem, sicut cum ex asino, & equa generatur mulus: & hæc etiam præcesserunt casualiter in operibus sex dierum.*

12. Queritur sexto, utrum aues sint productæ simul tempore cum piscibus, vel post pisces.

Respondet probabile esse, quod aues productæ sint simul cum piscibus. Gen. enim 1. dicitur: *Dixit etiam Deus: producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile*: ergo cum pisces, & aues significantur ut producta quasi eodem imperio, insinuantur, ut simul tempore producta, ut docet Suarius lib. 2. de opere sex dierum, cap. 10. num. 8.

13. Queritur septimo, utrum aues, & pisces fuerint quinto die producta à solo Deo, non concurrente actu causa secunda, vel concurrente causa secunda, ac præsertim aqua.

Respondet producta fuisse à solo Deo sine concursu actu causa secunda. Probat ex rationibus, quibus quæst. 218. num. 26. probatum est herbas, & plantas, productas fuisse actu à solo Deo, sine concursu causa secunda. Deus ergo dicens, *Producant aquæ*, significavit concursum solum passivum, ut eo loco est explicatum exemplo generationis, quæ matres generant filios, licet iuxta opinionem Aristotelis, & aliorum, passivè solum concurrant ad generationem filiorum.

14. Superest, ut cum Sancto Thoma, quæst. 72. artic. vnicuique agamus de opere sextæ diei, hoc est de productione animalium terrestrium. Deus igitur, postquam quinta die ornavit elementum aquæ animalibus aquaticis, & elementum aeris volatilibus, sexta die ornat elementum terræ animalibus terrestribus, ac demum producit hominem, hoc est Principem, ac Regem terræ. Dixit igitur Deus: *producat terra animam viventem in genere suo, iumenta, reptilia, & bestias terræ secundum species suas. Et factum est ita*: hoc est dixit Deus æterno suo imperio: terra producat omnia genera terrestrium animalium viventium vitam sensitivam, quæ genera sunt iumenta, puta equi, asini, & alia huiusmodi, quæ vocantur hoc nomine, quia facta sunt, ut serviunt hominem in ferendis oneribus, reptilia, hoc est animalia, quæ quia vel carent pedibus, vel habent pedes breves, per humum repunt, ac vix eleuantur à terra, cuiusmodi sunt serpentes, lacertæ, &c. & bestias terræ, hoc est feras sylvestres, ut leones, lupos, &c. secundum species suas. *Factumque est ita*. Deus enim sexta die exequens quod ab æterno decreverat, *fecit bestias terræ iuxta species suas, & iumenta, & omne reptile terræ in genere suo*. Animalia porro terrestria facta sunt à Deo ita, ut terra etiam virtutibus seminalibus fecundata concurrerit solum passivè ad eorum productionem, eo pacto, quo ut diximus agentes de operibus tertiæ, & quintæ diei, aqua concurrat solum passivè ad productionem aquaticum, & volatilium. Rursus sicut aquatilia, & volatilia facta sunt ex quatuor elementis inuicem permixtis, ita tamen, ut in ipsis prævaluerit elementum aquæ, ita animalia terrestria facta sunt ex quatuor elementis inuicem permixtis, ita tamen, ut in ipsis prævaluerit elementum terræ. Præterea sicut

Deus

Deus tertia, & quinta die produxit plantas, pisces, & aues in statu perfecto, sic sexta die produxit animalia terrestria in statu perfecto. Demum sicut plantæ, & pisces, & aues, quæ generantur ex putri, & ex commixtione seminum, produxit solum secundum esse, quod habent in suis causis, sic idem proportiona-liter est dicendum de animalibus terrestribus.

15. Agit deinde Moyses de formatione hominis. Sed de homine quoad animam, & corpus, eiusque productione, ac de statu innocentie Sanctus Thomas fuse agit quæstion. 90. & pluribus quæstionibus sequentibus, ac nos cum ipso disputabimus sequentibus tractatibus, postquam cum eodem Sancto Thoma quæst. 73. egerimus de ijs, quæ spectant ad diem septimam, & quæst. 74. de ijs, quæ spectant ad omnes septem dies in communi.

Q V A E S T I O C C X X I.

Utrum conuenienter dicatur Deus septima die compleuisse opus suum, quiescisse, & benedixisse, ac sanctificasse diem septimum?

S. Tho. quæst. 73. artic. 1. 2. 3.

1. **P**rimò videtur inconuenienter Gen. 2. dici: *compleuit Deus die septimo opus suum, quod fecerat.* Qui enim opus complet, aliquid facit; sed Deus die septimo nihil fecit, imò ut dicitur Gen. 2. verbis immediatè sequentibus, *requieuit die septimo ab omni opere, quod patrarat;* ergo.

2. Secundò tempus Incarnationis ad Gal. 4. dicitur tempus plenitudinis, ac Deus per Incarnationem, & mortem compleuit, & perfecit opus suum, ideoque Christus moriens Ioan. 19. dixit *consummatum est:* in fine etiam mundi Deus complebit opus suum; ergo non apparet, in quo sensu Deus die septima compleuerit opus suum, quod patrarat.

3. Tertio opus, cui multa sunt addenda, nondum est completum; sed operi sex dierum multa erant addenda, nimirum multa indiuidua, plures nouæ species, quæ quotidie oriuntur ex putrefactione, vel commixtione seminum, innumeræ animæ rationales, quæ quotidie creantur, Incarnatio Verbi, de qua Hierem. 31. dicitur, *nouum faciet Dominus super terram,* noua opera miraculosa, de quibus Ecclesiast. 36. dicitur, *In noua & immuta mirabilia;* circa diem iudicii in nouabuntur omnia in glorificatione Sanctorum iuxta illud Apocal. 12. *Et dixit qui sedebat in throno: ecce noua facio omnia;* ergo.

4. Quartò videtur inconuenienter dici

Gen. 2. *requieuit Deus die septimo ab omni opere, quod patrarat.* Nam quies opponitur motui, & labori, qui oritur ex motu: sed Deus creauit, perfecit, & ornauit mundum absque motu, & labore; ergo post creationem, & opera sex dierum non quieuit.

5. Quintò si dicatur Deum quiescisse, in quantum cessauit operari, contra est, quia Ioan. 5. Christus dicit: *Pater usque modo operatur, & ego operor;* ergo Deus cum septima die non cessauerit operari, non quieuit.

6. Sextò videtur Deus non debuisse benedicere potius diei septimæ, qua quieuit ab opere, quam alijs sex diebus, quibus operatus est. Deus enim benedicendo benefacit, quia facit quod dicit, ideoque Psal. 148. dicitur: *ipse dixit, & facta sunt;* sed Deus benefacit, operando, & faciendo bona, non autem quiescendo, & cessando ab opere: ergo debuit potius benedicere sex diebus, quibus operatus est, quam diei septimæ, qua quieuit ab omni opere, quod patrarat.

7. Respondeo, quod explicato opere sex dierum, describit Moyses quietem, & sanctificationem diei septimæ. Quia verò artifex non quiescit ab opere, nisi illud prius perfecit, & ornauerit, ita ut iuxta finem intentum nihil operi sit addendum, ideo præmittit Moyses, quod per opus sex dierum, *perfecti sunt celi, ac terra, & omnis ornatus eorum,* ita ut iuxta finem à Deo intentum nihil mundo fuerit addendum. In Hebræo ubi nos legimus, *omnis ornatus eorum,* legitur, *omnes exercitus eorum;* quia nimirum quæ spectant ad ornatum celi, & elementorum, ad modum quorundam exercituum ordinatissime sunt disposita. Stellæ siquidem sunt veluti exercitus celorum: Aues sunt veluti exercitus aeris: Pisces sunt veluti exercitus aquarum: Animalia terrestria sunt veluti exercitus terræ, quibus præest homo, tamquam Imperator. Quia rursus artifex dicitur complere opus suum, non solum cum ultimam manum imponit, sed etiam cum manum subtrahit ab opere, ideo Moyses addit, *compleuitque Deus die septimo opus suum, quod fecerat.* Cum enim die sexto ultimam manum imposuisset operi, & sic compleisset illud posituè, die septima videns opus esse perfectum, subtraxit manum ab opere, & sic illud compleuit negatiuè, & *requieuit ab omni opere, quod patrarat.* Porro non ita Deus septima die quieuit, ut cessauerit à faciendis ijs, quæ spectant ad conseruationem, & gubernationem vniuersi: (ab hoc enim opere nunquam cessauit, neque cessabit: ideoque Christus dixit Ioan. 15. *Pater meus usque modo operatur, & ego operor;*) sed solum cessauit ab opere creationis, ideoque ad hoc exprimendum Moyses dicit: *requieuit ab omni opere, quod patrarat.* Absoluto enim opere creationis, ab ipso requieuit. Dicitur autem Deus requieuisse ab opere, non autem in opere, quia Deus licet cessauerit ab opere suo, tamen beatificè quiescit per modum perfectissimæ

N n n n s i m æ

sumæ satietatis, non in opere suo, sed in seipso, qui est omne bonum.

8. Addit Moyses, quod Deus benedixit diei septimo, & sanctificavit illum: & quia res dicuntur benedici, & sanctificari, cum specialiter diuino cultui dedicantur, eo pacto, quo templa, vestes, & vasa sacra per quasdam benedictiones, & sanctificationes diuino cultui dedicantur, ideo Deus dicitur benedixisse, & sanctificasse diem septimum, in quantum illum specialiter diuino cultui dedicauit. Rationem, propter quam Deus diuino cultui dedicauit diem septimum præ alijs sex diebus hebdomadæ, affert Moyses ex eo, quod in ipso cessauerat ab omni opere suo, quod fecerat. Quia igitur Deus die septimo cessauit ab opere creationis, & requieuit in se ipso, diuino cultui dedicauit diem septimum, ut homines cessarent ab operibus exterioribus, ac Deo vacarent, & requiescerent in Deo. Licet verò Deus diem septimum diuino cultui specialiter dedicauerit, non tamen ab initio homines obligauit ad specialiter illa die colendum Deum, (siquidem hanc legem obligatoriam tulit deinde per Moysen), sed solum per modum consilij manifestauit sibi specialiter placere, ut primi homines die septima præ alijs hebdomadæ diebus diuino cultui vacarent.

9. Concludit Moyses per quemdam epilogum: *Ista sunt generationes celi, & terræ, quando creata sunt in die, quo fecit Dominus cælum, & terram, & omne virgultum agri.* Vbi nos legimus Dominus Deus in hebræo ponitur nomen Tetragrammaton *Iehouah*, ac dicitur *Iehouah elohim*, &c. Est autem *Iehouah* nomen propriissimum Dei, ac significat eum, qui ita est, ut per se sit, & sit primum principium essendi. Sensus igitur est. Modo explicato factæ sunt generationes cæli, & terræ in die, hoc est in diebus (Hebræi siquidem vtuntur singulari, loco pluralis) in diebus, in quibus, in quibus *Iehouah elohim*, hoc est qui ita est, ut per se sit, & sit primum principium essendi, & est iudex habens providentiam rerum, humanarum, creauit cælum, & terram, & omne virgultum agri, & herbas terræ in statu perfecto, absque eo quod paulatim orirentur, & germinarent ex terra. Ideò Moyses ad explicandum hunc modum productionis, addit Deum creasse omne virgultum agri, antequam oriretur ex terra, paulatim nimirum, & modo naturali, & omnem herbam regionis, priusquam germinaret, paulatim nimirum, & modo naturali. Quia rursus ad hoc, ut herbæ, & virgulta præsertim perfectiora modo naturali acquirant debitam perfectionem, requiritur, ut terra irrigetur à Deo pluuiis, & colatur ab hominibus, Moyses ad explicandum, quod virgulta, & herbæ tertia die sunt productæ à Deo in statu perfecto, modo non naturali, addit, quod cum tertia die productæ sunt virgulta, & herbæ, nondum Dominus Deus pluerat super terram, & homo non erat, qui operaretur ter-

ram: siquidem homo productus est sexta die. Demum quia posset aliquis putare, quod tertia die, cum adhuc non pluisset, terra esset arida, ideò ad hoc excludendum Moyses addit, quod licet terra non irrigaretur pluuiis, tamen aqua diuina virtute se insinuans per viscera terræ, ascendeat ex terra, eo pacto, quo ascendit, cum scaturiunt fontes, & irrigabat vniuersam superficiem terræ, prout requirebatur ad hoc, ut terra fecundaretur, & redderetur materia apta, ut ex ea tertia die fierent virgulta, & herbæ, ac quinta, & sexta die fierent animalia terrestria, & ipse homo secundum corpus.

10. Ad 1. Respondet primò Catharinus explicans hunc locum Genesis, Deum aliquid creasse die septimo, ratione cuius dicatur opus suum complexisse. Hanc sententiam videtur insinuare Hieronymus in quæst. Hebræicis dicens: *Arbitramur igitur Iudæos, qui de octo Sabbati gloriantur, quod iam tunc in principio Sabbatum dissolutum sit, dum Deus operatur in Sabbato, complens opera sua, & benedicens ipsi diei, quia in illo vniuersa compleuerit.* Verum hæc opinio repugnat sensui communi Patrum, qui dicunt Deum sex diebus fecisse omnia, & septima die ab operibus vacasse, quod etiam insinuat Apostolus ad Hebr. 4. dicens: *Relinquitur sabbatismus populo Dei.* Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut à suis Deus. Respondent alij secundo legendum cum septuaginta, quorum lectionem videtur approbare Hieronymus lib. de quæst. Hebræicis: *compleuitque Deus die sexto, non autem die septimo, ut legitur in vulgata.* Sed præferenda est lectio vulgata, quam ipse Hieronymus loco citato fatetur esse conformem autographo hebræo. Respondendum ergo cum Sancto Thoma quæst. 73. ad 2. Suariorum lib. 2. de opere sex dierum, cap. 11. num. 3. & alijs communiter, distinguendo maiorem; qui opus complet intrinsecè, & positiuè, aliquid facit pertinens ad vltimam operis perfectionem, concedo: qui complet extrinsecè, & negatiuè, nego maiorem; concedo minorem; & distingo eodem pacto consequens. Opus potest completi dupliciter, primò intrinsecè, & positiuè, vltimo circa illud operando; secundo extrinsecè, & negatiuè, primò cessando ab operatione. Deus sexta die compleuit opus suum intrinsecè, & positiuè, vltimo circa illud operando; die septima compleuit extrinsecè, & negatiuè, primò cessando, & quiescendo ab operatione, & declarando illud iam esse perfectum.

11. Ad 2. distinguo maiorem: Deus compleuit opus suum tempore Incarnationis, & complebit in fine sæculi in diuerso genere, concedo; in eodem genere, in quo compleuit die septima, nego. Opus aliquod pluribus modis dicitur completi: primò per hoc, quod accipiat suam integritatem substantialem, & naturalem. Hoc pacto opus Dei, hoc est mundus completus est positiuè, & intrinsecè.

Secundæ die sextæ, negatiuæ, & extrinsecæ die septimæ, vt dictum est num. 10. Secundo potest opus compleri per hoc, quod obtineat suum vltimum finem; & quia vltimus finis mundi est perfecta beatitudo Sanctorum, quam obtinebunt in die iudicii, ideo Deus in hoc sensu complebit opus suum in die iudicii. Tertio mundus post peccatum primorum hominum indiguit opere redemptionis, & hoc opus Deus compleuit per Incarnationem Verbi, & mortem Christi, ideoque Christus moriens Io. 19. dixit: consummatum est.

12. Ad 3. distinguo maiorem: opus, cui multa sunt addenda, non est completum substantialiter, & integraliter in ratione primæ institutionis, nego: in alijs rationibus, concedo maiorem: concedo minorem; & nego consequentiam. Mundus die septimo fuit substantialiter, & integraliter completus in ratione primæ institutionis, at potuit, ac debuit compleri in alijs rationibus. Mundus est substantialiter completus per hoc, quod habeat suas partes, & omnes species, quas exigit, vt possit conseruari, producendo plura indiuidua, in quibus conseruentur species corruptibiles: sed hoc totum obtinuit primis septem diebus: ergo. Licet ergo mundo addantur quotidie noua indiuidua, nouæ animæ rationales, nouæ species ex commixione seminum, tamen cum hæc omnia mundus virtualiter habuerit ab initio, ita vt deberent naturaliter oriri, non sequitur, quod mundus ab initio non fuerit substantialiter completus, & perfectus. Incarnatio Verbi, & alia opera supernaturalia non pertinent ad perfectionem naturalem, sed supernaturalem mundi, & ad opus redemptionis, ideoque etiam ante Incarnationem mundus erat substantialiter, & naturaliter perfectus. In fine mundi Deus mundum renouabit, & perficiet in ratione vltimi finis, hoc est glorificationis. Addit Sanctus Thomas in resp. ad 3. quod nihil postmodum à Deo factum est totaliter nouum, quod non aliquando in sex primis diebus præcesserit, & in hoc sensu explicat illud Ecclesiast. 1. nihil sub sole nouum. Iam enim præcessit in sæculis, quæ fuerunt ante nos.

13. Ad 4. respondet Sanctus Thomas qu. 73. art. 2. ad 2. non omnem quietem opponi motui, & labori, sed ad aliquod genus quietis sufficere, vt quis cesserit ab aliquo opere: sed Deus die septimæ cessauit ab opere producendi in mundo nouas creaturas spectantes ad eius substantialem, & naturalem integritatem, & quæ non continebantur virtute in iam productis: ergo quieuit.

14. Ad 5. Christus dixit: Pater usque modo operatur, & ergo operor, non quia nouas creaturas condit, quæ non contineantur virtualiter in conditis sex primis diebus, sed quia operatur, conseruando, & gubernando mundum conditum.

15. Ad 6. Deus benedicens diei septimæ,

dedit rebus iam productis bonum conseruationis, & propagationis. Rursus benedixit potius diei, in qua quieuit, quam diebus sex, quibus fuerat operatus, ad significandam quietem, quam daturus est iustis post operationes huius sæculi, futuram bonum incomparabiliter maius bonis huius sæculi.

QVÆSTIO CCXXII.

Vtrum Deus creauerit, & ornanerit mundum sex diebus naturalibus, hoc est sex circulationibus primi mobilis, vel vno tantum momento, aut die naturali, ac sex diebus solum spiritualibus, ac mysticis?

S. Tho. q. 74. art. 1. 2. 3.

1. **V**idetur Deus mundum creasse, & ornasse vno tantum die, imo vno momento, & instanti, ac sex dies descriptos à Moyse non esse sex dies naturales, hoc est sex circulationes primi mobilis, sed sex dies spirituales, hoc est sex cognitiones Angelorum, quibus sex opera sunt intellectui Angelorum ordinatim proposita: primo quia Eccles. 18. de Deo dicitur: Qui viuit in æternum, creauit omnia simul; ergo non produxit successiue vnū post aliud, ita vt prima die naturali, hoc est prima circulatione primi mobilis, fecerit lucem; secunda firmamentum, tertia congregauerit aquas in vnum locum, hoc est in mare, ita vt apparuerit terra, in eaque produxerit herbas, & plantas: quarta fecerit luminaria, hoc est Solem, Lunam, & stellas, eaque posuerit in firmamento coeli; quinta fecerit pisces, & aues; sexta animalia, terrestria, & hominem; septima demum quieuerit: ergo septem dies descripti à Moyse debent solum intelligi spiritualiter, ac mysticè.

2. Secundo, In principio, hoc est in primo instanti, & momento, creauit Deus calum, & terram, vt dicitur initio Genes. sed, Exodi 31. dicitur: sex diebus creauit Deus calum, & terram: ergo primum illud instans, & momentum, diuiditur etiam in sex dies; sed non potest vnicum instans, & momentum diuidi in sex dies naturales, siue in sex circulationes primi mobilis: ergo sex illi dies fuerunt dies spirituales, ac mystici.

3. Tertio Moyses postquam cap. 1. descripsit opera facta sex diebus, cap. 2. significat illa fuisse facta vna die, dicens: Ista sunt generationes cali, & terræ, in die, quo fecit Dominus calum, & terram, & omne virgulum agri: ergo dies naturalis vna diuiditur à Moyse in sex dies spirituales, ac mysticas.

4. Quarto Deus, cum in principio, hoc est primo instanti, vel momento creauit calum, creauit illud in suo statu naturali cum,

N n n n 2 om-

omnibus suis partibus, quas naturaliter exigit, non autem in statu miraculoso, & praternaturali, ut saepe diximus cum Augustino: sed firmamentum cum Luminaribus, Sole nimirum, Luna, ac stellis, est pars naturalis, & praecipua coeli: ergo Deus creavit coelum cum firmamento, & luminaribus, ac proinde cum firmamento, & luminaria dicuntur producta fuisse die quarta, quarta illa dies non est quarta circulatio primi mobilis, sed est quarta in aliquo sensu spiritali, ac mystico. Idem dic de alijs diebus.

5. Quinto Dei perfecta sunt opera, ut dicitur Deuteron. 4. ergo Deus ab initio creavit mundum perfectum, ac nulla affertur conveniens ratio, propter quam creaverit imperfectum, ac sex diebus paulatim perfecit.

6. Sexto si Deus distinctis sex diebus fecisset opera, quae narrantur, vel illis faciendis insumpserit totam diem, vel vnam solam partem diei, alia autem parte cessasset ab opere; sed utrumque videtur inconueniens: ergo Deus omnia simul fecit, ac sex dies sumendi sunt in sensu spiritali, ac mystico.

7. Respondeo, quod propter allata argumenta quidam Patres, & Scholastici opinati sunt Deum ab initio simul cuncta vno instanti creasse, & ornasse mundum, ac fecisse omnia, quae Moyses accommodans se capiti rudis populi describit ut facta sex diebus, qui proinde non fuerint sex dies naturales facti ex sex circulationibus primi mobilis, sed sex dies spirituales, ac mystici. Hanc opinionem clare docuit Philo lib. 1. Allegoriarum dicens. *Rusticanae simplicitatis est putare sex diebus, aut utique certo tempore mundum esse conditum: & infra: ergo cum audis: complevit sexto die opera, intelligere non debes de diebus aliquot, sed de senario perfecto numero.* Ut autem docet Sanctus Thomas hac quaest. 74. art. 1. senarius numerus est perfectus, quia confurgit ex suis partibus aliquoties coniunctis, quae quidem partes sunt vnum, duo, & tria, ac simul sumpta faciunt sex. Partes autem aliquotae sunt, quae finitimes sumptae constituunt totum, eo pacto, quo vnum sexties sumptum constituit sex, duo ter sumpta constituunt sex, tria bis sumpta constituunt sex. Eandem opinionem secutus est Clemens Alexandrinus lib. 8. Stromatum cap. ultimo, & Augustinus pluribus in locis infra referendis, ac propter Augustini reuerentiam Scholastici antiqui non omnino illam rejiciunt, sed veluti problematicè defendunt, licet contrariam ut communio Patrum praefere videantur. Sunt autem tales Scholastici Sanctus Thomas 1. par. quaest. 66. & sequen. & praesertim hac quaestione 74. & de Potentia quaest. 4. art. 1. & 2. Alensis 2. par. quaest. 44. Memb. 3. & quaest. 46. per totam. Albertus autem in 2. dist. 12. art. 1. in opinionem Augustini magis inclinat, eamque latius defendit in summa de quatuor coelis. Consentiant Eugubinus, & Caietanus in Genesim, & Melchior Canus relatus à Molina?

8. Duo sunt modi exponendi, quo pacto opera, quae facta sunt vno die, imò vno momento, & instanti, dicantur esse facta sex diebus. Primus est Augustini, ut explicauimus quaest. 164. iuxta hunc modum quia creatio mundi innotuit Angelis, cognitio autem Angelica propter suam claritatem est quaedam lux spiritalis, & quaedam dies, dicitur mundus factus in die spiritali, & Angelica. Quia rursus Angelis innotuerunt sex genera rerum productarum, possunt in cognitione Angelica distingui sex dies spirituales. Prima dies est cognitio, qua Angelis innotuit Deum dixisse, *fiat lux, & factam esse lucem*, eamque diuisam à tenebris. Secunda dies est cognitio, qua Angelis innotuit Deum dixisse: *fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis, & factum esse ita, & firmamentum vocatum coelum.* Tertia dies est cognitio, qua Angelis innotuit Deum dixisse: *Congregentur aquae, quae sub caelo sunt, in vnum locum, & appareat arida, & factum esse ita, ac aridam vocatam fuisse terram, congregationem autem aquarum appellatam maria.* Ad eandem tertiam diem spectat cognitio, qua angelis innotuit Deum dixisse, *germinet terra herbam viuentem, & facientem semen, & lignum fructiferum faciens fructum &c.* & factum esse ita. Quarta dies est cognitio, qua Angelo innotuit Deum dixisse: *fiant luminaria in firmamento caeli &c.* & factum esse ita. Quinta dies est, qua angelis innotuit Deum dixisse, *producant aquae reptile anima viuentis, & volatile super terram sub firmamento caeli, & factum esse ita.* Sexta demum dies est cognitio, qua Angelis innotuit Deum dixisse: *producat terra animam viuentem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terrae secundum genus suum, & factum esse ita.* Ad eandem sextam diem spectat cognitio, qua Angelis innotuit Deum dixisse: *faciamus hominem &c.* & hominem creasse. Ultra hos sex dies creationis mundi potest considerari septima dies, hoc est cognitio, qua Angelis innotuit Deum compleuisse opus, quod fecerat, & requieuisse, ac cessasse ab omni opere, quod pararat.

9. Tertio in singulis his sex diebus considerat Augustinus mane, & vespere, seu cognitionem matutinam, & vespertinam. Et quia mane est principium diei, vespere autem est diei terminus, ideo mane, seu cognitio matutina est, qua Angelus cognoscit res ut existentes in Verbo, & in essentia diuina, tanquam in principio creationis, vespere autem, seu cognitio vespertina est cognitio, qua Angelus cognoscit res ut existentes in seipsis, tanquam in termino creationis: & quia cognitio, qua angeli cognoscunt res creatas in suis proprijs naturis, est minus clara, quam cognitio, qua res cognoscunt in Verbo, & in essentia diuina per visionem beatificam, ideo ista comparatur ad illam, sicut mane clarissimum ad vespere habentem minorem claritatem, & aliquid obscuritatis. Propterea ipsemet Augustinus lib. 4. de Genesi ad litteram

ram cap. 23. dicit: *Multum interest inter cognitionem rei cuiuscumque in Verbo Dei, & cognitionem eius in natura eius, ut illud merito pertineat ad manē, hoc ad vesperam.*

10. Tradit hanc explicationē sex dierum Augustinus lib. 4. de Gen. ad litt. cap. 22. & sequentibus, lib. 5. & 11. de Civit. cap. 7. & 29. & pluribus alijs locis. Licet tamen videatur inclinare in hanc opinionem, quæ dicit mundum creatum sex diebus, non naturalibus, sed spiritualibus, tamen illi non omnino adheret. Lib. enim 11. de Civit. cap. 6. dicit: *Qui dies cuiusmodi sint, aut perdifficile nobis, aut impossibile est cogitare, quanto magis dicere.* Et lib. imperfecto de Genes. ad litt. cap. 1. initio, præmittit se de his agere, non affirmando, sed quærendo, dicens: *De obscuris naturalium rerum, quæ omnipotenti Deo artifice facta sunt, non affirmando, sed querendo tractandum est, ac mox confessionem fidei præmittit, ne alicuius erroris contra fidem argui posset, ac post professionem fidei initio cap. 2. dicit. Secundum hanc fidem, quæ possunt in hoc libro quæri, & disputari, hæc sunt, & cap. 20. eiusdem libri dicit. Librum genesios multipliciter quantum potui, enucleavi, protulique sententias de verbis ad exercitationem nostram obscure positis, non aliquid unum temere affirmans, cum præiudicio alterius expositionis fortasse melioris, ut pro modulo suo eligat quisque quod capere possit, ubi autem quid intelligere non potest, Scriptura det honorem, sibi timorem.*

11. Secundus modus explicandi est Caietani in cap. 1. Gen. in explicatione primæ diei in fine, & initio c. 2. qui licet fateatur Moysen locutum fuisse de die naturali, nihilominus docet opera descripta initio genesios facta esse, non sex diebus naturalibus, sicut verba sonare videntur, sed unica die, imo vno momento, & instanti, dici autem facta sex diebus, quia si sex diebus fierent, ita essent distribuenda. Melchior Canus, ut refert Molina, apud Suar. lib. 1. de opere sex dierum, cap. 12. num. 2. in alijs convenit cum Caietano, ac differt in hoc, quod Caietanus illa unica die censet omnia fuisse facta simul; Canus autem existimat mista non fuisse facta simul cum elementis, sed post, cum manifestè narrentur facta ex materia præexistente. Dum autem quæritur, in quo vero sensu Moyses potuerit dicere, facta esse sex diebus, quæ facta sunt unica die, respondet aliquando Scripturam uti verbis absolutis pro conditionatis ad significandam propositionem conditionatam. Probat exemplis. Nam psalm. 101. de cælis dicitur: *ipsi peribunt, tu autem permanebis*, ac sensus est purè conditionatus: *etiamsi ipsi pereant, tu permanebis.* Matth. 24. dum Christus dicit: *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt*, sensus est etiam si cælum, & terra transierint, verba mea non præteribunt. In simili sensu Aristoteles, qui existimavit motum cæli fuisse ab æterno, ac non incepisse, dum lib. 1. de cælo, cap. 2. dixit, motum cæli inciperere ab oriente, significavit,

quod si incepisset, ab oriente debuisset incipere: ergo non est mirum, quod Moyses dixerit mundum conditum fuisse sex diebus in sensu conditionato, ad significandum, quod si sex diebus conditus fuisset, sic opera debuissent ordinari.

13. Secunda sententia communis Theologorum, & Patrum, excepto Augustino, docet opera narrata à Moysè facta fuisse non simul, sed successivè, ac sex diebus, non purè spiritualibus, sed materialibus, ac naturalibus, ac consentientibus in sex circulationibus primi mobilis. Tradunt hanc sententiam Basilus, & Ambrosius in Hexameron, Chrysostomus, Beda, Strabus, & Rupertus in Genesim, ac recentiores Scripturæ interpretes penè omnes. Scholastici etiam cum Magistro in 2. dist. 12. & cum Sancto Thoma, quæst. 74. art. 2. hanc opinionem magis probant.

14. Probatur: nam cum narratio Moysis sit historica, debet intelligi ut verba sonant: ergo cum dicit absolute, *Factumque est vespere, & mane dies secundus, dies tertius*, debent intelligi sex dies naturales, cum vespere, & mane naturalibus. Confirmatur: nam si simul omnia in principio eodem momento, ac instanti fuissent creata, etiam primi homines in principio fuissent creati, sed hoc videtur Scripturæ repugnare: ergo. Probatur minor: nam cap. 2. Genes. postquam Moyses dixit, quod Deus fecerat omne virgultum agri, subdit. *Non enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram: ergo erat virgultum agri, & tamen homo nondum fuerat productus.* Eodem cap. dicitur: *Formavit igitur Deus hominem de limo terræ, & paulo post: Formatis igitur de humo cunctis animantibus terræ: sed hæc significant hominem, & animalia fuisse formata ex materia præexistente: ergo homines, & animalia non sunt producta simul in eodem momento, & instanti cum cælo, ac terra. A fortiori mulier est formata post virum. Dicitur enim eodem cap. 2. Ade autem non inveniatur adiutor similis eius. Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam, cumque obdormisset, tulit unam de costis eius &c. quæ manifestè significant successionem temporis, ac Etiam formatam fuisse post Adamum. Videri potest Suarius lib. 1. de opere sex dierum, cap. 10. 11. & 12. ubi fusè disputat de hoc puncto.*

15. Ad 1. Ex Ecclesiast. 13. ubi de Deo dicitur: *creavit omnia simul*, respondet Sanctus Thomas hac quæst. 74. ad 2. *Quod Deus creavit omnia simul, quantum ad verum substantiam quodammodo informem, sed quantum ad formationem, quæ facta est per distinctionem, & ornatum, non simul.* Unde signanter utitur verbo creationis. Deus igitur omnia, quæ propriè creavit ex nihilo, nimirum Angelos, cælum, elementa, creavit simul: alia, quæ fecit, & formavit, non ex nihilo, sed ex præcedenti materia, vel saltè in materia præsupposita, ut animam rationalem

lem, non fecit simul, sed successivè sex diebus. Suarius lib. 1. de opere sex dierum, cap. 10. num. 22. addit diei etiam posse, quod *ly simul* non significat simultatem temporis, sed communitatem sine exceptione, ita ut sensus sit: Deus creavit omnia sine exceptione.

16. Ad 2. Chrysostomus Homil. 3. in Genes. dicit Moysen per illa verba, *in principio creavit Deus cælum, & terram*, summam narrare omnia opera, quæ deinde particulariter describit facta esse sex diebus. Iuxta hanc explicationem dum dicitur, *In principio creavit Deus cælum, & terram*, per cælum, & terram intelligitur tota rerum universitas facta, & ordinata sex diebus: per *ly in principio* non significatur solum instans indivisibile, sed totum tempus, quo mundus est conditus, & ordinatus per partes sex diebus, ut Moyses verbis sequentibus exponit. Hoc autem principium divisibile Deuteron. 121. vocatur sex dies per illa verba: *sex diebus creavit Deus cælum, & terram*. Iuxta communioem, & nostram sententiam, quæ docet per *ly in principio* significari primum instans indivisibile temporis, dicendum, quod verbum creandi in Scriptura sumitur multipliciter, aliquando ad significandam propriam creationem eorum, quæ sunt omnino ex nihilo, aliquando ad significandam productionem etiam eorum, quæ sunt ex materia præexistente. Dum igitur Gen. 1. dicitur, *creavit Deus cælum, & terram*, *ly creavit* sumitur strictè, ad significandam propriam creationem, ac nomine cœli, ac terræ intelligitur universitas rerum propriè creatarum ex nihilo. Dum autem Deuteron. 31 dicitur: *sex diebus creavit Deus cælum, & terram*, *ly creavit*, sumitur latius, in quantum significat productionem rerum, seu sint factæ ex nihilo, seu sint factæ ex materia præsupposita, ac per *ly cælum, & terram* intelligitur universitas rerum, quæ sex primis diebus fuit producta, ordinata, & perfecta.

17. Ad 3. Respondet Sanctus Thomas hac quæstione 74. art. 2. ad 1. *Quod in die, quo creavit Deus cælum, & terram, creavit etiam omne virgultum, non in actu, sed antequam oriretur super terram, id est potentialiter, in quantum continebatur in suis causis prima die productis: tertia deinde die produxit secundum suum esse formale, & actuale. Secundo responderi potest, quod in secunda parte periodi intelligitur repeti *ly in die*, ac sensus est: *Iste sunt generationes cœli, & terræ, quando creata sunt in die, quo fecit Deus cælum, & terram, & in die, quo fecit omne virgultum agri &c.* In prima ergo parte periodi *ly in die* iuxta ea, quæ Moyses ante narrauerat, sumitur pro die prima, in secunda parte periodi sumitur pro die tertia.*

18. Ad 4. Sicut non est miraculum, neque contra naturam hominis, qui vocatur microcosmus, hoc est parvus mundus, ut producat in statu imperfecto, ac deinde perficiatur, sic non fuit miraculosum, neque con-

tra naturam mundi magni, qui vocatur macrocosmus, ut prius produceretur in statu imperfecto, deinde perficeretur. Firmamentum igitur, & luminaria primo die fuerunt producta secundum substantiam, sed accidentaliter informia: sequentibus diebus fuerunt formata, & ordinata, ut explicatum est: neque hic modus operandi fuit miraculosus, vel contra naturam mundi.

19. Ad 5. Dei perfecta sunt opera, ut dicitur Deuteron. 4. ideoque Deus fecit mundum perfectum. Fuit tamen conveniens, ut Deus in primo instanti non perficeret mundum, non ex defectu potentie, siquidem in instanti potuisset mundum perficere, sed ut in eo perficiendo servaret quendam ordinem. Hæc ratio desumpta est ex Ambrosio, qui lib. 2. de Cain, & Abel, cap. 6. dicit. *Etique simul omnia fieri iubere potuit Deus. Sed distinctionem servare maluit, quam nos in omnibus negotiis imitemur.* Similem rationem affert lib. 1. Hexameron, cap. 8. ac plures alias rationes affert Chrysostomus Homil. 3. in Gen. Nazianzenus orat. 43. in novam Dominicam, & Nicetas ibi.

20. Ad 6. Probabile est, quod Deus operibus singulorum dierum non insuperet totam diem, sed illa perfecerit in instanti, vel quæ fecit cum aliquo motu locali, fecerit brevissimo tempore. Pleraque porrò opera videntur facta non sine motu locali: e. g. congregatio aquæ in unum locum facta est non sine motu locali aquarum: plantæ, animalia &c. facta sunt non sine motu locali materie: firmamentum, & luminaria, & eorum collocatio in firmamento cœli videntur facta, movendo localiter materiam, illam condensando &c. Perfecto autem quolibet opere, reliqua parte diei Deus cessavit, ac aliud opus distulit in alium diem, non quia indigeret tempore ad operandum, sed ut, ordo servaretur in prima rerum institutione, ut loquitur Sanctus Thomas hac quæst. 74. art. 2. ad 4.

TRACTATUS XV.

De Anima hominis, eiusque creatione.

RECIPIVVM opus sex dierum fuit homo, ad quem tanquam ad finem ordinata sunt cætera opera sex dierum. Ideo S. Thomas postquam decem quæstionibus breviter egit de alijs operibus sex dierum, fatus viginti, & octo quæstionibus sequentibus disputat de homine. Et quia homo constat ex anima rationali, & corpore, a quæst. 75. vsque ad 90. quæstionibus sexdecim agit de anima præsertim rationali, eiusque creatione: a quæstione 91. vsque ad 102. disputat.